

Załącznik nr 1 do umowy o warunkach i sposobie
realizacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego
przez społeczność
nr 00010.UM06.6572.20011.2023
z dnia 11 stycznia 2024 roku

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska”

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU (LSR 2023-2027)

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania
„Przyjazna Ziemia Limanowska”
ul. Piłsudskiego 20, 34-600 Limanowa
KRS 0000251264, NIP 737213301

SKARBNIK
Stowarzyszenia LGD
„Przyjazna Ziemia Limanowska”
Jan Wiecek

PREZES ZARZĄDU
Stowarzyszenia LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska”
Stanisław Pięga

Limanowa, maj 2023

Fundusze
Europejskie

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Zastępca Dyrektora
Departamentu Funduszy Europejskich

Roman Wojcik

Spis treści

Rozdział I. Charakterystyka partnerstwa lokalnego	3
Rozdział II. Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR.....	7
Rozdział III. Partycypacyjny charakter LSR	12
Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjału LSR.....	27
Rozdział V. Spójność komplementarność i synergia.....	41
Rozdział VI. Cele i wskaźniki	51
Rozdział VII. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru.....	60
Rozdział VIII. Plan działania.....	68
Rozdział IX. Plan finansowy LSR.....	71
Rozdział X. Monitoring i ewaluacja	72
Wykaz wykorzystanej literatury	80
Załączniki do LSR	80

Rozdział I. Charakterystyka partnerstwa lokalnego

1. Nazwa Stowarzyszenia i forma prawna

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” posiada osobowość prawną i funkcjonuje na podstawie Ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (tj. Dz. U. 2020r. poz. 2261); Ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 943 z późn. zm.); Ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 2422 z późn. zm.) oraz rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (Dz.U. L 231 z 30.6.2021).

2. Opis procesu tworzenia partnerstwa

Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” powstała jako oddolna inicjatywa mieszkańców powiatu limanowskiego 21 grudnia 2005 roku. Współtworzyło ją wtedy 27 osób będących członkami - założycielami Stowarzyszenia. W 2006 roku została podpisana przez 9 gmin powiatu limanowskiego deklaracja współpracy w sprawie złożenia wniosku o dofinansowanie projektu w Schemacie I Pilotażowego Programu Leader+. W kwietniu 2008 roku odbyło się Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia, na którym dokonano wyboru nowego Zarządu LGD oraz nowej Komisji Rewizyjnej. Wprowadzono również zmiany w Statucie. Obszar działania Stowarzyszenia objął 7 gmin powiatu limanowskiego: Dobra, Jodłownik, Łukowica, Kamienica, Limanowa, Słopnice i Tymbark. W lipcu 2015 roku do LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” przystąpiły kolejne dwa samorządy, również z powiatu limanowskiego: gmina Laskowa oraz Miasto Limanowa, zwiększając tym samym obszar działania.

Ostatnie lata to dla „Przyjaznej Ziemi Limanowskiej” okres realizacji Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność przygotowanej na potrzeby okresu programowania Unii Europejskiej przypadającego na lata 2014 – 2020. W poprzedniej LSR przyjęto jeden cel ogólny – Aktywny Beskid Wyspowy. Działaniami zmierzającymi do osiągnięcia celu ogólnego jest między innymi przedsiębiorczy i turystyczny rozwój obszaru oraz zwiększenie aktywności społecznej mieszkańców, doprowadzając do wzmocnienia kapitału społecznego obszaru.

Aktualnie Stowarzyszenie LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” z powodzeniem realizuje dwa projekty współpracy. Pierwszy z nich „Skarby Beskidzkiej Miedzy” zakłada współpracę pomiędzy dwoma lokalnymi grupami działania tj. LGD „Dolina Raby” oraz LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska”, które sąsiadują ze sobą terytorialnie. Celem realizowanego projektu jest pomoc w bardziej dokładnej identyfikacji zachowanych tradycji (kulinarnych lub rękodzielniczych) oraz lepsze wykorzystanie walorów dzięki wymianie doświadczeń, podniesieniu wiedzy czy współpracy w ramach promocji. W ramach projektu zaplanowano działania zarówno przyczyniające się do zachowania lokalnego dziedzictwa (poszukiwanie wiedzy, informacji, uświadamianie mieszkańców, odnajdywanie własnej tożsamości, poznawanie historii regionu, m.in. organizacja warsztatów, konkursy w szkołach, imprezy kultywujące lokalne tradycje) oraz działania promocyjne, dzięki którym piękno regionu oraz bogactwo lokalnych produktów dostrzegą nie tylko mieszkańcy, ale także osoby z zewnątrz, które zechcą odwiedzić region, zakupić lokalne produkty, czy osiedlić się tutaj na stałe.

Drugim realizowanym projektem współpracy jest projekt pt. „Dywersyfikacja dochodów mieszkańców obszarów wiejskich w oparciu o turystykę wiejską i produkt lokalny – organizacja cyklu wizyt studyjnych, wydanie publikacji, udział w targach branżowych oraz realizacja działań promocyjnych”. Projekt realizowany jest w partnerstwie z LGD „Dolina Raby” oraz Stowarzyszeniem Lokalna Grupa Działania Ziemia Wąbrzeska z obszaru Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Celem projektu jest podniesienie wiedzy i wymiana doświadczeń

podmiotów działających w branży turystycznej i okołoturystycznej oraz promocja produktów turystyki wiejskiej w kluczowych obszarach istotnych z punktu widzenia rozwoju turystyki wiejskiej na obszarze wszystkich 3 partnerów projektu.

W badaniach IDI respondenci wskazali, że w przyszłości zapewne współpraca w ramach projektów współpracy będzie kontynuowana, ponieważ w procesie przygotowania projektów w mijającym okresie programowania finansowego współpraca ta układała się dobrze. Badani wyrażają nadzieję, iż w okresie 2023-2027 będą mieć taką szansę.

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” w okresie wdrażania LSR 2014 – 2020 pozyskała środki finansowe z zewnątrz i zrealizowała siedem projektów poza programem Leader. Interesującym działaniem był projekt pn. „ŁowiMY lokalne talenty” (Projekt realizowany w ramach otwartego konkursu ofert pn. „Każde dziecko ma talent” – Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego). Jego idea opierała się na spotkaniach dzieci i młodzieży z przedstawicielami różnych zawodów, połączonych z warsztatami artystyczno-manualnymi. Efektami projektu były: identyfikacja uzdolnionych dzieci i młodzieży, odkrywanie talentów i predyspozycji i wykorzystanie ich do dalszego rozwoju, a także podtrzymywanie i rozwijanie indywidualnych zainteresowań i motywacji wśród młodych osób. Innym ciekawym przedsięwzięciem był projekt pn. „maTEMATYKA INNOWATYKA”, którego organizatorem była Fundacja mBanku w partnerstwie z Fundacją Dobra Sieć. Projekt o którym mowa skierowany do dzieci i młodzieży. Jego efektem było poszerzenie wiedzy matematycznej nt. figur geometrycznych i otaczającego nas świata, usystematyzowanie podstawowych pojęć poprzez prace praktyczne; zwiększenie wiedzy uczestników spotkań nt. kredytów, pożyczek, lokat, oszczędności i innych form pozyskiwania i lokowania środków pieniężnych, a także doskonalenie umiejętności logicznego myślenia i pracy w grupie przy rozwiązywaniu krzyżówek matematycznych, logicznych zadań, zagadek matematycznych. Wielkim sukcesem LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” była realizacja projektu pn. „Bo jak nie MY to kto?”. Projekt finansowany był w ramach otwartego konkursu ofert na realizację w latach 2019-2020 zadań publicznych Województwa Małopolskiego w zakresie wspierania rodziny, działalności na rzecz integracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym osób starszych w ramach III edycji Budżetu Obywatelskiego Województwa Małopolskiego. Celem powyższego projektu było zwiększenie aktywności społecznej mieszkańców powiatu limanowskiego i powiatu gorlickiego w różnym przedziale wiekowym, począwszy od przedszkolaków po osoby dorosłe (w tym 50+). Poprzez zaplanowane działania z pewnością wzrosła aktywność społeczna mieszkańców, aktywność ruchowa, nastąpił wzrost i poprawa zdrowia i kondycji fizycznej oraz świadomość mieszkańców w temacie zdrowego i aktywnego spędzania czasu wolnego.

Należy w tym miejscu zauważyć, iż LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” posiada również bardzo bogate doświadczenie z poprzedniego okresu programowania w latach 2007 – 2013, w tym w szczególności:

- a) Budżet LGD w okresie programowania 2007 – 2013 wyniósł 8 080 444,00 zł, z czego wartość środków zrealizowanych przez beneficjentów stanowiła 85% i była równa kwocie 6 838 398,30 zł. Świadczy to o wysokiej efektywności działalności LGD.
- b) Za pośrednictwem LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” w latach 2010 – 2014 prowadzone były nabory wniosków w ramach działania „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” z zakresu:
 - Małe projekty (zrealizowano 122 projektów o łącznej wartości 2 610 355,23 zł)
 - Odnowa i rozwój wsi (zrealizowano 23 projekty o łącznej wartości 4 161 179,66 zł)
 - Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw (zrealizowano 1 projekt o wartości 66 863,41 zł)
- c) Dodatkowo prowadzono działania z zakresu „Funkcjonowania lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja” oraz zrealizowano 5 projektów współpracy.
- d) Za pośrednictwem LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” z dofinansowania w ramach osi 4 Leader PROW 2007 – 2013 skorzystały organizacje pozarządowe, instytucje kultury, przedsiębiorcy, osoby fizyczne, a także parafie i samorządy. Stworzenie trójsektorowej współpracy oraz partnerskie podejście do rozwoju obszarów wiejskich były cechami charakterystycznymi dla przedsięwzięć realizowanych w ramach LSR.
- e) W celu promowania dziedzictwa kulturowego i kulinarnego organizowano liczne konkursy, warsztaty i festiwale, jak również wydano szereg ciekawych publikacji. Działania te przyczyniły się do budowania kapitału społecznego na obszarze LSR.

- f) LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” realizowała także projekty współpracy, zarówno w województwie małopolskim, jak i województwie mazowieckim. Dzięki staraniom LGD zostały wytyczone nowe szlaki rowerowe czy ścieżki historyczne.

Różnorodność prowadzonych przez LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” projektów współpracy zarówno w ramach LSR jak i poza nią wskazuje, że Stowarzyszenie realizuje długofalową wizję rozwoju obszaru, która oparta jest na wykorzystaniu kluczowych zasobów regionu takich jak: przyroda, dziedzictwo kulturowe, a także dogodne położenie. Stowarzyszenie dysponuje również wypróbowanymi kanałami komunikacyjnymi ze społecznością lokalną. Ich różnorodność umożliwiła szybki i dogłębny proces komunikacyjny, co przyczyniło się do zwiększenia aktywności społeczności lokalnej w działaniach Stowarzyszenia. Przykładami takich działań i kanałów komunikacyjnych są między innymi ogłoszenia na tablicach informacyjnych, artykuły na stronie internetowej LGD, artykuły na portalu społecznościowym Facebook, otwarte spotkanie informacyjne w każdej gminie, bezpłatny biuletyn LGD w wersji papierowej czy ankiety oceniające poziom zadowolenia z działań informacyjnych i doradczych.

3. Ogólny opis struktury LGD

Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” jest organizacją inkluzywną, co oznacza, że jej członkami mogą zostać wszystkie osoby fizyczne oraz osoby prawne. Członek zwyczajny Stowarzyszenia zobowiązany jest propagować cel Stowarzyszenia i aktywnie uczestniczyć w realizacji tego celu, przestrzegać postanowień Statutu, opłacać składki członkowskie oraz brać udział w Walnych Zebraniach Członków. Ma natomiast prawo do wybierania i bycia wybranym do Władz Stowarzyszenia, składać Zarządowi wnioski dotyczące działalności Stowarzyszenia, brać udział w organizowanych przez Stowarzyszenie przedsięwzięciach o charakterze informacyjnym lub szkoleniowym, a także ma prawo do wstępu na organizowane przez Stowarzyszenie imprezy kulturalne.

W skład Stowarzyszenia wchodzi przedstawiciele władz publicznych, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców. Na dzień 19.05.2023 roku liczba członków LGD wynosił 66 osób fizycznych i prawnych, z czego sektor społeczny reprezentowały 44 osoby (66,66%), sektor publiczny reprezentowało 11 osób (16,67%), a sektor gospodarczy 11 osób (16,67%).

Władze Stowarzyszenia stanowią następujące jego organy:

1. Walne Zebranie Członków,
2. Zarząd,
3. Rada,
4. Komisja Rewizyjna.

Członek Stowarzyszenia może być jednocześnie członkiem nie więcej niż jednej spośród wskazanych w punkcie 2 – 4 Władz Stowarzyszenia. Kadencja władz wynosi 4 lata.

Najwyższą Władzą Stowarzyszenia jest Walne Zebranie Członków. Każdemu członkowi zwyczajnemu Stowarzyszenia, obecnemu na Walnym Zebraniu, przysługuje jeden głos. Nadzwyczajne Zebranie Członków zwołuje Zarząd z inicjatywy własnej, na wniosek Komisji Rewizyjnej, Rady Stowarzyszenia lub na pisemny wniosek co najmniej 1/5 członków Stowarzyszenia. Do kompetencji Walnego Zebrania Członków należy między innymi określenie głównych kierunków działania i rozwoju Stowarzyszenia, uchwalanie zmian w Statucie, czy uchwalanie Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność.

Zarząd Stowarzyszenia składa się z 3 do 9 osób wybieranych i odwoływanych przez Walne Zebranie Członków. Członkowie Zarządu wybierają spośród siebie prezesa i skarbnika. Do kompetencji Zarządu należy między innymi: kierowanie całą działalnością Stowarzyszenia, reprezentowanie Stowarzyszenia na zewnątrz, czy realizacja celów Stowarzyszenia.

Komisja Rewizyjna składa się z 3 do 6 osób, w tym z przewodniczącego i wiceprzewodniczącego wybieranych spośród członków Komisji. Do kompetencji KR należy kontrolowanie działalności Zarządu, składanie

wniosek z kontroli na Walnym Zebraniu Członków, składanie wniosków w przedmiocie absolutorium dla Zarządu na Walnym Zebraniu oraz występowanie z wnioskiem o zwołanie Walnego Zebrania Członków.

Rada Stowarzyszenia składa się z 10 do 15 osób, w tym z przewodniczącego, wiceprzewodniczącego i sekretarza. Rada składa się z przedstawicieli publicznych i prywatnych lokalnych interesów społeczno-gospodarczych, przy zachowaniu wymogów, o których mowa w przepisach krajowych dotyczących rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność. Do kompetencji Rady należy wybór operacji, które mają być realizowane w ramach Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność oraz ustalenie kwoty wsparcia.

Dzięki zróżnicowaniu przedstawicieli sektorów w składzie członków LGD można mieć pewność, że podejmowane decyzje są w pełni bezstronne. Forma i dobór członków poszczególnych organów Stowarzyszenia gwarantują transparentność podejmowanych decyzji. Efektem jest podniesienie efektywności proponowanych przez Stowarzyszenie działań.

Funkcjonowanie Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” opisane jest w podstawowych dokumentach organizacyjnych dostępnych dla wszystkich zainteresowanych na stronie internetowej Stowarzyszenia www.lgdlimanowa.eu. Poniższa tabela przedstawia najważniejsze informacje na ich temat.

Tabela 1. Dokumenty wewnętrzne LGD

Dokumenty wewnętrzne regulujące funkcjonowanie Stowarzyszenia LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska”		
Tytuł dokumentu	Sposób uchwalenia/ aktualizacji	Główne zapisy
Statut Stowarzyszenia	Uchwalany przez Walne Zebranie Członków	<ul style="list-style-type: none"> • Cele i zasady działania Stowarzyszenia, • Prawa i obowiązki członków, • Opis organów Stowarzyszenia oraz ich zadań, kompetencji i zasad, • Zasady zachowania bezstronności, • Majątek i gospodarka finansowa LGD.
Regulamin Rady	Uchwalany przez Walne Zebranie Członków	<ul style="list-style-type: none"> • Zasady zwoływania i organizacji posiedzeń, • Zasady podejmowania decyzji, • Zasady protokołowania posiedzeń Rady.
Regulamin Komisji Rewizyjnej	Uchwalany przez Walne Zebranie Członków	<ul style="list-style-type: none"> • Zasady zwoływania i organizacji posiedzeń Komisji, • Kompetencje Komisji i zasady działań kontrolnych, • Zasady protokołowania posiedzeń Komisji Rewizyjnej.
Regulamin Zarządu	Uchwalany przez Walne Zebranie Członków	<ul style="list-style-type: none"> • Opis kompetencji i zasad reprezentatywności Zarządu, • Zasady zwoływania posiedzeń Zarządu, • Sposób podejmowania decyzji, • Zasady protokołowania posiedzeń Zarządu.
Regulamin Biura	Uchwalany przez Zarząd LGD	<ul style="list-style-type: none"> • Zasady funkcjonowania Biura, • Zasady zatrudniania i wynagrodzeń pracowników Biura, • Zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD, • Opis metody oceny efektywności doradztwa świadczonego przez pracowników LGD.

Źródło: Opracowanie własne

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” ma bogate doświadczenie w poprawnym wydatkowaniu publicznych pieniędzy, w których niezbędna jest stosowna struktura obiegu dokumentów. Stowarzyszenie przez wiele lat swojego działania z powodzeniem wypracowało szereg wewnętrznych procedur mających na celu uskutecznienie realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju, co widać już było w poprzednich latach. Procedury te określone są w wewnętrznych dokumentach Stowarzyszenia, które zostały wymienione w tabeli powyżej.

Rozdział II. Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

1. Opis obszaru

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” działa na terenie dziewięciu samorządów (8 gmin i 1 miasto) położonych w Powiecie Limanowskim w Województwie Małopolskim. Łączna powierzchnia obszaru objętego Strategią Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność wynosi 940 km². W roku 2015 teren zamieszkiwało ogółem 97 066 mieszkańców w gminie miejskiej i wiejskich. Największą i najludniejszą gminą (gmina wiejska) była Limanowa (152 km² i 24 834 mieszkańców), a najmniejszą Tymbark (33 km² i 6 488 mieszkańców). Stan ludności w okresie wdrażania LSR niewiele się zmienił, jakkolwiek miał tendencję wzrostową (przyrost ludności o 1 253 osoby). We wszystkich gminach obszaru można zauważyć nieznaczną tendencję wzrostową. Natomiast w mieście Limanowa liczba ludności w ostatnim analizowanym roku 2020 nieznacznie się zmniejszyła.

Tabela 2. Liczba ludności i powierzchnia według gmin

Gminy	Liczba ludności		Powierzchnia [km ²]	
	2015	2020	2015	2020
Dobra	9 876	10 046	110	110
Jodłownik	8 515	8 698	72	72
Kamienica	7 803	7 803	95	95
Laskowa	8 024	8 128	72	72
Limanowa	24 834	25 713	152	152
Limanowa (miasto)	15 128	14 631	19	19
Łukowica	9 857	10 059	70	70
Słupnice	6 541	6 807	57	57
Tymbark	6 488	6 434	33	33
Suma	97 066	98 319	940	940

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Stowarzyszenie LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” jest partnerstwem, w skład którego wchodzi przedstawiciele władz publicznych, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców z terenu dziewięciu samorządów. Są to gminy wiejskie: Dobra, Jodłownik, Kamienica, Limanowa, Laskowa, Łukowica, Słupnice i Tymbark oraz gmina miejska – Miasto Limanowa. Obszar LGD jest spójny pod względem przestrzennym. Wszystkie gminy pozostają w bezpośrednim lub dalszym sąsiedztwie, tworząc spójną całość. Siedzibą LGD jest stolica powiatu – Miasto Limanowa.

Na terenie działania Stowarzyszenia „Przyjazna Ziemia Limanowska” funkcjonuje wiele jednostek, które można zakwalifikować do sektorów społecznego, publicznego i gospodarczego. Definiując grupę interesu jako grupę jednostek połączonych więzami wspólnych interesów lub korzyści, należy wskazać, że na etapie opracowywania dokumentu strategicznego, na obszarze działania LGD występuje jako grupa interesu sektor publiczny, którego naczelnym zadaniem jest wykonywanie zadań ustawowych w obrębie granic administracyjnych w jakich działają

poszczególne samorządy. Ta grupa interesu jest reprezentowana przez więcej niż jedną osobę wśród członków LGD. W ramach sektora społecznego, jako grupę interesu, należy wskazać Koła Gospodyń Wiejskich, oraz członków i władze Stowarzyszenia Agroturystycznego Powiatu Limanowskiego, które kulturowo wpisują się w pejzaż społeczny obszarów wiejskich. Dodatkowo, organizacje te są reprezentowane przez więcej niż jedną osobę wśród członków LGD. W ramach sektora społecznego, jako grupę interesu wskazać należy członków i władze „Stowarzyszenia Producentów owoców i warzywa” w Ujanowicach, którzy reprezentowani są w strukturze LGD przez więcej niż jedną osobę. Procedury przyjęte przez LGD oraz regulamin pracy organu decyzyjnego gwarantują, że żadna z wymienionych grup interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji. Inklusywna formuła funkcjonowania LGD daje także podstawę do uznania, że grupy w sposób komplementarny będą angażowały się w pracę LGD i wdrażanie LSR (szczegóły przyjętych rozwiązań znajdują się w rozdziale III i VII niniejszego dokumentu oraz Planie Komunikacyjnym LGD).

Rysunek 1. Mapa obszaru działania LGD

Źródło: Opracowanie własne

Stowarzyszenie LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” charakteryzuje się nie tylko spójnością przestrzenną, ale również spójnością środowiskową, gospodarczą i kulturalną. Przedstawiona Lokalna Strategia Rozwoju przygotowana w odpowiedzi na oddolne potrzeby mieszkańców LGD w połączeniu ze spójnością obszaru daje idealne warunki do wdrażania RLKS.

2. Wielofunduszowość

Opracowana przez LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność ma charakter wielofunduszowy. Oznacza to, że działania wynikające z niniejszej RLKS współfinansowane będą przez różne Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne (EFSI). Operacje będą wspierane przez:

- a. Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)
- b. Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR)
- c. Europejski Fundusz Społeczny PLUS (EFS+).

Poszczególne fundusze strukturalne i inwestycyjne obejmują swoim wpływem cały obszar Stowarzyszenia. Dzięki temu w każdej z gmin mogą być realizowane działania ze wszystkich trzech funduszy.

3. Spójność środowiskowa i kulturowa

Obszar działania Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” usytuowany jest w południowej części Województwa Małopolskiego. Cały obszar LGD ma jednolity charakter ziem górskich, w zdecydowanej części leży w Beskidzie Wyspowym. Wyjątkiem jest gmina Kamienica, która leży w części Gorców. Tereny wiejskie łączy podobieństwo ukształtowania terenu, którego charakterystycznymi cechami są między innymi wysokości bezwzględne szczytów w przedziale 800 – 1310 m.n.p.m., duże wysokości względne, strome stoki, głęboko wcięte doliny oraz lesistość. Również warunki klimatyczne są bardzo zbliżone, a ponadto region cechują zjawiska klimatyczne (np. wiatr halny). Ponadto na terenie LGD znajdują się kompleksy leśne, rezerваты przyrody i obszary Natura 2000. Na terenie każdej z gmin znaleźć można zróżnicowane formy ochrony przyrody, w tym m.in.:

- a) gm. Dobra – rezerwat przyrody (Śnieżnica), obszar chronionego krajobrazu (Południowo małopolski Obszar Chronionego Krajobrazu), rezerwat przyrody (Mogielica), obszary Natura 2000 (Ostoja Gorczańska, Uroczysko Łopień, Ostoje Nietoperzy Beskidu Wyspowego)
- b) gm. Jodłownik – rezerwat przyrody (Kostrza), obszary Natura 2000 (Ostoje Nietoperzy Beskidu Wyspowego, Tarnawka)
- c) gm. Kamienica – park narodowy (Gorczański Park Narodowy), obszar chronionego krajobrazu (Południowo małopolski Obszar Chronionego Krajobrazu), obszary Natura 2000 (Ostoja Gorczańska, Środkowy Dunajec z dopływami, Gorce)
- d) gm. Laskowa – obszar chronionego krajobrazu (Południowo małopolski Obszar Chronionego Krajobrazu, Obszar Chronionego Krajobrazu Wschodniego Pogórza Wiśnickiego), obszary Natura 2000 (Ostoje Nietoperzy Beskidu Wyspowego, Łososina)
- e) gm. miejska Limanowa – obszar chronionego krajobrazu (Południowo małopolski Obszar Chronionego Krajobrazu), obszary Natura 2000 (Ostoje Nietoperzy Beskidu Wyspowego, Łososina)
- f) gm. wiejska Limanowa – rezerwat przyrody (Kostrza), obszar chronionego krajobrazu (Południowo małopolski Obszar Chronionego Krajobrazu), obszary Natura 2000 (Ostoje Nietoperzy Beskidu Wyspowego, Łososina)
- g) gm. Łukowica – obszar chronionego krajobrazu (Południowo małopolski Obszar Chronionego Krajobrazu), obszary Natura 2000 (Nietoperzy Beskidu Wyspowego, Środkowy Dunajec z dopływami)
- h) gm. Słupnice – obszar chronionego krajobrazu (Południowo małopolski Obszar Chronionego Krajobrazu), rezerwat przyrody (Mogielica), obszary Natura 2000 (Ostoja Gorczańska, Ostoje Nietoperzy Beskidu Wyspowego, Łososina)
- i) gm. Tymbark - obszar chronionego krajobrazu (Południowo małopolski Obszar Chronionego Krajobrazu), obszar Natura 2000 (Łososina)

Powyższe dane wskazują, że na obszarze każdej z gmin wchodzących w skład obszaru działania LGD (100%) znaleźć można cenne formy ochrony przyrody.

Jednolitość kulturowa obszaru LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” przejawia się między innymi w kultywowaniu podobnych tradycji, zwyczajów, obrzędów, a także w przenikaniu się kultury grup etnicznych i wzajemnym czerpaniu z dorobku sąsiadów takich jak Lachów czy Górali Gorczańskich. Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze jest bezpośrednio powiązane z turystyką oraz generuje ilość turystów odwiedzających dany region. Element ten świadczy również o spójności całego obszaru LSR. Do najważniejszych zabytków na terenie LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” należą: Kościół Parafialny pw. św. Szymona i Judy w Dobrej, Kościół Parafialny pw. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w Jurkowie, Kościół Parafialny pw. św. Mikołaja w Skrzydlnej, Zespół Dworski w Skrzydlnej, Kościół Parafialny pw. Narodzenia NMP w Jodłowniku, Park Dworski w Mstowie, Park

Dworski w Słupi, Zespół Klasztorny Cystersów w Szczyrzycu, Park Dworski pw. św. Barbary i Stanisława Biskupa w Szyku, Zespół Pałacu, Dworu i Zabytkowego Parku w Kamienicy, Zespół Dworski w Laskowej, Dom drewniany w Pisarzowej, Dwór Marsów w Limanowej oraz wiele przydrożnych kapliczek, cmentarzy wojennych, kaplic i zespołów dworskich. Dodatkowo szczególnie ważnym obiektem sakralnym dla turystyki na obszarze LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” jest Bazylika Matki Boskiej Bolesnej w Limanowej. Ciekawym czynnikiem charakterystycznym dla obszaru Stowarzyszenia są lokalne tradycyjne produkty regionalne cenione nie tylko lokalnie, ale także przez turystów. Są to na przykład łukowicka śliwka suszona, jodłownicki kołacz z serem, chleb męciński, sery twarogowe niedojrzewające, śliwka susza sechłońska czy unikatowy miód spadziowy.

Obszar Stowarzyszenia LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” posiada wyjątkowo atrakcyjne położenie geograficzne, walory przyrodnicze oraz bogate i zróżnicowane dziedzictwo kulturowe. Dziedzictwo kulturowe oraz walory przyrodnicze są ściśle powiązane z turystyką. Mimo potencjału turystycznego nadal brakuje infrastruktury turystycznej, która na przestrzeni 5 lat zmalała. W okresie wdrażania poprzedniej Lokalnej Strategii Rozwoju powstały i rozwinęły działalność liczne podmioty gospodarcze branży turystycznej i okolicy turystycznej. Ich powstanie przyniosło wymierne efekty dla społeczności lokalnej i turystów. Mimo przeszkód pojawiających się ostatnimi latami (pandemia wirusa COVID) ruch turystyczny ciągle wzrasta i nadal niezbędne są dalsze nakłady na rozwój turystyki.

4. Spójność gospodarcza

Gospodarka na terenie Stowarzyszenia opiera się o rolnictwo i agroturystykę. Rolnictwo jest dobrze rozwinięte, a na obszarze LGD znajduje się 7 664 ha gospodarstw rolnych. Zdecydowaną większość stanowią gospodarstwa o powierzchni od 1 do 5 ha, które nastawione są na zaspakajanie własnych potrzeb oraz lokalną dystrybucję. Obszar charakteryzuje się rozdrobnionym rolnictwem, ze zdecydowaną przewagą gospodarstw do 5 ha.

Tabela 3. Gospodarstwa rolne ogółem

Gmina	Gospodarstwa rolne ogółem				
	do 1 ha włącznie	1 - 5 ha	5 - 10 ha	10 - 15 ha	15 ha i więcej
Limanowa (1)	10	167	9	0	0
Dobra (2)	17	848	124	8	6
Jodłownik (2)	14	802	153	31	12
Kamienica (2)	0	450	67	0	0
Laskowa (2)	0	602	162	8	0
Limanowa (2)	56	1 768	159	18	10
Łukowica (2)	23	1 006	102	7	3
Słupnice (2)	4	537	81	5	5
Tymbark (2)	5	349	36	0	0

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Liczba podmiotów gospodarki narodowej w przeliczeniu na 10 tysięcy ludności w wieku produkcyjnym na terenie LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” w ciągu pięciu lat wzrosła o ponad 2 500 podmiotów. Największy wzrost zanotowała gmina Laskowa – wzrost o 402,5 podmiotu, a najmniejszy wzrost zanotowała gmina Kamienica – wzrost o 148,9 podmiotu.

Tabela 4. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym

Gminy	Podmioty gospodarki narodowej	
	[liczba/10 tys. ludności w wieku produkcyjnym]	
	2015	2020
Dobra	1 022,20	1 320,40

Jodłownik	1 109,20	1 372,70
Kamienica	1 109,50	1 258,40
Laskowa	1 094,70	1 497,20
Limanowa	1 014,20	1 252,10
Limanowa (m.)	1 875,70	2 235,10
Łukowica	868,7	1 205,70
Słopnice	1 121,00	1 388,70
Tymbark	1 308,30	1 522,90

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Obszar działania Stowarzyszenia LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” charakteryzuje się nie tylko potencjałem do rozwoju liczby podmiotów gospodarczych, ale również ich różnorodnością. Na terenie Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” występuje duża liczba małych gospodarstw rolnych i spora liczba zróżnicowanych podmiotów gospodarczych.

Największa liczba podmiotów gospodarczych działa w sekcji F – Budownictwo (2 849 podmiotów). Kolejne najliczniejsze grupy podmiotów działają w sekcji G – handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (1 586 podmiotów), C – przetwórstwo przemysłowe (794 podmioty), sekcja S i T – pozostała działalność usługowa; Gospodarstwa zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby (608 podmiotów) oraz sekcja M – działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (556 podmiotów).

Według danych ze Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego „Małopolska 2030” pięć z dziewięciu samorządów wchodzących w skład Stowarzyszenia LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” tworzy obszar zmarginalizowany pod względem społecznym, ekonomicznym i środowiskowym. Miasto Limanowa, leżące w samym centrum obszaru LGD odznacza się wskaźnikiem dodatnim w przedziale 0,25, a 0,50 co stanowi bardzo korzystny wynik. Pozostałe samorządy - gminy otaczające gminę miasto Limanowa czyli gmina Tymbark, Słopnice i Limanowa wykazują wskaźnik -0,25 – 0,00 przez co są na granicy marginalizacji. Im dalej położone gminy od Miasta Limanowa tym większy poziom marginalizacji. Wpływa na to ma położenie miasta Limanowa, które napędza rozwój społeczny, ekonomiczny i dba o lokalne środowisko.

5. Oferta spędzania czasu wolnego dla młodzieży i seniorów

Zdolność społeczności do samoorganizacji świadczy o poziomie obywatelskości mieszkańców. Organizacje pozarządowe częstokroć są partnerem do prowadzenia projektów prorozwojowych i stanowią płaszczyznę dla wzmacniania kapitału społecznego. Na obszarze LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” jest wiele organizacji pozarządowych. Zgodnie z danymi z systemu EKRS ministerstwa sprawiedliwości¹ na terenie Lokalnej Grupy Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” znajduje się łącznie 58 Ochotniczych Straży Pożarnych, 41 Kół Gospodyń Wiejskich oraz 20 Klubów Sportowych (w tym 2 stowarzyszenia sportowe). Na obszarze LGD znajdują się również stowarzyszenia działające na rzecz osób niepełnosprawnych, ochrony i promocji zdrowia i kultury. Ponadto na wskazanym obszarze działają kółka rolnicze, liczne orkiestry dęte, grupa rekonstrukcyjna, chóry i klub motorowy.

Na obszarze działania LGD znajduje się rozwinięta infrastruktura sportowa, w tym boiska. Przy części z nich działają kluby sportowe. Na terenie Stowarzyszenia istnieje kilkanaście boisk, wyciągi narciarskie oraz siłownie zewnętrzne, co zwiększa wachlarz możliwości w spędzaniu wolnego czasu głównie dla dzieci i młodzieży, ale również i seniorów.

¹ System EKRS (ms.gov.pl)

Generalnie można stwierdzić, iż ludność obszaru LGD charakteryzuje się silnym poczuciem identyfikacji i przynależności do swego regionu. Mieszkańcy zaangażowani są szczególnie w kultywowanie tradycji i rozwój kultury lokalnej. Jest wiele organizacji pozarządowych i obserwuje się ich znaczącą i wzrastającą aktywność.

W toku przygotowania ewaluacji z realizacji poprzedniej Lokalnej Strategii Rozwoju przeprowadzono badanie wśród mieszkańców LGD. Badanie dotyczyło zadowolenia z wzrostu potencjału kulturalnego i rozwoju infrastruktury rekreacyjno – sportowej. Mieszkańcy wykazali, że widzą zmiany zachodzące w ich środowisku lokalnym. Wzrosła na przykład ilość odbywających się imprez kulturalnych czy zauważono nową infrastrukturę rekreacyjno – sportową.

Rosnąca różnorodność organizacji pozarządowych oraz rosnące angażowanie mieszkańców w organizacje lokalnych przedsięwzięć w połączeniu z ofertą sportową regionu stwarza ogromny potencjał do spędzania wolnego czasu. W związku z nieustannie rosnącymi potrzebami na coraz to nowe rozrywki oraz w związku z rosnącą liczbą ludności należy nadal inwestować w rozwój NGO, turystyki, wydarzeń kulturalnych, czy infrastruktury rekreacyjno – sportowej.

Rozdział III. Partycypacyjny charakter LSR

1. Partycypacja społeczna

Partycypacja społeczna to aktywne uczestnictwo obywateli w podejmowaniu decyzji, które mają bezpośredni związek z funkcjonowaniem społeczności, których są członkami. W głównej mierze jest to ich czynny udział w procesach zainicjowania oraz spełniania funkcji zgodnie z przeznaczeniem grup obywatelskich i pozarządowych organizacji. Ze względu na typ relacji wyróżniamy dwa rodzaje partycypacji: wspólnotową zwaną horyzontalną oraz obywatelską określaną również jako wertykalną. Pierwsza obejmuje współdziałanie różniących się między sobą grup społecznych dotyczące jednego wspólnego przedsięwzięcia. Druga zaś oparta jest na włączeniu obywateli w działania, których inicjatorami są władze publiczne. Działania te obejmują: aktywność publiczną wychodzącą ze strony obywateli (petycje, skargi, edukacja publiczna), włączenie do uczestnictwa członków społeczeństwa (np. referendum, konsultacje społeczne), udział w wyborze przedstawicieli władzy, obligatoryjne postawy wynikające z przepisów prawa.

Partycypacja społeczna charakteryzuje się 3 rodzajami relacji:

1. Informowanie obywateli o podjętych decyzjach, które bezpośrednio ich dotyczą.
2. Konsultowanie - przedstawiciele władz przedstawiają swoje projekty bądź postulaty i oczekują na opinie mieszkańców.
3. Współdecydowanie – obywatele nie tylko oceniają pomysły władz lokalnych, ale również biorą czynny udział w rozwiązywaniu lokalnych problemów.

Współpraca w ramach dialogu społecznego pomiędzy mieszkańcami, a przedstawicielami władz lokalnych pokazuje, że obywatele biorą udział w podejmowaniu decyzji bezpośrednio ich dotyczących, są bardziej skłonni do wprowadzenia zmian, zwiększają swoje zaufanie do urzędników, angażują się w działania wspólnot lokalnych, czują się współodpowiedzialni za otoczenie w którym mieszkają oraz uczą się zarządzania. Warto zaznaczyć, że poprawie ulega poziom zarządzania, ponieważ utrudnienia i komplikacje są szybciej rozpoznawane i efektywniej rozwiązywane.

2. Doświadczenie Lokalnej Grupy Działania w stosowaniu metod partycypacyjnych

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” już w okresie wdrażania LSR 2007-2013, a także 2014-2020 bogato wykorzystywało metody partycypacyjne w tworzeniu dokumentu strategicznego. W celu zapewnienia oddolnego charakteru opracowywanego dokumentu Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność w okresie programowania 2014-2020 LGD zaproponowała szeroką partycypację przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, społecznego i gospodarczego oraz mieszkańców każdej

z gmin wchodzących w skład LGD. W okresie programowania 2014-2020, LGD już na etapie opracowania dokumentu strategicznego organizowało spotkania konsultacyjne w gminach i prowadziła badania społeczne wśród młodzieży. Powołano także zespół ds. przygotowania strategii złożony z członków LGD, a także konsultowano lokalne kryteria z członkami Rady. Konsultacje i współpraca pomiędzy różnymi uczestnikami życia społecznego odbywały się zatem na wszystkich kluczowych etapach pisania LSR. Również samo wdrażanie strategii pokazuje, że LGD aktywnie prowadziło proces partycypacji i aktywnie włączało społeczność do zarządzania zmianą lokalną.

Wpływ na efektywność działań LGD i stopień zaangażowania lokalnej społeczności w realizowanie LSR ma obustronna komunikacja pomiędzy Stowarzyszeniem a mieszkańcami obszaru objętego Strategią. Postępowanie w tym zakresie wyznacza plan komunikacyjny, który definiuje konkretne działania komunikacyjne oraz zawiera wskaźniki pozwalające na monitorowanie postępów w ich realizacji. Działania komunikacyjne w minionej perspektywie UE 2014-2020 miały służyć: informowaniu potencjalnych wnioskodawców o LSR, informowaniu o dotychczasowych efektach realizacji LSR, integracji lokalnych środowisk gospodarczych oraz pozyskiwaniu informacji zwrotnej dotyczącej jakości prowadzonych działań informacyjnych. W tym celu prowadzono szkolenia, umieszczano artykuły na stronie internetowej LGD i portalu społecznościowym oraz w prasie lokalnej, kontaktowano się poprzez rozmowę telefoniczną, email czy doradztwo, udostępniano ankiety, organizowano spotkania konsultacyjne.

Wszystkie te działania zostały podsumowane w raporcie ewaluacyjnym ex-post wdrażania LSR. Z dokumentu wynika jasno, że zdaniem uczestników, którzy wzięli udział w badaniu, prowadzone działania były skuteczne tak w informowaniu jak i angażowaniu społeczności lokalnej we wdrażanie LSR. Dotychczasowe doświadczenia partycypacyjne z okresu wdrażania LSR 2014-2020 Stowarzyszenia LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” zostały podsumowane w ewaluacji wdrażania LSR na lata 2014-2020. Mieszkańcy oraz przedstawiciele biura, Rady i Zarządu Stowarzyszenia biorący udział w prowadzonych wówczas badaniach podsumowujących działania LGD, oceniali między innymi działania komunikacyjne, partycypacyjne i działania ukierunkowane na budowanie kapitału społecznego, który stanowi fundament budowania bliższych relacji i sprzyja angażowaniu się w sprawy lokalne.

Warto zwrócić uwagę na różnorodność i intensywność realizacji planu komunikacyjnego przy realizacji minionej LSR (dane w nawiasach odnoszą się do działań realizowanych w terminie od 31.12.2016 r. do 31.05.2021 r.).

- Ogłoszenia na tablicach informacyjnych i/lub w siedzibach instytucji użyteczności publicznej (124 ogłoszenia),
- Artykuły na stronie internetowej LGD (281 artykułów),
- Artykuły na stronach internetowych urzędów gmin i miejsc użyteczności publicznej z linkiem do www LGD (83 artykuły),
- Artykuły na profilu LGD na portalu społecznościowym (211 artykułów),
- Spotkania informacyjne otwarte w każdej gminie (36 spotkań),
- Dyżur pracownika LGD w poszczególnych gminach w wyznaczonych terminach (36 dyżurów),
- Bezpłatny biuletyn LGD w wersji papierowej i elektronicznej dystrybuowany na obszarze LGD (25 000 szt.),
- Ankieta oceniająca poziom zadowolenia z działań informacyjnych i doradczych (1 244 ankiet),
- Informacja i doradztwo w siedzibie LGD (osobiste, telefoniczne, mailowe) oraz na obszarze LGD (1 263 informacji i doradztwa),
- Dostępność pracownika online na stronie internetowej LGD/portalu społecznościowym,
- Ankieta elektroniczna rosyłana na adresy e-mail wnioskodawców,
- Materiał informacyjny w portalach związanych z obszarem objętym LSR (6 materiałów),
- Materiał informacyjny w prasie obejmującej obszar LSR (26 materiałów).

Wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w ramach wspomnianej ewaluacji, wśród mieszkańców obszaru (uczestniczyło w nich 107 osób) wskazują, iż najbardziej skutecznymi formami informacji o działaniach prowadzonych przez LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” okazały się: odwiedzanie strony internetowej LGD (97

odpowiedzi „tak”), a następnie odwiedzanie stoiska LGD na imprezach lokalnych i festynach (74 odpowiedzi „tak”), czytanie publikacji w prasie (73 odpowiedzi „tak”) oraz czytanie informacji na stronie internetowej swojej gminy (72 odpowiedzi ze wskazaniem „tak”). Najmniej osób wskazało informacje od znajomych czy rodziny (59).

Doradztwo – jedna z efektywnych metod komunikowania – realizowane przez biuro LGD Przyjazna Ziemia Limanowska zamyka się liczbą 1263 podmiotów, które skorzystały z porad w analizowanym okresie (stan na 31.05.2021). Największą liczbę porad indywidualnych udzielono w biurze LGD (1060 porad), w tym najwięcej w pierwszych czterech latach realizacji strategii. Najmniejszym zainteresowaniem cieszyły się porady udzielane pocztą elektroniczną i przez Internet. Skorzystało z nich w całym okresie jedynie 33 osoby. Liczba porad udzielonych w biurze znacznie spadła w latach 2020-2021, co zapewne ma związek z pandemią COVID-19. Ale również w tym samym okresie liczba porad udzielanych drogą telefoniczną czy mailową nie wzrosła, jak można by się spodziewać. Działania doradcze charakteryzowały się dużą popularnością, a uczestnicy prowadzonych badań ewaluacyjnych wskazali, że istotnie były pomocne w ubieganiu się o środki z LGD.

W okresie programowania 2014-2020 LGD korzystała z pełnej możliwej gamy sposobów realizacji przedsięwzięć. Zaplanowano konkursy, operacje własne a także projekty współpracy. To przełożyło się na zaangażowanie wielu grup interesu ze wszystkich sektorów partnerstwa Stowarzyszenia. Ważnym partnerem podejmowanych działań partycypacyjnych przez LGD są organizacje pozarządowe. Spora część NGO działających na terenie Stowarzyszenia jest aktywnych i brała udział w przygotowaniach poprzedniej LSR. Dzięki partnerstwu wytworzonemu przy udziale LGD strony poznały się, dowiedziały o swoim istnieniu, nawiązały wymierną współpracę. Doświadczenie członków LGD w realizowaniu projektów partnerskich wskazują m.in. projekty opisane w tabeli.

Tabela 5. Projekty partnerskie

Tytuł projektu partnerskiego członków LGD	Opis projektu
<p>Projekt pn. „Głęboka modernizacja energetyczna budynków użyteczności publicznej Powiatu Limanowskiego w ramach RPOWM na lata 2014-2020”</p> <p>Działanie 4.3 Poprawa efektywności energetycznej w sektorze publicznym i mieszkaniowym.</p> <p>Poddziałanie 4.3.2 Głęboka modernizacja energetyczna budynków użyteczności publicznej – SPR.</p> <p>Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego na lata 2014 –2020 (RPO WM).</p>	<p>W ramach realizacji projektu zostały zaprojektowane i wykonane roboty polegające na modernizacji energetycznej oraz zmierzające do zwiększenia wykorzystywania odnawialnych źródeł energii, szczególnie: wymiana oświetlenia na energooszczędne (LED), montaż paneli fotowoltaicznych, modernizacja systemu grzewczego, docieplenie ścian lub stropów, w tym:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zespół Szkół Technicznych i Ogólnokształcących w Limanowej – termomodernizacja budynku, montaż instalacji fotowoltaicznej, - I Liceum Ogólnokształcące w Limanowej – termomodernizacja budynku, montaż instalacji fotowoltaicznej, wymiana oświetlenia na LED, - Zespół Szkół im. KEN w Tymbarku – montaż instalacji fotowoltaicznej, wymiana oświetlenia na LED, - Zespół Szkół nr 1 w Limanowej – montaż instalacji fotowoltaicznej, wymiana oświetlenia na LED, - Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych w Mszanie Dolnej – montaż instalacji fotowoltaicznej, wymiana oświetlenia na LED, - Zespół Szkół Technicznych i Informatycznych w Mszanie Dolnej – montaż instalacji fotowoltaicznej, wymiana oświetlenia na LED, - POZ Szpitala Powiatowego w Limanowej – termomodernizacja budynku, wymiana modernizacja instalacji grzewczej z wymianą kotła, montaż instalacji fotowoltaicznej, - Bezpłatna Powiatowa wypożyczalnia sprzętu rehabilitacyjnego i ortopedycznego (medycznego) w Limanowej – termomodernizacja budynku, budowa miejsc postojowych i dojścia do budynku dla osób niepełnosprawnych, - Dom Wczasów Dziecięcych (budynek duży) – termomodernizacja budynku, montaż instalacji fotowoltaicznej, wymiana oświetlenia na LED,

	<ul style="list-style-type: none"> - Dom Wczasów Dziecięcych (budynek mały) – termomodernizacja budynku, modernizacja instalacji grzewczej wraz z wymianą kotła, - Dom Pomocy Społecznej w Limanowej – docieplenie stropów, modernizacja instalacji grzewczej wraz z wymianą kotła, montaż instalacji fotowoltaicznej, wymiana oświetlenia na LED, - Dom Pomocy Społecznej w Mszanie Dolnej – termomodernizacja budynku, modernizacja instalacji grzewczej, wymiana pokrycia dachu na starej części, - Szkoła Podstawowa nr 1 w Szczawie – termomodernizacja budynku, modernizacja systemu ogrzewania i systemu w.u., montaż instalacji fotowoltaicznej, wymiana oświetlenia na LED. <p>Główny cel projektu: Poprawa jakości powietrza, zmniejszenie stężenia zanieczyszczeń powietrza i poprawa ogólnego stanu środowiska na terenie powiatu oraz zapobieganie degradacji walorów naturalnych obszaru.</p>
<p>Projekt pn. „Cyfrowe dziedzictwo Powiatu Limanowskiego i Dolnego Kubina”</p> <p>Mikroprojekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska – Słowacja 2014 – 2020 Oś Priorytetowa 1. Ochrona i rozwój dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego obszaru pogranicza.</p>	<p>W ramach projektu powstały nowe e-usługi upowszechniające dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe Powiatu Limanowskiego i Dolnego Kubina:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Interaktywny Transgraniczny Most Turystyczny – wykonanie dwóch interaktywnych ławeczek turystycznych zlokalizowanych na terenie Powiatu Limanowskiego oraz Dolnego Kubina z interaktywnym panelem dodatkowym prezentującym atrakcje turystyczne obu lokalizacji. - Transgraniczny e-przewodnik po Powiecie Limanowskim i Dolnym Kubinie – rozbudowana aplikacja mobilna zawierająca prezentację atrakcji turystycznych, prezentację szlaków turystycznych, prezentację twórców rzemiosła i innych artystów, prezentację produktów lokalnych, planner, ludzie, produkty lokalne, portale społecznościowe, audio przewodnik, mechanizm notyfikacji, prognoza pogody, infrastruktura, baza turystyczna, o regionie, filtry i kategorie, wersje językowe – język polski i słowacki, rozszerzona rzeczywistość, panoramy sferyczne. Aplikacja została rozbudowana o następujące elementy: Transgraniczne questy turystyczne – zagadki turystyczne po Powiecie Limanowskim i Dolnym Kubinie w formie interaktywnej gry terenowej. - Beacons montowane w Powiecie Limanowskim i Dolnym Kubinie – innowacyjne nadajniki przy atrakcjach turystycznych za pośrednictwem których przy pomocy systemu Bluetooth będą rozsyłane przez stworzoną aplikację treści turystyczne do turystów przebywających w Powiecie Limanowskim i Dolnym Kubinie. - Google cardboards – zakup wirtualnych okularów do odtwarzania wirtualnych treści turystycznych, w tym panoram sferycznych, wirtualnych spacerów w posiadaniu których już jest Powiat Limanowski. Materiały te są wykorzystywane w działalności promocyjnej Powiatu Limanowskiego. Aplikacja mobilna do pobrania dla urządzeń z systemem operacyjnym Android dla urządzeń z systemem operacyjnym iOS. - Utworzenie wirtualnej przestrzeni Powiat Limanowski – Dolny Kubin 2.0. dla tych, którzy chcieliby indywidualnie doświadczyć atrakcji regionu zostaną stworzone stanowiska wyposażone w Oculus Rift wraz z komputerem z aplikacją oraz stworzona została aplikacja na Samsung Gear. Za pomocą interaktywnych zestawów istnieje możliwość odwiedzenia

	<p>regionu Powiatu Limanowskiego z różnych miejsc. Zestaw jest przenośny i będzie mógł być wykorzystywany podczas targów turystycznych.</p> <p>Główny cel projektu: Podniesienie atrakcyjności i konkurencyjności Powiatu Limanowskiego i Dolnego Kubina w zakresie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.</p> <p>Cel szczegółowy 1. Zwiększenie poziomu zrównoważonego wykorzystania dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego przez odwiedzających i mieszkańców.</p>
<p>Projekt pn. „Rozbudowa szlaków wielofunkcyjnych wokół Góry Mogielica i szlaków łącznikowych w Gminach Limanowa, Słopnice, Kamienica i Mieście Limanowa wraz z ich połączeniem z trasą główną VeloDunajec”</p> <p>Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 (RPO WM).</p> <p>Poddziałanie 6.1.4 Lokalne Trasy Turystyczne – SPR, współfinansowany z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.</p>	<p>Projekt zakładał realizację nowych tras rowerowych i szlaków pieszych o długości 24,555 km oraz odnowienie istniejących szlaków poprzez ich oznakowanie na odcinku 16,333 km.</p> <p>W ramach projektu powstały miejsca postojowe, zaplecza informacyjno-sanitarne, parkingi w Gminach Słopnice, Kamienica, Mieście Limanowa oraz w Gminie Limanowa, które zostały wyposażone w altany / wiaty, stanowiska dla rowerów, kosze na śmieci i tablice informacyjne.</p> <p>Ponadto zakupiono 25 audioprzewodników, które można wypożyczyć w istniejącej wypożyczalni na trasach wokół Góry Mogielica. Aby monitorować ruch turystyczny na powstałych trasach zamontowane zostały innowacyjne pętle do pomiaru ruchu turystycznego w miejscowościach Kamienica, Limanowa, Stara Wieś oraz Słopnice.</p> <p>Projekt promowany za pośrednictwem wyprodukowanych materiałów promocyjnych tj. map turystycznych ze szlakami rowerowymi i pieszymi oraz przewodników turystycznych w nakładzie po 5 tys. sztuk. Powstał także portal informacyjny oraz aplikacja na system Android i iOS prezentująca nowopowstałe szlaki turystyczne.</p> <p>Główny cel projektu: Poprawa atrakcyjności powiatu limanowskiego oraz wzmocnienie jego turystycznej i gospodarczej funkcji poprzez wykorzystanie istniejących zasobów i potencjału.</p>
<p>Projekt pn. „POZNAĆ PRZESZŁOŚĆ I ZADBAĆ O JEJ PRZYSZŁOŚĆ – kulinarne tradycje Limanowej i Dolnego Kubina ważnym elementem krajobrazu kultury pogranicza polsko-słowackiego”</p> <p>Projekt dofinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego Programu Współpracy Transgranicznej INTERREG V-A PL-SK 2014-2020, za pośrednictwem Euroregionu „TATRY”.</p>	<p>GŁÓWNE DZIAŁANIA ZREALIZOWANE W RAMACH PROJEKTU:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zorganizowanie polsko-słowackich warsztatów kulinarnych pn. „Ocalić od zapomnienia”. <p>Do udziału w wydarzeniu zostały zaproszone trzy Koła Gospodyń Wiejskich z Dolnego Kubina i trzy koła z Limanowej, ponieważ to właśnie Koła Gospodyń Wiejskich kultywują kulinarne tradycje oraz przechowują skarby lokalnej kultury.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wydanie publikacji. <p>W ramach projektu wydano polsko-słowacką książkę kucharską zawierającą proste przepisy na przyrządzenie smaków pogranicza.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Utworzenie polsko-słowackiej bazy internetowej: www.smakibezgranic.eu <p>Polsko-słowacka internetowa baza przepisów i filmów instruktażowych uwiecznionych podczas warsztatów znajduje się pod adresem https://www.smakibezgranic.eu.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Imprezy plenerowe.

	<p>Imprezy połączone zostały z pokazami kulinarnymi oraz dystrybucją wydanych książek.</p> <p>Główny cel projektu: Zachowanie i upowszechnienie tradycji kulinarnych Limanowej i Dolnego Kubina.</p> <p>Cel: Wymiana doświadczeń kulinarnych, wzbogacenia wiedzy na temat potraw tradycyjnych i udokumentowanie tradycyjnych przepisów do polsko-słowackiej bazy internetowej (www.smakibezgranic.eu) i wydawnictwa, ale także do integracji pokoleń.</p>
<p>Projekt pn. „Ochrona tradycji i technik pożarniczych z przełomu wieków na obszarze pogranicza Polsko – Słowackiego”</p> <p>Projekt dofinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego Programu Współpracy Transgranicznej INTERREG V-A PL-SK 2014-2020, za pośrednictwem Euroregionu „TATRY”.</p>	<p>W ramach projektu odrestaurowane zostały dwa historyczne wozy strażackie tzw. sikawki konne z ok. 1920 roku. Odnowione zostało również 20 kompletów mundurów strażackich, składających się z bluzy, spodni, pasa z toporkiem, hełmu i butów.</p> <p>Odnowione wozy i mundury strażackie będą wykorzystywane do promowania regionu pogranicza podczas imprez ukazujących historyczne działania strażackie po obu stronach granicy.</p> <p>Zarówno w Limanowej, jak i w Dolnym Kubinie na Słowacji, zorganizowane zostały rekonstrukcje historycznej akcji gaśniczej z użyciem odrestaurowanych eksponatów. Podczas rekonstrukcji historycznego gaszenia pożaru w Limanowej został nagrany materiał filmowy, który następnie został powielony na płytach DVD w ilości 500 sztuk. W ramach działań promocyjnych tego zadania wydanych zostało 500 sztuk ulotek w języku polskim i słowackim o historii i działaniach obecnych straży.</p> <p>W ramach przedsięwzięcia zostały wybudowane dwie przeszklone gabloty przy budynkach OSP w Limanowej i Łososinie Górnej, służące do ekspozycji oraz ochrony przed zniszczeniem zabytkowych wozów strażackich wraz z modelami koni i manekinami ubranymi w odnowione mundury strażackie. Po zakończeniu projektu gabloty wraz z ekspozycji służą promocji dziedzictwa historycznego, jako element „żywej historii”.</p> <p>Główny cel projektu: Wspólne zachowanie i upowszechnianie historii, tradycji i działalności strażackich Limanowej i Dolnego Kubina jako elementu dziedzictwa kulturowego tych regionów.</p> <p>Cel: Bezpośrednie zwiększenie poziomu wykorzystania dziedzictwa kulturowego przez odwiedzających i mieszkańców Limanowej i Dolnego Kubina.</p>

Źródło: Opracowanie własne

Podsumowując wątek bogatego doświadczenia Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” w stosowaniu narzędzi partycypacyjnych można stwierdzić, że jest ono efektem poprawnych i inkluzywnych wewnętrznych procedur, konsekwentnie realizowanej zasady oddolności w trakcie przygotowania i wdrażania dokumentów strategicznych oraz skutecznej komunikacji Stowarzyszenia z przedstawicielami lokalnej społeczności.

Liczne spotkania ze społecznością lokalną reprezentowaną przez różne grupy interesu, skuteczna realizacja planu komunikacyjnego i włączenie społeczności lokalnej w proces opracowania i wdrażania LSR w poprzednich okresach programowania UE oraz zrealizowanie wielu projektów w formułach zakładających współpracę wskazują jasno, że Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” realizuje szeroko zakrojony

plan rozwoju swojego obszaru działania ze szczególnym uwzględnieniem głosu społeczności i instytucji lokalnych. Podnosząc dzięki temu poziom życia lokalnej społeczności troszcząc się o każdą z grup społecznych zamieszkujących teren LGD.

3. Opis partycypacyjnych metod tworzenia LSR

Podmiotem odpowiedzialnym za opracowanie LSR i koordynację wszystkich prac był specjalnie powołany Zespół Inicjatywny, który nadzorował proces opracowania LSR. W skład Zespołu Inicjatywnego weszli członkowie LGD (w szczególności przedstawiciele organów LGD) reprezentujący wszystkie sektory wchodzące w skład partnerstwa. Skład Zespołu Inicjatywnego tworzyło 7 osób, wśród których było co najmniej po jednej osobie reprezentującej sektor społeczny, gospodarczy oraz publiczny. Informacja o możliwości pracy w Zespole Inicjatywnym była udostępniona na stronie internetowej LGD. Wybór składu nastąpił w wyniku zgłoszenia osób chętnych (o zakwalifikowaniu się decydowała kolejność zgłoszeń z równoczesnym uwzględnieniem sektorowości). Prace zespołowe odbywały się w siedzibie biura LGD. Zespół spotykał się raz w miesiącu w okresie od lipca 2022r. do momentu zakończenia procesu tworzenia LSR. Zespół podejmował decyzje na zasadzie konsensusu lub, w razie potrzeby, większością głosów. Zespół Inicjatywny na każdym etapie brał pod uwagę pomysły, uwagi, komentarze zgłaszane przez mieszkańców obszaru poprzez różne środki komunikacji. Materiały opracowywane przez Zespół zostały upubliczniane i poddawane konsultacjom internetowym.

Opracowanie Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenia LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” jest współfinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach PROW 2014-2020, który ma na celu między innymi wsparcie przygotowawcze LSR 2023-2027. W celu zapewnienia oddolnego charakteru opracowywanego dokumentu Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność zaplanowano i zrealizowano szeroką partycypację przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, społecznego i gospodarczego każdej z gmin wchodzących w skład LGD. Oznacza to zrealizowanie w praktyce zasad:

- a) Transparentności – przejrzystość i jawność procesu na każdym jego etapie, przekazywanie mieszkańcom obszaru wszelkich informacji na temat realizacji procesu,
- b) Inkluzywności – włączenie w proces przedstawicieli wszystkich sektorów wchodzących w skład LGD, przedstawicieli wszystkich potencjalnych grup docelowych oraz potencjalnych grup defaworyzowanych oraz ze szczególnym uwzględnieniem zasady równości płci
- c) Sprawczości – zapewnienie wszystkim uczestnikom procesu realnego i równego wpływu na jakiegoś przebieg.

W czasie tworzenia strategii uwzględniono, na etapie tworzenia zasady horyzontalne określone w art. 9 rozporządzenia 2021/1060, w tym dotyczące poszanowania praw podstawowych oraz przestrzeganie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej; zasad równości kobiet i mężczyzn; zasady równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, w tym zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami; zgodność działań z celem wspierania zrównoważonego rozwoju określonego w art. 11 TFUE oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czyni poważnych szkód”. Dołożono również starań, aby w konsultacjach udział wzięły także osoby reprezentujące różne potencjalne grupy społeczne w niekorzystnym położeniu, w tym kobiety, osoby starsze, młodzi ludzie do 25 r.ż. oraz osoby w niekorzystnej sytuacji. W związku z tym, plan włączenia społeczności lokalnej w tworzenie LSR realizowano w ten sposób, aby wykorzystać zróżnicowane środki komunikacji, a także zróżnicowane kanały dotarcia z informacjami na temat podejmowanych działań (elektroniczne oraz tradycyjne), tak aby osoby o zróżnicowanych cechach demograficznych i psychospołecznych mogły wziąć udział w procesie tworzenia LSR. Istotne, że w przeważającej części były to środki umożliwiające komunikację dwustronną. Oznacza to, że komunikaty formułowane były nie tylko przez członków zespołu bezpośrednio pracującego nad LSR, ale także przez zainteresowane organizacje i mieszkańców. Efektem podjętych działań partycypacyjnych wypracowano założenia do LSR na lata 2023-2027, które fundamentalnie realizują przyjęte na etapie tworzenia strategii zasady horyzontalne.

Cały proces ukierunkowany był z jednej strony na szerokie włączenie społeczne, w którym uczestnicy procesu mieli szansę zgłaszania swoich pomysłów, potrzeb i problemów. Ważne jednak, że w zastosowanych narzędziach, wykorzystywanych w konsultacjach szczególną uwagę zajmowały zagadnienia dotyczące głównych cech podejścia LEADER, w szczególności określone w §3 ust. 2 pkt 4 rozporządzenia, czyli innowacyjność, cyfryzacja, środowisko i klimat, zmiany demograficzne oraz partnerstwo w realizacji LSR. Planowane spotkania w każdej gminie zostały przeprowadzone z wykorzystaniem ćwiczeń, angażujących uczestników do pracy na rzecz zdobycia informacji niezbędnych do opracowania poszczególnych rozdziałów diagnozy, analizy SWOT oraz wskazania kierunków (celów) realizacji strategii oraz grup osób w niekorzystnej sytuacji.

W ramach prowadzonych spotkań, uczestnicy zostali poinformowani o głównych cechach LEADER. Cechy te w dalszej kolejności będą stanowiły klucz do kategoryzacji zgłaszanych mocnych i słabych stron, problemów, czy zasobów. W dalszej części spotkań, podczas ćwiczenia mającego na celu projektowanie operacji, również uczestnicy zostali nakierowani na myślenie zawierające działania dotyczące wspomnianych zasad. Spotkania te odbyły się:

1. W dniu 29.08.2022 roku w miejscowości Tymbark (gmina Tymbark),
2. W dniu 29.08.2022 roku w miejscowości Łukowica (gmina Łukowica),
3. W dniu 29.08.2022 roku w miejscowości Laskowa (gmina Laskowa),
4. W dniu 30.08.2022 roku w miejscowości Słupnice (gmina Słupnice),
5. W dniu 30.08.2022 roku w miejscowości Stara Wieś (gmina Limanowa),
6. W dniu 30.08.2022 roku w miejscowości Jodłownik (gmina Jodłownik),
7. W dniu 31.08.2022 roku w miejscowości Dobra (gmina Dobra),
8. W dniu 31.08.2022 roku w miejscowości Zasadne (gmina Kamienica),
9. W dniu 31.08.2022 roku w miejscowości Limanowa (miasto Limanowa).

Również fiszki projektowe zawierały informacje o podstawowych cechach LEADER i osoby wypełniające narzędzie, były proszone o opis planowanych działań z ich uwzględnieniem. Dzięki temu, zebrane zostały informacje i pomysły, które wprost odpowiadały na podstawowe założenia podejścia LEADER, co przełożyło się na ukierunkowane tworzenie założeń celów strategicznych.

Dodatkowo, również analiza i praca zespołu inicjatywnego była ukierunkowana na wyżej opisane zasady. Eksperti z różnych dziedzin i branż i z różnym doświadczeniem zawodowym, którzy konsultowali bieżące efekty prac nad pisanem kolejnych rozdziałów LSR, byli poinformowani o kluczowym znaczeniu cech podejścia LEADER podczas formułowania kierunków działań, operacji, a także kryteriów wyboru operacji.

Ważnym elementem prac koncepcyjnych było wypracowanie rozwiązań ukierunkowanych na pomoc grupom w niekorzystnej sytuacji oraz osobom młodym i seniorom. Prace nad ich zdefiniowaniem również były elementem poddawanych konsultacjom społecznym, tak na spotkaniach w gminach, jak i poprzez badania wśród mieszkańców, fiszki projektowe, czy podczas konsultacji online. W tym przypadku również narzędzia pracy ukierunkowane zostały na zagadnienia wynikające wprost z cech podejścia LEADER, dlatego przy określaniu tych grup, w narzędziach do wypełniania/oceny zostały zredefiniowane możliwości wyboru, natomiast podczas wypowiedzi otwartych, informacja o szczególnym ich znaczeniu została przekazana. Warto również wskazać na dużą rolę analizy danych zastanych w procesie formułowania kierunków strategicznych działania LGD. Na podstawie statystyk publicznych zebrane i przeanalizowane zostały dane nawiązujące do cech podejścia LEADER. W odpowiednich rozdziałach LSR opisane zostały wybrane dane, które wskazują na lokalną potrzebę realizacji działań.

Wykorzystane środki komunikacji:

1. Komunikacja bezpośrednia (rozmowy w czasie warsztatów strategicznych, dyskusje prowadzone na zebraniach Zespołu Inicjatywnego),
2. Komunikacja zapośredniczona przez komputer (możliwość udziału w spotkaniach Zespołu Inicjatywnego w formie zdalnej, komunikacja poprzez pocztę elektroniczną),
3. Inne środki komunikacji pośredniej (wnioski na piśmie <m.in. fiszki projektowe>),

4. Środki komunikacji masowej (posty na profilu LGD na portalu społecznościowym, artykuły i ogłoszenia na stronie internetowej LGD oraz stronach internetowych zainteresowanych podmiotów, których przedstawiciele będą brać udział w pracach Zespołu Inicjatywnego <NGO, JST>).

Sposób przygotowania strategii można podzielić na pięć kluczowych etapów prac. W każdym z nich podejmowano kroki zmierzające do jak najszerszego udziału społeczności lokalnej w tworzeniu LSR. W związku z tym przewidziano zastosowanie zróżnicowanych metod partycypacji społecznej.

Tabela 6. Kluczowe etapy przygotowywania LSR - partycypacja społeczna

Etap	Zakres prac	Wykorzystane metody
I.	Zdefiniowanie potrzeb i potencjału obszaru LSR	1,2,3,4,5,6,7
II.	Wybór i określenie hierarchii celów LSR	1,2,3,4,5,6,7
III.	Poszukiwanie rozwiązań, stanowiących sposoby realizacji strategii	1,2,3,4,5,6,7
IV.	Stworzenie systemu monitorowania postępów w realizacji LSR	4,6,7
V.	Zidentyfikowanie grup docelowych LSR	1,2,3,4,5,6,7

Źródło: Opracowanie własne

W ramach prowadzonych konsultacji zebrano szereg danych, które posłużyły do opracowania poszczególnych rozdziałów LSR zgodnie z powyższą tabelą. Poszczególne metody pozwoliły zebrać następujące dane:

1. Otwarte spotkania warsztatowe strategiczne dla mieszkańców – spotkania odbyły się w sierpniu 2022 roku w każdej z gmin wchodzących w skład obszaru LGD. Łącznie odbyło się dziewięć spotkań. W konsultacjach społecznych podczas spotkań stacjonarnych brały udział różne grupy społeczne, a przede wszystkich przedstawiciele samorządu gminnego: wójtowie, przewodniczący rad gmin, radni, sołtysi, pracownicy urzędu, pracownicy gminnych ośrodków kultury, bibliotek, członkowie organizacji pozarządowych, a w szczególności kół gospodyń wiejskich, ochotniczych straży pożarnych, klubów sportowych, organizacji działających na rzecz rozwoju gminy czy wsi, organizacji artystycznych (orkiestry, zespoły folklorystyczne), przedsiębiorcy różnych branż: turystycznej, budowlanej, handlowej, przetwórczej, rzemieślniczej oraz rolnicy. Szeroki przegląd różnych organizacji biorących udział w spotkaniach w każdej z gmin wchodzących w skład obszaru działania LGD zapewnia reprezentatywność dla całej społeczności lokalnej. W ramach spotkań dokonano analizy potrzeb rozwojowych i potencjału obszaru, a także celów strategii, w tym wymiernych celów końcowych dotyczących rezultatów oraz odnośnych planowanych działań, o których mowa w art. 32 ust. 1 lit. c i d rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r.;
2. Badania ankietowe wśród mieszkańców LGD – zostały przeprowadzone w okresie listopad 2022 – styczeń 2023, 2 metodami: papierowej i internetowej poprzez zamieszczenie formularza ankiety na stronie internetowej LGD. Łącznie zebrano 225 ankiet. Badania w szczególności posłużyły do określenia potrzeb i problemów społeczności lokalnej, poszukiwania rozwiązań formalno-instytucjonalnych oraz określenia wskaźników;
3. Badania ankietowe wśród młodzieży obszaru LGD – zostały przeprowadzone w okresie listopad 2022 – styczeń 2023, 2 metodami: papierowej i internetowej poprzez zamieszczenie formularza ankiety na stronie internetowej LGD. Łącznie zebrano 110 ankiet. Zebrane dzięki ankiecie dane pozwoliły uzyskać szersze spektrum oczekiwań i sposobów rozwiązań najważniejszych problemów tej szczególnej grupy.
4. Praca nad zebraniem materiałem za pośrednictwem strony internetowej LGD oraz portalu społecznościowego – w całym okresie przygotowywania poszczególnych elementów strategii, na stronie Stowarzyszenia i portalu społecznościowym umieszczane były artykuły, ogłoszenia i powstające elementy LSR. Materiał był dostępny, a mieszkańcy obszaru mogli zapoznać się z nim i mogli wyrazić swoją opinię na temat konsultowanego materiału. Warto zauważyć, że oprócz kanałów elektronicznych Stowarzyszenia, materiały pojawiały się także na stronach internetowych innych podmiotów. Łącznie na przestrzeni czasu od czerwca 2022 roku do maja 2023 roku, zebrano uwagi, dzięki którym opinie mieszkańców obszaru LGD zostały

uwzględnione w przygotowaniu ostatecznego kształtu następujących części LSR: zdefiniowanie potrzeb i potencjału obszaru LSR, cele ogólne, szczegółowe i przedsięwzięcia, wybór grup w niekorzystnej sytuacji, system monitoringu postępów realizacji LSR, określenie kryteriów wyboru operacji;

5. Formularz fiszki projektowej – w okresie listopad 2022 – styczeń 2023 na stronie Stowarzyszenia zamieszczona została fiszka projektowa, dzięki której potencjalni wnioskodawcy wskazywali jakiego rodzaju projektu chcieliby realizować w ramach nowej LSR. Osoby były proszone także o określenie swojego zainteresowania zagadnieniami związanymi z innowacjami, cyfryzacją, środowiskiem i klimatem, partnerstwem w realizacji LSR, czy działaniami na rzecz przeciwdziałaniu negatywnym zmianom demograficznym. W fiszce znalazło się również pytanie dotyczące potencjalnych osób w niekorzystnej sytuacji, włączonych w realizację zgłaszanego projektu. Łącznie zebrano 124 fiszek. Fiszki dały możliwość dokładniejszego oszacowania efektów będących rezultatem wdrażania LSR i zaplanowania budżetu i wskaźników do strategii;
6. Doradztwo indywidualne w biurze LGD – przez cały okres przygotowywania LSR w biurze Stowarzyszenia prowadzone było indywidualne doradztwo w biurze LGD, podczas którego mieszkańcy obszaru działania LGD mogli zapoznawać się z bieżącymi efektami prac nad strategią, konsultować je, zgłaszać swoje uwagi i opinie. W ramach prowadzonego doradztwa, możliwy był nie tylko kontakt bezpośredni, ale także zapośredniczony poprzez środki komunikacji telefonicznej i elektronicznej. Łącznie z dyżuru skorzystały osoby reprezentujące sektory z całego obszaru działania LGD;
7. Spotkania Zespołu Inicjatywnego – prace Zespołu polegały na dyskusji i konsultacji opracowanych na podstawie zebranych materiałów (badania, materiały ze spotkań, dane zastane z GUS, etc.) części tworzonej LSR. W celu zapewnienia udziału członków Zespołu w kolejnych spotkaniach, zapewniono możliwość zdalnego w nich udziału. Łącznie odbyło się 11 spotkań. Spotkania liderów społeczności lokalnych w ramach prac Zespołu pozwoliły na efektywną pracę nad bogatym materiałem zebrany w ramach konsultacji i prowadzonej diagnozy obszaru. Dodatkowo, głos Zespołu Inicjatywnego był rozstrzygający w sytuacjach niejednoznacznych, wymagających interpretacji i wiedzy lokalnej na temat funkcjonowania instytucji, oceny stanu infrastruktury, czy specyfiki lokalnych zasobów. Każdorazowo Zespół kierował się w podejmowaniu decyzji po pierwsze dostępnymi materiałami wyrażającymi opinię społeczności lokalnej, po drugie możliwościami programowymi oraz po trzecie, swoją wiedzą wynikającą z doświadczenia i znajomości obszaru. Pomysły i propozycje zgłaszane w czasie konsultacji nie były odrzucane, ale były wyjaśniane i poszukiwano możliwości ich uwzględnienia w strategii. Z tego względu Zespół spotykał się parokrotnie podczas prowadzonych konsultacji i omawiał ich wyniki.

Proces tworzenia LSR ukierunkowany jest w szczególności na zagadnienia takie jak cyfryzacja, innowacyjność, środowisko i klimat, zmiany demograficzne oraz partnerstwo w realizacji LSR. Tabela wskazuje najważniejsze wyniki konsultacji w tych obszarach wraz ze wskazaniem rozdziałów w LSR, w których można znaleźć ich pogłębioną analizę.

Tabela 7. Wyniki konsultacji w obszarach przekrojowych

Kryteria przekrojowe	Wyniki przeprowadzonych konsultacji	Rozdział LSR
Zmiany demograficzne	Analiza oferty kierowanej do osób poniżej 25 r.ż.	2
	Analizy oferty kierowanej do osób powyżej 60 r.ż.	2
	Uzgodnienie działań na rzecz horyzontalnych zasad określonych w art. 9 rozporządzenia 2021/1060, w tym dotyczących poszanowania praw podstawowych oraz przestrzeganie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej; zasad równości kobiet i mężczyzn; zasady równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, w tym zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami; zgodność działań z celem wspierania zrównoważonego rozwoju określonego w art. 11 TFUE, oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego	3, 7

	rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czynić poważnych szkód”.	
	Określenie grup osób w niekorzystnej sytuacji.	4
	Wskazanie przedsięwzięć, które nakierowane będą na zwiększenie aktywności społecznej ludzi do 25 r.ż. oraz osób w wieku senioralnym, a także osób w niekorzystnej sytuacji.	6
	Wskazanie kryteriów wsparcia dla osób do 25 r.ż. oraz w wieku senioralnym a także w osób w niekorzystnej sytuacji.	7
Innowacyjność	Inwentaryzacja lokalnych zasobów, które mogą zostać wykorzystane do tworzenia innowacyjnych rozwiązań.	1, 2, 4
	Uszczegółowienie definicji innowacyjności dla poszczególnych przedsięwzięć.	7
	Określenie branż działalności gospodarczej, w których realizowane będą innowacje.	6, 7
	Określenie metod wdrażania innowacji.	6
	Wskazanie kryteriów wsparcia dla rozwoju innowacyjności.	7
	Wskazanie działań mających na celu animowanie do wdrażania innowacji.	3
Cyfryzacja	Stworzenie procedur monitoringu i ewaluacji.	10
	Zaplanowanie działań komunikacyjnych.	3
Środowisko i klimat	Identyfikacja kluczowych zasobów przyrodniczych obszaru LGD.	2, 4
	Identyfikacja zagrożeń dla środowiska naturalnego.	4
	Diagnoza zasobów rolniczych.	2, 4
	Zaplanowanie działań w zakresie ochrony środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatu, w tym z zakresu rolnictwa społecznego i krótkich łańcuchów żywnościowych.	4, 6, 7
	Diagnoza potencjału do rozwoju rolnictwa społecznego – gospodarstwa agroturystyczne oraz zagrody edukacyjne.	2, 4
Partnerstwo w realizacji LSR	Diagnoza dotychczasowych doświadczeń działań w partnerstwie podmiotów z obszaru LGD, w tym członków LGD.	1,3
	Określenie form wsparcia dla budowania partnerstwa członków LGD (wewnętrzne) oraz wśród interesariuszy (zewnętrzne).	3,6,7

Źródło: Opracowanie własne

Celem opisywanego tu procesu było przygotowanie dokumentu strategicznego, który będzie odpowiadał na realne potrzeby mieszkańców obszaru LGD, trafnie diagnozował lokalne zasoby i określał perspektywiczne kierunki rozwoju społeczności lokalnej. Dokument ten musi jednocześnie spełniać warunki opisane w regulaminie konkursu na wybór LSR. Kluczową kwestią będzie zatem zarządzanie procesem tworzenia LSR przy jednoczesnym zapewnieniu udziału mieszkańców w podejmowaniu strategicznych decyzji. Zostało to osiągnięte poprzez powołanie Zespołu Inicjatywnego, który nadzorował proces opracowania LSR. W skład Zespołu Inicjatywnego weszli członkowie LGD (w szczególności przedstawiciele organów LGD) reprezentujący wszystkie sektory wchodzące w skład partnerstwa. Zespół będzie podejmować decyzje na zasadzie konsensusu lub, w zależności do potrzeb, większością głosów. Zespół Inicjatywny na każdym etapie brał pod uwagę pomysły, uwagi, komentarze zgłaszane przez mieszkańców obszaru poprzez różne środki komunikacji. Należy podkreślić, że w prace Zespołu Inicjatywnego mogli włączyć się wszyscy zainteresowani mieszkańcy obszaru LGD. Materiały opracowywane przez Zespół były upubliczniane i poddawane konsultacjom internetowym.

Działania partycypacyjne podejmowane w trakcie tworzenia dokumentu strategicznego przyniosły wiele ważnych informacji, które na bieżąco były poddawane analizie, weryfikacji i konsultacji w ramach prac Zespołu Inicjatywnego. W wyniku szerokich działań konsultacyjnych opracowano listę najważniejszych zagadnień, które w dalszej kolejności stały się podstawą do przygotowania matrycy logicznej kierunków działań Stowarzyszenia LGD

„Przyjazna Ziemia Limanowska” na lata 2023-2027. Wśród najważniejszych wyników przeprowadzonej analizy wniosków z konsultacji wymienić należy następujące zagadnienia:

- a) wykorzystanie potencjału kulturowego, dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego w celu zrównoważonego rozwoju obszaru działania LGD;
- b) wzrost atrakcyjności obszaru dla jego mieszkańców w zakresie dostępu i podwyższenia jakości usług w zakresie kultury, sportu i rekreacji, a także w usług społecznych i zdrowotnych;
- c) rozwój przedsiębiorczości na obszarze działania LGD z wykorzystaniem lokalnych zasobów, w tym w zakresie turystyki ;
- d) zapewnienie opieki osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu;
- e) integracja społeczna mieszkańców i włączenie grup społecznych w niekorzystnej sytuacji oraz aktywizacja międzypokoleniowa osób i organizacji działających na rzecz dobra wspólnego;
- f) wzmocnienie kapitału społecznego i ludzkiego i zwiększenie zaangażowania mieszkańców w działania na rzecz społeczności lokalnych;
- g) zwiększenie atrakcyjności obszaru a tym samym jakości życia mieszkańców, w szczególności dla osób młodych i seniorów.

5. Opis partycypacyjnych metod realizacji LSR

LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” nie poprzestaje na działaniach partycypacyjnych na etapie przygotowania strategii i w swoich działaniach wdrożeniowych będzie dążyć do aktywizacji mieszkańców i umożliwienia im pełnego udziału w rozwijaniu obszaru działania LGD. Jak zostało to przedstawione powyżej, działania partycypacyjne podejmowane przez LGD oraz przewidziane do realizacji w ramach wdrażania LSR można podzielić na trzy stopnie partycypacji: informowanie, konsultacje i współdziałanie. Osiągnięcie celów partycypacji zostało oparte o wymienione trzy stopnie zaangażowania społecznego, a działania do ich osiągnięcia zaplanowano tak, aby zachować maksymalnie inkluzywny charakter Stowarzyszenia i procesu wdrażania LSR uwzględniając specyfikę zdefiniowanych na podstawie diagnozy obszaru celów strategicznych oraz grup w niekorzystnej sytuacji, które wymagają wyjątkowego wsparcia ze strony LGD.

Poniższa tabela pokazuje zestawienie najważniejszych celów partycypacji i podjętych bądź planowanych działań, które realizowane będą przez LGD na rzecz zachowania oddolnego charakteru funkcjonowania LGD i wdrażania LSR. Cele zostały opracowane na podstawie dotychczasowych doświadczeń LGD we wdrażaniu RLKS oraz potrzeb zgłaszanych podczas działań konsultacyjnych na etapie przygotowania niniejszego dokumentu. Należy podkreślić, że podczas opracowywania dokumentu strategicznego, wszystkie grupy/organizacje/instytucje, które wzięły udział organizowanych spotkaniach wyraziły chęć dalszej, bliskiej współpracy przy wdrażaniu LSR. Wśród nich wymienić należy przedstawicieli sektora publicznego: wójtowie, przewodniczący rad gmin, radni, sołtysi, pracownicy urzędu, pracownicy gminnych ośrodków kultury, bibliotek; przedstawicieli sektora społecznego: członkowie organizacji pozarządowych, a w szczególności kół gospodyń wiejskich, ochotniczych straży pożarnych, klubów sportowych, organizacji działających na rzecz rozwoju gminy czy wsi, organizacji artystycznych (orkiestry, zespoły taneczne); przedstawiciele sektora gospodarczego, w tym przedsiębiorcy różnych branż: turystycznej, gastronomicznej, handlowej, rzemieślniczej oraz rolnicy.

Tabela 8. Zestawienie

Cel partycypacji	Zakres	Działanie	Rozdział LSR/ dokument
Wzmocnienie partnerskiej		Wysyłanie proponowanych zmian w LSR do konsultacji w formie internetowej	LSR rozdz. 3

współpracy członków we wdrażaniu LSR	Konsultowanie propozycji zmian w LSR	Zamieszczenie na stronie LGD fiszki/formularza do zgłaszania pomysłów/inicjatyw/uwag	LSR rozdz. 3
		Realizacja corocznych warsztatów refleksyjnych	Plan komunikacji
	Umożliwienie zgłaszania pomysłów/inicjatyw dotyczących realizacji LSR i funkcjonowania LGD	Wysyłanie maili z informacją o możliwości zgłaszania pomysłów/inicjatyw	Plan komunikacji
		Zamieszczenie na stronie LGD fiszki/formularza do zgłaszania pomysłów/inicjatyw	LSR rozdz. 3
		Realizacja corocznych warsztatów refleksyjnych	Plan komunikacji
	Wprowadzenie mechanizmu informowania o wyniku weryfikacji pomysłu/inicjatywy zgłoszonej przez członka LGD z uzasadnieniem tego wyniku	Weryfikacja i przygotowanie uzasadnienia wyniku weryfikacji pomysłu/inicjatywy przez Zarząd. Przekazanie wyniku weryfikacji wraz z uzasadnieniem do wnioskodawcy	LSR rozdz. 3
		Realizacja corocznych warsztatów refleksyjnych	Plan komunikacji
	Zachęcanie do aktywności członków LGD w obrębie partnerstwa z wykorzystaniem zróżnicowanych działań	Wysyłanie maili z informacją na temat bieżących działań LGD i efektów wdrażania LSR	Plan komunikacji
		Organizacja działań integracyjno-aktywizujących dedykowanych członkom LGD reprezentującym w szczególności młode pokolenie oraz seniorów	Plan komunikacji
		Możliwość zwoływania walnego zebrania członków na wniosek wąskiej grupy członków LGD - 20% (1/5) liczby członków	Statut
		Wymóg kolegialnego sposobu podejmowania decyzji w organach LGD	Regulamin /Statut
		Włączenie reprezentantów wszystkich sektorów do organu decyzyjnego Stowarzyszenia	Regulamin /Statut
Rozwinięcie współpracy pomiędzy	Aktywizacja i motywowanie interesariuszy oraz	Wskazanie w LSR celów mających zachęcać i wspierać aktywność osób młodych, seniorów oraz wybranych grup w niekorzystnej sytuacji	LSR rozdz. 6

mieszkańcami i podmiotami z obszaru LGD oraz poza nim	mieszkańców, w szczególności osób młodych, seniorów i pozostałych grup w niekorzystnej sytuacji do zwiększenia zaangażowania we wdrażanie LSR	Premiowanie wyboru projektów uwzględniających działania podejmowane przez i dla osób młodych, seniorów oraz osób w niekorzystnej sytuacji	Kryteria wyboru operacji
		Realizacja zróżnicowanych – adekwatnych i efektywnych - form komunikacji skierowanych do różnych grup społecznych, w tym osób młodych, seniorów oraz osób w niekorzystnej sytuacji z uwzględnieniem ich specyfiki w zakresie <ul style="list-style-type: none"> a. możliwości udziału w działaniach na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji lub możliwości korzystania z efektów tych działań. b. szerokiego informowania o działalności LGD i efektach wdrażania LSR 	Plan komunikacji
		Umożliwienie zróżnicowanych metod wdrażania przedsięwzięć LSR w celu zróżnicowania grup odbiorców	LSR rozdz. 6
	Zachęcanie do składania wniosków na realizację projektów wykraczających poza fundusze przewidziane w ramach LSR i/lub w partnerstwie z lokalnymi i/lub ponadlokalnymi partnerami (krajowymi spoza obszaru objętego LSR i zagranicznymi)	Realizacja projektów realizowanych w partnerstwie z krajowymi partnerami	LSR rozdz.6
		Organizacja szkoleń dla wnioskodawców z zakresu pozyskiwania środków na realizację projektów poza LSR	Plan komunikacji
		Udział w organizacjach sieciowych LGD w celu poszukiwania partnerów do realizacji projektów partnerskich	Uchwała WZC potwierdzająca członkostwo
		Prowadzenie doradztwa w przedmiotowym zakresie	Plan komunikacji
	Konsultowanie propozycji zmian w LSR	Publikowanie proponowanych zmian w LSR	LSR rozdz. 3
		Zamieszczenie na stronie LGD fiszki/formularza do zgłaszania pomysłów/inicjatyw/uwag	LSR rozdz. 3
		Realizacja corocznych otwartych warsztatów refleksyjnych	Plan komunikacji
	Umożliwienie zgłaszania	Wysyłanie maili z informacją o możliwości zgłaszania pomysłów/inicjatyw	Plan komunikacji

	pomysłów/inicjatyw dotyczących realizacji LSR i funkcjonowania LGD przez mieszkańców obszaru LGD	Zamieszczenie na stronie LGD fiszki/formularza do zgłaszania pomysłów/inicjatyw	LSR rozdz. 3
		Realizacja corocznych warsztatów refleksyjnych	Plan komunikacji
	Wprowadzenie mechanizmu informowania o wyniku weryfikacji pomysłu/inicjatywy zgłoszonej przez mieszkańców obszaru LGD z uzasadnieniem tego wyniku	Weryfikacja i przygotowanie uzasadnienia wyniku weryfikacji pomysłu/inicjatywy przez Zarząd. Przekazanie wyniku weryfikacji wraz z uzasadnieniem do wnioskodawcy	LSR rozdz. 3
		Realizacja corocznych warsztatów refleksyjnych	Plan komunikacji
	Animowanie społeczności do wdrażania i generowania innowacji	Wprowadzenie definicji innowacyjności właściwych dla konkretnych przedsięwzięć, w których będzie stosowana w celu określenie oczekiwanego wpływu na rozwój obszar LSR	Kryteria wyboru operacji LSR rozdz. 7
		Premiowanie wyboru projektów innowacyjnych	Kryteria wyboru operacji
		Organizacja szkoleń dla wnioskodawców z zakresu innowacyjności, innowacji społecznych, kreatywności, etc. środków na realizację projektów poza LSR	Plan komunikacji
		Prowadzenie doradztwa w przedmiotowym zakresie	Plan komunikacji
	Budowanie silnej marki LGD	Monitorowanie i ewaluacja efektów działań partycypacyjnych i skuteczności komunikacji	LSR rozdz. 10
		Zastosowanie metod włączających członków LGD w proces ewaluacji	
		Zastosowanie metod włączających społeczność lokalną oraz podmioty działające na obszarze działania LGD z uwzględnieniem grup w niekorzystnej sytuacji	
	Wzmacnianie wiarygodności i zaufania wśród	Wprowadzenie zapisów zapewniających transparentność i uczciwość funkcjonowania LGD i wyboru operacji	Regulamin/statut
		Realizacja celów partycypacyjnych nr 1 i 2	LSR rozdz. 3

	członków LGD oraz interesariuszy	<p>Realizacja zróżnicowanych – adekwatnych i efektywnych - form komunikacji skierowanych do różnych grup społecznych, w tym osób młodych, seniorów oraz osób w niekorzystnej sytuacji z uwzględnieniem ich specyfiki w zakresie</p> <p>a. możliwości udziału w działaniach na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji lub możliwości korzystania z efektów tych działań.</p> <p>b. szerokiego informowania o działalności LGD i efektach wdrażania LSR</p>	Plan komunikacji
--	----------------------------------	---	------------------

Źródło: Opracowanie własne

Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjału LSR

Analiza potrzeb i potencjału rozwojowego obszaru działania Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” daje nam możliwość opracowania obszarów problemowych, na które LGD będzie przez kolejny okres programowania odpowiadać, wdrażając Lokalną Strategię Rozwoju i realizując zapisane w niej działania, podwyższając tym samym poziom życia mieszkańców. W tym celu niezbędna jest analiza potrzeb i potencjału jaki znajduje się na terenie Stowarzyszenia, a takie dane pozyskane zostały z wielu różnych źródeł, takich jak działania partycypacyjne w okresie przygotowawczym np. spotkania konsultacyjne, badania ankietowe, spotkania zespołu ds. tworzenia strategii (szczegółowy opis w rozdziale III), opracowana matryca SWOT w oparciu o dane wywołane i zastane, odpowiadająca na realne potrzeby mieszkańców, raport ewaluacyjny wdrażania LSR w minionym okresie programowania oraz dane zastane dostępne w statystykach publicznych np. w Banku Danych Lokalnych.

1. Omówienie danych zastanych

a) Liczba ludności

Na terenie działania Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” mieszkało na koniec 2020 roku 98 319 osób, co z rokiem 2015 oznacza wzrost liczby ludności o 1 253 osoby. Szczegółowe dane dotyczące liczby ludności w poszczególnych gminach znajdujących się na obszarze działania Stowarzyszenia obrazuje poniższa tabela.

Tabela 9. Liczba ludności

Gmina	Liczba ludności	
	2015	2020
	[osoba]	[osoba]
Limanowa (1)	15 128	14 631
Dobra (2)	9 876	10 046
Jodłownik (2)	8 515	8 698
Kamienica (2)	7 803	7 803
Laskowa (2)	8 024	8 128
Limanowa (2)	24 834	25 713
Łukowica (2)	9 857	10 059
Słupnice (2)	6 541	6 807

Tymbark (2)	6 488	6 434
Suma	97 066	98 319

Źródło: Bank Danych Lokalnych

b) Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym

Z danych zaprezentowanych w poniższej tabeli wynika, że liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym na obszarze działania LGD w ciągu analizowanych pięciu lat wzrosła kolejno o 482 i 1 865 osób. Odwrotnie sytuacja ma się przy osobach w wieku produkcyjnym, których liczba zmalała o 1 094 osoby.

Tabela 10. Mieszkańcy gmin w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym

Gmina	w wieku przedprodukcyjnym		w wieku produkcyjnym		w wieku poprodukcyjnym	
	2015	2020	2015	2020	2015	2020
	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]
Limanowa (1)	3 139	3 102	9 303	8 388	2 686	3 141
Dobra (2)	2 160	2 296	6 163	6 037	1 553	1 713
Jodłownik (2)	1 959	2 095	5 202	5 099	1 354	1 504
Kamienica (2)	1 885	1 902	4 858	4 730	1 060	1 171
Laskowa (2)	2 071	2 058	4 869	4 833	1 084	1 237
Limanowa (2)	6 037	6 388	15 471	15 531	3 326	3 794
Łukowica (2)	2 526	2 585	5 940	5 893	1 391	1 581
Słopnice (2)	1 877	1 800	3 934	4 188	730	819
Tymbark (2)	1 592	1 502	3 944	3 891	952	1 041
Suma	23 246	23 728	59 684	58 590	14 136	16 001

Źródło: Bank Danych Lokalnych

c) Migracje

Zgodnie z danymi Banku Danych Lokalnych należy stwierdzić, że liczba zameldowań w ciągu czterech lat wzrosła o 6 osób. Również tendencję wzrostową zaobserwować można w liczbie wymeldowani, która w analizowanym okresie czterech lat wynosi 57 osób.

Przedstawione dane obejmują obszar czterech lat, od roku 2016 do roku 2020, ponieważ z roku 2015 brakuje danych w BDL.

Tabela 11. Zameldowania i wymeldowania ogółem

Gmina	Zameldowania ogółem		Wymeldowania ogółem	
	2016	2020	2016	2020
	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]
Limanowa (1)	115	109	157	214
Dobra (2)	86	75	72	111
Jodłownik (2)	63	48	66	72
Kamienica (2)	43	72	87	60
Laskowa (2)	51	26	87	56
Limanowa (2)	215	233	182	159
Łukowica (2)	52	104	65	90
Słopnice (2)	64	43	47	53
Tymbark (2)	58	43	60	65
Suma	747	753	823	880

Źródło: Bank Danych Lokalnych

d) Podmioty gospodarki w rejestrze REGON

Na terenie działania Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” zaobserwować można rosnącą ilość podmiotów gospodarczych. Łączna liczba podmiotów gospodarczych zatrudniających do 49 osób w 2020 roku wyniosła 8 707, z czego zdecydowanie przeważały podmioty zatrudniające do 9 osób.

Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w ciągu pięciu lat wzrosła w przedziale podmiotów małych zatrudniających do 9 pracowników o 1 715 podmiotów. Gorzej prezentuje się liczba podmiotów zatrudniających od 10 do 49 osób. Ilość takich podmiotów zmalała w ciągu analizowanych pięciu lat o 21. Szczegóły spadku i wzrostu podmiotów gospodarczych działających na obszarze LGD obrazuje poniższa tabela.

Tabela 12. Zarejestrowane w rejestrze REGON podmioty gospodarki według wielkości

Gmina	Wielkość podmiotów od 0 do 9		Wielkość podmiotów od 10 do 49	
	2015	2020	2015	2020
Limanowa (1)	1 630	1 832	79	79
Dobra (2)	605	788	21	22
Jodłownik (2)	545	683	30	27
Kamienica (2)	511	596	28	22
Laskowa (2)	509	718	23	26
Limanowa (2)	1 525	1 959	41	38
Łukowica (2)	494	712	21	18
Słupnice (2)	426	581	14	10
Tymbark (2)	490	581	21	15
Suma	6 735	8 450	278	257

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Obszar działania Stowarzyszenia LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” charakteryzuje się nie tylko potencjałem wzrostu ilości podmiotów gospodarczych, ale również ich różnorodnością. Największa liczba podmiotów gospodarczych działa w sekcji F – Budownictwo (2 849 podmiotów). Kolejne najliczniejsze grupy podmiotów działają w sekcji G – handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (1 586 podmiotów), C – przetwórstwo przemysłowe (794 podmioty), sekcja S i T – pozostała działalność usługowa; Gospodarstwa zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby (608 podmiotów) oraz sekcja M – działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (556 podmiotów).

Na obszarze działania Stowarzyszenia znajduje się jedna spółdzielnia socjalna² „Okno na świat”, która ma swoją siedzibę w gminie Słupnice, a która została wyróżniona w konkursie dla przedsiębiorców społecznych pn. „Małopolski Lider Przedsiębiorczości Społecznej”. Celem powołania spółdzielni była potrzeba stworzenia na terenie Słupnic miejsc pracy w szczególności dla kobiet oraz aktywizacja zawodowa. Spółdzielnia ma charakter wielobranżowy, w pierwszej kolejności rozwijane są usługi z obszaru opieki nad dziećmi do lat 3, usługi filmowe oraz opieka nad osobami starszymi. Na terenie działania LGD działa również jedna fundacja „Wesoły Promyczek”, która działa na terenie miasta Limanowa. Celami fundacji jest między innymi działalność oświatowa i naukowa, działalność kulturowa, w tym budowanie społeczeństwa obywatelskiego zintegrowanego w środowisku lokalnym, działalność na rzecz dzieci i młodzieży, w tym wypoczynek, kultura fizyczna i sport, działalność charytatywna, pomoc społeczna, rehabilitacja, pomoc społeczna i ruchowa osób niepełnosprawnych oraz wsparcie w procesie aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy.

e) Rolnictwo

² <http://www.bazaps.ekonomiaspoleczna.gov.pl/>

Rolnictwo na analizowanym obszarze charakteryzuje się dużą liczbą jednostek zróżnicowanych pod względem wielkości gospodarstw, jak i kierunku i poziomu produkcji, co powoduje złożoność i zmienność sytuacji ekonomicznej w gospodarstwach rolnych. Łączna liczba gospodarstw rolnych wynosi 7 691. Zdecydowanie przeważa liczba małych gospodarstw o powierzchni od 1 do 5 ha, które są najczęściej gospodarstwami rodzinnymi. Najmniej natomiast jest dużych gospodarstw zajmujących powierzchnię powyżej 15 ha. Szczegóły ilości i wielkości gospodarstw w podziale na poszczególne gminy obrazuje poniższa tabela.

Tabela 13. Gospodarstwa rolne według wielkości

Nazwa	Gospodarstwa rolne					
	ogółem	do 1 ha włącznie	1 - 5 ha	5 - 10 ha	10 - 15 ha	15 ha i więcej
	2020	2020	2020	2020	2020	2020
Limanowa (1)	190	10	167	9	0	0
Dobra (2)	1 003	17	848	124	8	6
Jodłownik (2)	1 012	14	802	153	31	12
Kamienica (2)	526	0	450	67	0	0
Laskowa (2)	782	0	602	162	8	0
Limanowa (2)	2 011	56	1 768	159	18	10
Łukowica (2)	1 141	23	1 006	102	7	3
Słopnice (2)	632	4	537	81	5	5
Tymbark (2)	394	5	349	36	0	0
Suma	7 691	129	6 529	893	77	36

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego na analizowanym obszarze w 2020 roku wyniosła 4,62 ha. W analogicznym roku średnia dla Województwa Małopolskiego wyniosła 5,26 ha., co oznacza, że gospodarstwa na obszarze LGD charakteryzują się mniejszą niż średnia dla województwa wielkością.

Tabela 14. Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego

Nazwa	Gospodarstwa rolne ogółem
	Grunty ogółem
	2020
	[ha]
Małopolskie	5,26
Limanowa (1)	3,61
Dobra (2)	4,89
Jodłownik (2)	4,79
Kamienica (2)	5,49
Laskowa (2)	5,81
Limanowa (2)	4,07
Łukowica (2)	3,94
Słopnice (2)	4,84
Tymbark (2)	4,18
Średnia dla LGD	4,62

Źródło: Bank Danych Lokalnych

W strukturze zasiewów największy udział posiadają zboża oraz ziemniaki. Statystyki GUS wskazują również na liczne uprawy w sadach, dzięki którym region działania LGD charakteryzuje się regionalnym produktem tradycyjnym w postaci łukowickiej śliwki suszonej oraz podsuszanej i podwędzanej śliwki suski sechlońskiej. Ponadto, na obszarze Stowarzyszenia znajdują się nieliczne uprawy warzyw gruntowych. W strukturze pogłowia zwierząt gospodarskich zdecydowanie wyróżnia się hodowla bydła, drobiu i świń. Na uwagę zasługuje fakt, że z krowiego mleka powstaje kolejny tradycyjny lokalny przysmak jakim jest jodłownicki kołacz z serem, chleb męciński, sery twarogowe niedojrzewające.

Kolejnym aspektem dotyczącym rolnictwa jest liczba osób zatrudnionych w rolnictwie. Łączna liczba pracujących w rolnictwie na analizowanym obszarze wynosi 17 914 osób. Najwięcej osób zatrudnionych jest w gminie Limanowa (obszar wiejski), najmniej natomiast w gminie Limanowa (obszar miejski).

Tabela 15. Zatrudnieni w gospodarstwach rolnych

Gmina	gospodarstwa rolne ogółem
	2020
	[osoba]
Limanowa (1)	368
Dobra (2)	2 434
Jodłownik (2)	2 376
Kamienica (2)	1 162
Laskowa (2)	1 651
Limanowa (2)	4 976
Łukowica (2)	2 770
Słupnice (2)	1 330
Tymbark (2)	847
Suma	17 914

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Na obszarze działania LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” dziedzina rolnictwa jest bardzo dobrze rozwinięta. Duża liczba małych gospodarstw rolnych umożliwia zaspokojenie potrzeb lokalnej społeczności oraz samych ich właścicieli, natomiast duże gospodarstwa nastawione są na sprzedaż lokalnych produktów poza obszar gmin członkowskich. Zdaniem mieszkańców biorących udział w badaniach partycypacyjnych (szerszy opis w rozdziale III), aby wzmocnić proces wytwarzania i dystrybucji lokalnych produktów należy wzmocnić funkcjonowanie krótkich łańcuchów dostaw, co wpłynie również pozytywnie na lokalnych rolników i przedsiębiorców.

W związku z prężnie rozwijającym się na obszarze działania Stowarzyszenia LGD rolnictwem, lokalna społeczność zauważyła również szansę na rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych, które nie tylko pozwolą zachować wiejski charakter obszaru, a co za tym idzie zachować funkcje rolnicze, ale przede wszystkim wzbogacą turystyczny aspekt obszaru. Wśród pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych mieszkańcy wskazali korzyści płynące z tworzenia nowych i rozwoju istniejących gospodarstw agroturystycznych i zagród edukacyjnych.

f) Rynek pracy

Na terenie działania Stowarzyszenia LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” w 2020 roku znajdowało się 3 186 osób bezrobotnych. Liczba ta w okresie pięciu lat, od roku 2015 do roku 2020 zmalała aż o 2 508 osób. Stopa bezrobocia na obszarze LGD na koniec 2020 roku wyniosła 4,29%³ i była niższa od średniej wojewódzkiej o 1,01% (5,3%) oraz niższa od średniej krajowej o 1,91% (6,2%).

³ GUS: Statystyczne Vademecum Samorządowca

Tabela 16. Liczba bezrobotnych

Gmina	Liczba bezrobotnych	
	2015	2020
	[osoba]	[osoba]
Limanowa (1)	929	464
Dobra (2)	504	322
Jodłownik (2)	406	259
Kamienica (2)	574	342
Laskowa (2)	311	205
Limanowa (2)	1 583	762
Łukowica (2)	637	401
Słupnice (2)	349	220
Tymbark (2)	401	211
Suma	5 694	3 186

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wyniósł w gminach obszaru Stowarzyszenia w 2020 roku średnio 5,5% i jest względem wskaźnika województwa niższy o 0,2%. Należy zwrócić uwagę, że średnia wskaźnika dla obszaru LGD dotycząca kobiet wyniosła 7,2% i jest większa od średniej wojewódzkiej o 2,6%. Warto również zwrócić uwagę, że w okresie analizowanych pięciu lat wskaźnik dla kobiet zmalał o 5%, a w przypadku mężczyzn zmalał o 2,7%. Oznacza to większą dynamikę zatrudnienia wśród kobiet niż u mężczyzn. Nadal jednak to wśród kobiet udział bezrobotnych w liczbie osób w wieku produkcyjnym jest znacznie wyższy niż u mężczyzn.

Tabela 17. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w podziale na płeć

Gmina	ogółem		mężczyźni		kobiety	
	2015	2020	2015	2020	2015	2020
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Małopolskie	5,7	4	5	3,5	6,4	4,6
Limanowa (1)	10,0	5,5	9,0	4,7	11,1	6,5
Dobra (2)	8,2	5,3	6,7	3,7	9,9	7,2
Jodłownik (2)	7,8	5,1	6,4	4,2	9,5	6,2
Kamienica (2)	11,8	7,2	8,1	5,7	16,1	8,9
Laskowa (2)	6,4	4,2	4,3	3,0	8,8	5,7
Limanowa (2)	10,2	4,9	7,9	3,3	12,9	6,8
Łukowica (2)	10,7	6,8	7,4	4,6	14,5	9,3
Słupnice (2)	8,9	5,3	4,7	3,5	13,7	7,2
Tymbark (2)	10,2	5,4	7,1	4,0	13,5	7,1
Średnia dla obszaru LGD	9,4	5,5	6,8	4,1	12,2	7,2

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Według danych z Powiatowego Urzędu Pracy powiatu Limanowskiego najliczniejszą grupę bezrobotnych stanowią osoby w wieku między 30 a 50 rokiem życia, które stanowią 43,13% wszystkich osób bezrobotnych. Wśród ogółu osób bezrobotnych zdecydowaną większość stanowią kobiety, bo aż 60,95% bezrobotnych. Na obszarze działania Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” długotrwale bezrobotnych jest aż 1 394 osób, co stanowi 43,75% ogółu osób zarejestrowanych.

Gmina	Razem	Kobiety	do 30 r.ż.	od 30 do 50 r.ż.	powyżej 50 r.ż.	Długotrwale bezrobotni
Limanowa	464	255	148	224	92	189
Dobra	322	202	136	137	49	165
Jodłownik	259	141	117	105	37	121
Kamienica	342	199	107	159	76	149
Laskowa	205	127	89	81	35	85
Limanowa	762	490	269	322	171	307
Łukowica	401	258	154	158	89	196
Słopnice	220	142	96	88	36	80
Tymbark	211	128	63	100	48	102
Suma	3186	1942	1179	1374	633	1394

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z PUP Powiatu Limanowskiego⁴

Istotną kwestią w zakresie bezrobocia jest również sezonowość pracy w Polsce. Miesiące wiosenne i letnie są okresami spadku liczby osób bezrobotnych, co wynika między innymi z rozpoczynających się sezonowych prac w budownictwie i rolnictwie. W tym okresie rusza także sezon turystyczny. Z kolei na przełomie roku z powodu napływu do bezrobocia osób, którym wygasają umowy o pracę, liczba bezrobotnych wzrasta. Równocześnie w miesiącach kończących rok liczba bezrobotnych wyłączanych z ewidencji zmniejsza się.

Duży wpływ na udział bezrobotnych w stosunku do osób w wieku produkcyjnym miał globalny kryzys spowodowany pandemią COVID-19, który miał dosadny wpływ na kariery zawodowe młodych ludzi przed 25 rokiem życia. Skłoniło to Międzynarodową Organizację Pracy do określenia tej grupy demograficznej jako „Pokolenie Lockdown”. W swoim najnowszym raporcie organizacja argumentuje, że COVID-19 ma „niszczący i nieproporcjonalny” wpływ na perspektywy zawodowe młodych ludzi. Pokolenie osób poniżej 25 roku życia jest w obecnej sytuacji na potrójny szok na rynku pracy. Po pierwsze, osobom w tym wieku częściej grozi utrata pracy niż reszcie ludności aktywnej zawodowo. Po drugie, istnieje większe prawdopodobieństwo doznania przez nich zakłóceń w edukacji lub przerwania szkoleń zawodowych. Po trzecie, gorsza koniunktura oznacza, że młodzi napotkają na większe bariery przy wejściu na rynek pracy spowodowane mniejszym popytem ze strony pracodawców. Dodatkowo, młodzi pracownicy znacznie częściej niż inne osoby pracują w najbardziej narażonych segmentach gospodarki. Aż 30 proc. aktywnych zawodowo młodych osób w Polsce pracuje w sektorach bezpośrednio dotkniętych przez restrykcje związane z pandemią. Do tych sektorów zalicza się ważne z punktu widzenia rozwojowego analizowanego obszaru takie branże jak: hotelową, usługi gastronomiczne, handel detaliczny i hurtowy.

g) Problemy społeczne

Pomoc społeczna

Zgodnie z danymi ze strony Ministerstwa Sprawiedliwości trzy gminy wchodzące w skład Stowarzyszenia Lokalna grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” tj. gmina Dobra, gmina Kamienica i gmina Łukowica zostały wskazane jako zagrożone trwałą marginalizacją.

Głównym celem pomocy społecznej jest pomoc w przezwyciężaniu trudnych warunków i sytuacji życiowych, osobom i rodzinom, które nie są w stanie ich pokonać przy wykorzystaniu własnych uprawnień, zasobów i możliwości. Dzięki podejmowaniu działań, które zmierzają do życiowego usamodzielnienia, a także integracji ze środowiskiem, pomoc społeczna zapobiega trudnym sytuacjom życiowym. Do zadań pomocy społecznej należy przede wszystkim praca socjalna, przyznawanie i wypłacanie świadczeń, prowadzenie i rozwój niezbędnej infrastruktury socjalnej, analiza i ocena zjawisk, które rodzą zapotrzebowanie na świadczenia z pomocy społecznej oraz realizacja zadań, które wynikają z rozeznaczonych potrzeb społecznych.

⁴ [2f3add46-0e6b-4591-a76a-639867505582 \(praca.gov.pl\)](https://praca.gov.pl/)

Na obszarze działania LGD znajduje się Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Limanowej, które świadczy pomoc społeczną na terenie powiatu limanowskiego w różny sposób. Jednym z elementów pomocy jest organizacja powiatowej wypożyczalni sprzętu rehabilitacyjnego i ortopedycznego. Celem działalności wypożyczalni jest ograniczenie skutków niepełnosprawności oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i procesom marginalizacji osób, które utraciły sprawność organizmu poprzez umożliwienie im szybkiego powrotu do aktywności fizycznej, społecznej i zawodowej, a także korzystanie z różnorodnych form rehabilitacji i terapii. Wypożyczenie sprzętu jest bezpłatne. Kolejnym działaniem podejmowanym przez PCPR na rzecz wsparcia osób potrzebujących jest promowanie numerów telefonicznych, pod którymi potrzebujący mogą znaleźć wsparcie. Jest to między innymi numer na niebieską infolinię, dziecięcy telefon zaufania, telefon zaufania dla dzieci i młodzieży, „pomarańczowa linia” dla rodziców, których dzieci sięgają po alkohol i narkotyki, STOP – telefon Centrum Praw Kobiet dla kobiet dotkniętych przemocą i dyskryminacją czy telefon do fundacji ITAKA dla rodzin osób zaginionych. Na stronie internetowej można znaleźć kontakt do wielu specjalistów, którzy są w stanie pomóc potrzebującym z różnymi problemami. Innym działaniem prowadzonym przez PCPR jest prowadzenie Ośrodka Interwencji Kryzysowej, który udziela klientom znajdującym się w sytuacji kryzysowej kompleksowego wsparcia, poprzez zespół specjalistów, w skład którego wchodzi między innymi psycholog, psychoterapeuta, pedagog, pracownik socjalny przy doraźnym wsparciu prawnika. W ramach wsparcia stacjonarnego Ośrodka Interwencji Kryzysowej zapewni klientom znajdującym się w sytuacji kryzysowej, z wyłączeniem problemu bezdomności, nieodpłatnego schronienia w hostelu na okres maksymalnie trzech miesięcy. Kolejnym działaniem podejmowanym przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie jest realizacja „Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej na lata 2021-2023”. Należy zaznaczyć, że nie jest to pierwszy tego typu realizowany przez PCPR projekt w zakresie Pieczy Zastępczej. Celem projektu jest tworzenie zespołów osób, instytucji i działań mających na celu zapewnienie czasowej opieki i wychowania, dzieciom w przypadkach niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców. Kolejnym działaniem prowadzonym przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie jest prowadzenie mieszkania chronionego treningowego. Pobyt w takim mieszkaniu przysługuje osobie pełnoletniej, która ze względu na trudną sytuację życiową, ale nie wymagającą usług w zakresie świadczonej przez jednostkę całodobowej opieki, w szczególności osobie opuszczającej pieczę zastępczą w rozumieniu przepisów o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, młodzieżowy ośrodek wychowawczy, zakład dla nieletnich, a także cudzoziemcowi, który uzyskał w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy. Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie prowadzi Program na Rzecz Osób Niepełnosprawnych. Głównym założeniem Programu jest wyrównanie szans osób niepełnosprawnych i przeciwdziałanie ich wykluczeniu społecznemu. Ponadto zapewnianie równych praw osobom niepełnosprawnym oraz przeciwdziałanie ich dyskryminacji.

Pomoc społeczna jest także realizowana przez Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej. W każdej gminie Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” taki ośrodek się znajduje. Głównym celem wspomnianych ośrodków jest udzielenie pomocy rodzinom oraz osobom indywidualnym, które to z różnych przyczyn znalazły się w ciężkiej sytuacji, bądź też nie potrafią samodzielnie jej przezwyciężyć zważywszy na posiadane ograniczone uprawnienia, umiejętności oraz środki finansowe.

Na terenie działania stowarzyszenia LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” realizowane są jeszcze inne formy wsparcia w ramach pomocy społecznej. W Limanowej na ul. Witosa 24/26 mieści się Dom Pomocy Społecznej, który jest domem dla osób przewlekle somatycznie chorych. Dom ten posiada 60 miejsc i świadczy usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające i edukacyjne na poziomie obowiązującego standardu w zakresie i formach wynikających z indywidualnych potrzeb osób w nim przebywających.

Na obszarze działania LGD występują również Środowiskowe Domy Samopomocy, które są miejscem, w którym osoby chore psychicznie i upośledzone umysłowo uczą się funkcjonowania w społeczeństwie. ŚDS znajdują się w gminie Limanowa oraz na terenie gminy Laskowa.

Zgodnie z danymi z Banku Danych Lokalnych liczba beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w przeciągu analizowanych pięciu lat spadła o 5 101 osób. Największy spadek zanotowała gmina Limanowa(2), najmniejszy natomiast gmina Dobra. Szczegóły spadku liczby beneficjentów w poszczególnych gminach przedstawia poniższa tabela.

Tabela 18. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej

Gmina	Liczba beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej	
	2015	2020
	[osoba]	[osoba]
Limanowa (1)	1 279	888
Dobra (2)	1 746	1 486
Jodłownik (2)	1 187	596
Kamienica (2)	1 547	1 002
Laskowa (2)	1 191	762
Limanowa (2)	2 432	1 152
Łukowica (2)	2 077	1 170
Słupnice (2)	987	579
Tymbark (2)	658	368
Suma	13 104	8 003

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Bogata oferta pomocy społecznej, która charakteryzują się gminy członkowskie LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska”, stanowią podstawę do bardzo dobrej odpowiedzi na problemy społeczne lokalnych mieszkańców. Zdaniem społeczności lokalnej obszaru działania Stowarzyszenia, aby zachować wysoki i zróżnicowany poziom dostępu do usług społecznych należy nadal podejmować działania dążące do poprawy usług społecznych i zdrowotnych występujących na obszarze gmin członkowskich.

Ochrona zdrowia i edukacja

Na terenie powiatu limanowskiego, w gminie Limanowa znajduje się Szpital Powiatowy, który w swoich strukturach posiada oddział anestezjologii i intensywnej terapii, chirurgii zwykłej i specjalistycznej, chorób dzieci, chorób wewnętrznych, chemioterapii onkologicznej, ginekologii i położnictwa, medycyny paliatywnej, noworodkowy i patologii noworodka, geriatryczny, pulmonologiczny, ratunkowy oraz okulistyki.

Na terenie działania Stowarzyszenia znajduje się 29 aptek⁵ ogólnodostępnych i 7 punktów aptecznych. W celu zapewnienia mieszkańcom obszaru działania Stowarzyszenia LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” możliwości zaopatrzenia w leki w porze nocnej, niedziele, święta i inne dni wolne od pracy, rada powiatu corocznie określa rozkład godzin pracy i harmonogram dyżurów całodobowych aptek ogólnodostępnych na terenie działania powiatu limanowskiego. Dzięki takiemu rozwiązaniu, mieszkańcy obszaru Stowarzyszenia mają dostęp do czynnej apteki w swojej bądź sąsiedniej gminie.

Na obszarze działania LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” występuje szereg placówek oświatowych mających na celu edukację dzieci i młodzieży. Na terenie gmin wchodzących w skład LGD znajduje się 5 żłobków, 19 przedszkoli, 63 szkoły podstawowe, 7 liceów ogólnokształcących, 3 technika, 3 szkoły zawodowe branżowe I stopnia, 3 szkoły podstawowe muzyczne, Centrum Kształcenia Ustawicznego oraz Uniwersytet III wieku.

h) Organizacje społeczne

Zdolność społeczności do samoorganizacji świadczy o poziomie obywatelskości mieszkańców. Organizacje pozarządowe częstokroć są partnerem do prowadzenia projektów prorozwojowych i stanowią płaszczyznę dla wzmacniania kapitału społecznego. Na obszarze Stowarzyszenia LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” jest wiele organizacji pozarządowych. Zgodnie z danymi z systemu EKRS ministerstwa sprawiedliwości⁶ na terenie Lokalnej Grupy Działania „Limanowa” znajduje się łącznie 58 Ochotniczych Straży Pożarnych, 41 Kół Gospodyń Wiejskich oraz 20 Klubów Sportowych (w tym 2 stowarzyszenia sportowe). Ponadto na obszarze LGD znajdują się

⁵ GUS - Bank Danych Lokalnych (stat.gov.pl)

⁶ System EKRS (ms.gov.pl)

stowarzyszenia działające na rzecz osób niepełnosprawnych, ochrony i promocji zdrowia i kultury. Dodatkowo na wskazanym obszarze działają kółka rolnicze, orkiestry dęte, grupa rekonstrukcyjna, chóry i klub motorowy.

i) Zagospodarowanie przestrzenne

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” położone jest w południowej części Województwa Małopolskiego. Cały obszar LGD ma jednolity charakter ziem górskich, który w zdecydowanej części leży w Beskidzie Wyspowym. Tereny wiejskie łączy podobieństwo ukształtowania terenu, którego charakterystycznymi cechami są między innymi wysokości bezwzględne szczytów w przedziale 800 – 1310 m.n.p.m., duże wysokości względne, strome stoki, głęboko wcięte doliny oraz lesistość. Również warunki klimatyczne są bardzo zbliżone, a ponadto region cechują zjawiska klimatyczne (np. wiatr halny). Ponadto na terenie LGD znajdują się kompleksy leśne, rezerваты przyrody i obszary Natura 2000. Lokalna Grupa Działania położona jest między kilka większymi miastami, które zapewniają posiadając bogatą ofertę spędzania czasu wolnego. Najważniejsze z nich to, stolica województwa, Kraków oraz Zakopane.

Obszar Stowarzyszenia LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” posiada wyjątkowo atrakcyjne położenie geograficzne, walory przyrodnicze oraz bogate i zróżnicowane dziedzictwo kulturowe. Dziedzictwo kulturowe oraz walory przyrodnicze są ściśle powiązane z turystyką. Mimo potencjału turystycznego nadal brakuje infrastruktury turystycznej, która na przestrzeni 5 lat zmalała, a także, zdaniem mieszkańców, potrzebne są działania mające na celu ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi. W okresie wdrażania poprzedniej Lokalnej Strategii Rozwoju powstały podmioty gospodarcze w branży turystycznej i okołoturystycznej. Ich powstanie przyniosło wymierne efekty dla społeczności lokalnej i turystów. Mimo przeszkód pojawiających się ostatnimi latami (pandemia wirusa COVID) ruch turystyczny wzrasta i potrzebne są dalsze nakłady na rozwój turystyki występującej na obszarze Stowarzyszenia. W związku z tym mieszkańcy na spotkaniach konsultacyjnych oraz w odpowiedziach na pytania w ankiecie diagnostycznej wskazali obszar turystyczny i okołoturystyczny za konieczny do dalszego wspierania, w celu zwiększenia atrakcyjności obszaru dla turystów, wydłużenia okresu spędzania czasu przez turystę na obszarze LGD, a także wprowadzeniu ciekawych, wyróżniających i innowacyjnych rozwiązań sprzyjających dalszemu rozwojowi tych branż, które uznane zostały za kluczowe do wzrostu gospodarczego obszaru i poprawy jakości życia mieszkańców.

Poza bogatymi walorami krajobrazowo-turystycznymi mieszkańcy obszaru działania LGD wskazali także na aspekt małej infrastruktury turystycznej oraz infrastruktury kultury. Zdaniem uczestników spotkań konsultacyjnych oba rodzaje infrastruktury znajdującej się na obszarze działania LGD wymagają rozwoju i poprawy dostępności, aby lepiej mogły spełniać swoją rolę i były dostępne dla wszystkich mieszkańców gmin członkowskich.

2. Analiza SWOT

Poniżej przedstawiona analiza SWOT została przygotowana w oparciu o opracowane dane zastane, pozyskane ze statystyk publicznych takich jak Bank Danych Lokalnych i dane wywołane, pozyskane w toku prowadzonych przez LGD działań partycypacyjnych (szerszy opis w rozdziale III). Wśród najskuteczniejszych metod wykorzystanych przez LGD wymienić należy spotkania konsultacyjne, które odbyły się w każdej gminie członkowskiej zapewniając tym samym wszystkim mieszkańcom możliwość przedstawienia swojej analizy obszaru. Aby w jak najskuteczniejszy sposób pozyskać informacje od uczestników spotkań konsultacyjnych zaproszony został zewnętrzny ekspert, którego zadaniem było motywować uczestników do zabierania głosu i wskazywania jakie potrzeby i jaki potencjał ma gmina, która zamieszkują. Kolejnym zadaniem moderatora było konkretyzowanie przedstawionych przez mieszkańców wskazań, w taki sposób by powstały zrozumiałe i rzetelne wnioski.

Po zakończeniu cyklu spotkań konsultacyjnych ze społecznością lokalną, Zespół Inicjatywny dokonał selekcji zebranego materiału empirycznego, a następnie usunął zagadnienia, które nie mieściły się w zakresie dostępnych finansowań. W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że Zespół Inicjatywny to grupa ekspertów w której w skład weszli członkowie LGD (w szczególności przedstawiciele organów LGD) reprezentujący wszystkie sektory wchodzące w skład partnerstwa. Skład Zespołu Inicjatywnego tworzyło 7 osób, wśród których było co najmniej po jednej osobie reprezentującej sektor społeczny, gospodarczy oraz publiczny. Informacja o możliwości pracy w Zespole Inicjatywnym była udostępniona na stronie internetowej LGD. Wybór składu nastąpił w wyniku zgłoszenia

osób chętnych (o zakwalifikowaniu decydowała kolejność zgłoszeń z równoczesnym uwzględnieniem sektorowości). Prace zespołowe odbywały się w siedzibie biura LGD. Zespół spotykał się raz w miesiącu w okresie od lipca 2022r. do momentu zakończenia procesu tworzenia LSR. Zespół podejmował decyzje na zasadzie konsensusu lub, w razie potrzeby większością głosów. Zespół Inicjatywny na każdym etapie brał pod uwagę pomysły, uwagi, komentarze zgłaszane przez mieszkańców obszaru poprzez różne środki komunikacji. Materiały opracowywane przez Zespół były upubliczniane i poddawane konsultacjom internetowym.

W dalszej części pracy Zespołu Inicjatywnego dokonany został proces grupowania zebranych informacji w obszary tematyczne, dzięki czemu możliwe było określenie jak często dane wskazania się pojawiały. Na tym etapie bardzo ważne okazało się parafrazowanie wypowiedzi uczestników, by rzetelnie sprawdzić, które wskazanie ile razy pojawiło się w czasie spotkań konsultacyjnych we wszystkich gminach. W tym miejscu kluczowe okazało się doświadczenie moderatora, dzięki któremu Zespół był w stanie bez większych problemów przystąpić do dalszego procesu analizy zebranego materiału. W dalszym etapie, pogrupowane wskazania zostały uszeregowane względem częstotliwości wskazań, dzięki czemu wyłoniły się grupy, które zdaniem mieszkańców stanowią największą potrzebę i potencjał obszaru. Kolejnym krokiem, jaki przedsięwziął Zespół Inicjatywny było wdrożenie procesu agregacyjnego, co w połączeniu z realizacją siedmiu cech przekrojowych programu LIDER pozwoliło na inteligentne planowanie działań zmierzających do poprawy życia ludzi z obszaru LGD, z uwzględnieniem ich potrzeb rozwojowych i potencjału. Ostatnim etapem było analiza jednostkowa zgłaszanych kwestii, które poddane analizie pod kątem komplementarności zostały odrzucone. Zebrane i przeanalizowane w ten sposób dane stanowią podstawę do przygotowania i realizacji celów oraz przedsięwzięć w zbliżającym się okresie realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju.

Poniższa tabela to zestawienie przeanalizowanych mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń obszaru działania LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska”. Potrzeby rozwojowe to tak naprawdę słabe strony regionu, które niosą za sobą różne zagrożenia, natomiast mocne strony wraz z szansami tworzą potencjał obszaru do podnoszenia jakości życia mieszkańców.

Tabela 19. Analiza SWOT

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Położenie względem większych miast, • Ukształtowanie terenu, • Bogate dziedzictwo historyczne i kulturowe, • Lokalne duże przedsiębiorstwa • Prężnie działające NGO, • NGO potrafiące pozyskiwać fundusze, • Bogate walory turystyczne • Dobrze rozwinięta infrastruktura sportowo, • Duża liczba małych gospodarstw rolnych, • Liczne szlaki turystyczne i ścieżki rowerowe, • Liczne sady, • Produkty lokalne, • Bardzo dobrze rozwinięta pomoc społeczna, 	<ul style="list-style-type: none"> • Słabo rozwinięta infrastruktura turystyczno-rekreacyjna, • Brak przetwórstwa, • Brak oferty spędzania czasu wolnego, • Bliskość do Krakowa – emigracja ludzi, • Brak atrakcji w postaci parków, placów zabaw, siłowni zewnętrznych itp., • Potrzeba renowacji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, • Słaba oferta dla turystów, • Słabo rozwinięta infrastruktura kulturalna, • Mała liczba wydarzeń kulturalnych, • Słaba sprzedaż produktów lokalnych, • Sezonowość turystyki, • Brak włączenia się do działań społecznych osób młodych, • Słabo działające usługi zdrowotne,
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Szybki rozwój NGO, • Podniesienie jakości życia mieszkańców, 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak funduszy na renowację zabytków, • Rynek pracy bez perspektyw, • Emigracja ludzi młodych,

<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych, • Rozwój turystyki, • Rozwój oferty kulturalnej, • Promowanie produktów regionalnych, • Rozwój krótkich łańcuchów żywności, • Powrót do rodzinnej okolicy młodych rodziców, • Zmiana trendu turystyki na turystykę krajową. 	<ul style="list-style-type: none"> • Wystąpienie zjawiska wykluczenia społecznego, • Problemy zdrowotne ludzi – wynik pandemii covid,
--	---

Źródło: Opracowanie własne

3. Prezentacja wyników analizy SWOT

Czy mocne strony pozwalają na wykorzystanie zdiagnozowanych szans?

- 1) Pierwszą wskazaną przez mieszkańców mocną stroną obszaru działania LGD jest położenie względem większych miast. Stowarzyszenie leży między Krakowem, a Zakopanem, co stwarza warunki rozwoju turystyki. Ludzie z dużych miast w czasie wolnym chcą uciec od zgiełku i zanieczyszczeń towarzyszącym im na co dzień i szukają oferty spędzenia czasu wolnego w otoczeniu przyrody.
- 2) Kolejną mocną stroną regionu jest ukształtowanie terenu Beskidu Wyspowego, a także bogate dziedzictwo historyczne i kulturowe, co również wpływa korzystnie na rozwój turystyki.
- 3) Wśród mocnych stron regionu mieszkańcy wskazali liczne sady i produkty lokalne co sprzyja zarówno promowaniu produktów regionalnych poza obszarem działania Stowarzyszenia jak i stwarza szansę rozwoju krótkich łańcuchów żywieniowych.
- 4) Duża liczba małych gospodarstw rolnych została wskazana przez mieszkańców jako mocna strona regionu. Dzięki niej istnieje szansa na rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych.
- 5) Kolejnymi mocnymi stronami regionu są prężnie działające NGO, które potrafią pozyskiwać fundusze zewnętrzne na swoją działalność dzięki czemu tworzy się szansa szybkiego rozwoju organizacji pozarządowych co z kolei tworzy szanse podniesienia jakości życia społeczności lokalnej.
- 6) Mocną stroną regionu są prężnie rozwijające się NGO, które stwarzają szansę na rozwój oferty kulturalnej obszaru.
- 7) Szeroki wachlarz bogactwa turystycznego obszaru działania LGD stanowi mocną stroną regionu, która w całości nie tylko daje szansę na rozwój turystyki, ale także na zmianę trendu turystyki na turystykę krajową, czyli otworzenie się na turystów przyjezdnych.

Czy słabe strony ograniczają możliwość wykorzystania zdiagnozowanych szans?

- 8) Wśród słabych stron obszaru, wskazanych przez mieszkańców znalazła się słabo rozwinięta infrastruktura i oferta turystyczna oraz sezonowość turystyki, co skutecznie ogranicza szanse rozwoju turystyki.
- 9) Kolejną słabą stroną regionu jest brak przetwórstwa i słaba sprzedaż produktów lokalnych, co skutecznie utrudnia rozwój krótkich łańcuchów żywieniowych.
- 10) Mała liczba wydarzeń kulturalnych w połączeniu ze słabo rozwiniętą infrastrukturą kulturalną skutecznie ograniczają szansę regionu jaką jest rozwój oferty kulturalnej.
- 11) Słabą stroną wskazaną przez lokalną społeczność jest potrzeba renowacji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego występującego na obszarze działania LGD. Ogranicza to szansę rozwoju turystyki, której elementem składowym jest dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze.
- 12) Mieszkańcy obszaru wskazali również słabą stroną w postaci braku włączenia się do działań społecznych osób młodych, co ogranicza szansę podniesienia jakości życia mieszkańców. Wskazana słaba strona generuje możliwość wystąpienia zjawiska wykluczenia społecznego, co oddziałuje na całą społeczność.

Czy mocne strony pozwalają zniwelować zdiagnozowane zagrożenia?

- 13) Jedną ze wskazanych mocnych stron regionu są prężnie działające NGO, które potrafią pozyskiwać fundusze zewnętrzne. Niweluje to zagrożenie jakim jest brak funduszy na renowację zabytków.

- 14) Wśród zagrożeń występujących na obszarze działania LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” wskazano nie perspektywistyczny rynek pracy, co można zniwelować mocną stroną w postaci kilku dużych zakładów pracy, a także walorami turystycznymi, które doprowadzą do powiększenia się infrastruktury turystycznej.
- 15) Mocną stroną regionu jest także bardzo dobrze rozwinięta pomoc społeczna, co niweluje zagrożenie w postaci występowania problemów zdrowotnych w wyniku pojawiania się wirusa COVID-19.

Czy słabe strony potęgują ryzyka ze zdiagnozowanymi zagrożeniami?

- 16) Słabą stroną regionu jest bliskość do większych miast co potęguję zagrożenie w postaci emigracji osób młodych.
- 17) Wśród wskazanych przez mieszkańców słabych stron regionu znajduje się mała liczba wydarzeń kulturalnych oraz słabo rozwinięta oferta kulturalna, co w połączeniu z brakiem oferty spędzania czasu wolnego potęguje zagrożenie w postaci wystąpienia zjawiska wykluczenia społecznego.
- 18) Słabo działające usługi zdrowotne to kolejna słaba strona regionu, która potęgują zagrożenie występowania problemów zdrowotnych w wyniku pojawienia się wirusa covid-19.

4. Wnioski z analizy SWOT

Obszary tematyczne

Podejmowane przez LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” działania skupić się powinny w obszarze:

- 1) Przedsiębiorczego i turystycznego rozwoju obszaru.
- 2) Poprawy jakości życia mieszkańców.
- 3) Poprawy dostępu do kultury i zachowania dziedzictwa lokalnego.

Zakresy wsparcia

Analizując powyżej przedstawione obszary tematyczne można wskazać zakresy wsparcia PS WPR, w ramach którego podejmowane będzie wsparcie przy wdrażaniu RLKS:

- 1) Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki poprzez:
 - a) Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne,
 - b) Rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej.
- 2) Rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych w zakresie tworzenie lub rozwoju:
 - a) Gospodarstw agroturystycznych,
 - b) Zagród edukacyjnych.
- 3) Rozwój współpracy poprzez tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów żywnościowych.
- 4) Poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych oraz operacji w zakresach wymienionych w punktach 1-3.
- 5) Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej.
- 6) Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji.
- 7) Ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi.

Grupy docelowe istotne z punktu widzenia wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju

- 1) Mieszkańcy obszaru stanowią pierwszą, zidentyfikowaną grupę odbiorców realizowanych przez LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” działań. Odpowiedź na przedstawione w powyższej części niniejszego rozdziału potrzeby rozwojowe i potencjały obszaru wpłyną pośrednio, bądź bezpośrednio na wszystkich mieszkańców obszaru. Warto również zwrócić uwagę, że w działaniach partycypacyjnych podjętych przez LGD brali udział wszyscy mieszkańcy z gmin członkowskich i to oni przedłożyli materiał empiryczny, który posłużył do opracowania matrycy logicznej analizy SWOT, a następnie celów, przedsięwzięć i wskaźników.
- 2) Przedsiębiorcy stanowią drugą grupę odbiorców działań, które LGD będzie podejmować w ramach wdrażania niniejszej strategii. Działania związane z rozwojem istniejących i zakładaniem nowych przedsiębiorstw, zwłaszcza w obszarze turystyki i branż okołoturystycznych, są kluczowe w aspekcie

rozwoju lokalnego. Analiza SWOT wykazała, na silną potrzebę wzmocnienia istniejących i tworzenia nowych przedsiębiorstw w zakresie turystyki, stąd przedsiębiorcy i osoby fizyczne stanowią jedną z grup docelowych działań LGD.

- 3) Rolnicy i ich rodziny stanowią trzecią grupę odbiorców działań LGD. Z przeprowadzonej analizy SWOT wynika, że na obszarze działania Stowarzyszenia należy wzmocnić istniejące i stworzyć nowe gospodarstwa agroturystyczne i zagrody edukacyjne. To właśnie rolnicy i ich rodziny posiadają niezbędną wiedzę i umiejętności z zakresu prowadzenia gospodarstwa rolnego i dlatego te działania kierowane są właśnie do nich.
- 4) Jednostki Samorządu Terytorialnego posiadają zasoby i możliwości do realizacji wielu zadań z dziedziny kultury, pielęgnowania dziedzictwa, rekreacji, sportu czy spędzania czasu wolnego. Analiza SWOT wykazała wiele potencjałów i potrzeb rozwojowych na realizację których JST nie posiadają niezbędnych środków, dlatego kierowane są do nich działania, aby jako ich beneficjenci mogli wspierać wyżej wymienione obszary.
- 5) Seniorzy stanowią najszybciej rosnącą liczbowo grupę na obszarze działania Stowarzyszenia. Mieszkańcy widzą potrzebę skierowania do seniorów dedykowanych działań wzmocniających ich obecność w społeczeństwie, jednocześnie niwelując możliwość wystąpienia zjawiska wykluczenia społecznego.
- 6) Niepełnosprawni stanowią grupę osób w niekorzystnej sytuacji, która może liczyć na specjalne wsparcie w ramach podejmowanych przez LGD działań. Zarówno analiza SWOT, jak i dane zastane wskazują, że mimo bogatego wachlarza pomocy społecznej, osoby z niepełnosprawnościami wymagają dalszego wsparcia, by minimalizować możliwość wystąpienia zjawiska wykluczenia społecznego.
- 7) Organizacje pozarządowe są bardzo ważnymi podmiotami, które stanowią grupę zarówno potencjalnych beneficjentów jak i odbiorców podejmowanych, w ramach RLKS, działań. Działania kierowane do NGO ukierunkowane są nie tylko na wzmocnianie ich samych, ale także na wykorzystywaniu ich doświadczenia w zakresie wzmocniania społeczeństwa obywatelskiego jak i aktywizacji i integracji społecznej. Analiza SWOT wykazała, że lokalne NGO są bardzo dobrze rozwinięte i posiadają duży potencjał, który odpowiednio wykorzystany może bezpośrednio oddziaływać na rosnący poziom życia lokalnej społeczności.
- 8) Osoby młode do 25 r.ż. stanowią kolejną grupę docelową. Analiza SWOT wykazała, że należy przedsięwziąć działania zmierzające do włączenia społecznego osób młodych do 25 roku życia.
- 9) LGD również sama w sobie stanowi grupę beneficjentów, ponieważ Stowarzyszenie planuje w okresie wdrażania niniejszej LSR zrealizować projekty własne.
- 10) Turyści stanowią ostatnią grupę docelową podejmowanych przez LGD działań. Zgodnie z danymi, pozyskanymi zarówno w czasie działań partycypacyjnych jak i wynikających z analizy danych zastanych, należy przedsięwziąć działania zmierzające do poszerzenia oferty turystycznej regionu.

Wsparcie lokalnych i ponadlokalnych inicjatyw

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” podejmuje działania mające na celu wspieraniu, zarówno lokalnych jak i ponadlokalnych inicjatyw, szczególnie uwzględniając wdrażanie instrumentów terytorialnych w zakresie PS WPR, EFS+ oraz EFRR. Wspieranie realizowane jest w szczególności poprzez:

- 1) Prowadzenie doradztwa,
- 2) Prowadzenie działań partycypacyjnych, których celem jest włączenie mieszkańców obszaru w działania Stowarzyszenia
- 3) Realizację dostosowanego do mieszkańców obszaru planu komunikacyjnego
- 4) Rozwijanie współpracy z podmiotami sektora społecznego, publicznego i gospodarczego w zakresie doradczym i informacyjnym,
- 5) Prowadzenie działań partycypacyjnych dla osób z grup w niekorzystnej sytuacji.

Rozdział V. Spójność komplementarność i synergia

1. Zgodność i komplementarność LSR z innymi dokumentami planistycznymi i strategiami

Zgodnie ze specyfiką podejścia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (RLKS) Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” posiada charakter zintegrowany. Realizacja przedsięwzięć będzie odbywała się w sposób kompleksowy, przy wykorzystaniu różnych metod i narzędzi, z udziałem różnych wykonawców i w oparciu o możliwie jak najszerszy wachlarz zasobów lokalnych. Dzięki temu możliwe będzie wykorzystanie potencjałów rozwojowych znajdujących się na obszarze LGD w działaniach na rzecz jego rozwoju, przy aktywnym zaangażowaniu mieszkańców. Służyć one będą przede wszystkim przedsiębiorczemu i turystycznemu rozwojowi obszaru, poprawie jakości życia mieszkańców oraz poprawie dostępu do kultury i zachowaniu dziedzictwa.

Lokalna Strategia Rozwoju była przygotowywana zgodnie z wytycznymi na poziomie krajowym i europejskim. Definiując cele i przedsięwzięcia, LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” dużo uwagi poświęciła temu, by LSR była spójna i komplementarna w stosunków do celów i działań w ramach innych dokumentów strategicznych dotyczących obszaru LSR. Należy więc mówić o zgodności celów głównych i szczegółowych LSR z dokumentami strategicznymi i planistycznymi na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym oraz zgodności z celami przekrojowymi. Tego rodzaju podejście pozwala na osiągnięcie lepszych wyników ogólnych.

Przedsięwzięcia zaplanowane w Lokalnej Strategii Rozwoju wspierane będą przede wszystkim przez Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFFROW), który jest programem obligatoryjnym dla realizacji instrumentu RLKS. W tym aspekcie podkreślić należy, że Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej 2023-2027 oparta jest na 10 podstawowych celach. Przedsięwzięcia w ramach LSR sprzyjają osiągnięciu wszystkich spośród nich. Szczegóły na ten temat obrazuje poniższa tabela.

Tabela 20 Cele WPR 2023-2027, a przedsięwzięcia w LSR

Cele WPR 2023-2027	Przedsięwzięcia w ramach LSR sprzyjające osiągnięciu celów WPR
Zapewnienie rolnikom godziwych dochodów	P.1.3 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie agroturystyki P.1.4 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie zagród edukacyjnych P.1.6 Tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów dostaw żywności
Zwiększenie konkurencyjności	P.1.1 Rozwijanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej P.1.2 Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej
Poprawa pozycji rolników w łańcuchu żywnościowym	P.1.3 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie agroturystyki P.1.4 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie zagród edukacyjnych P.1.6 Tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów dostaw żywności
Przeciwdziałanie zmianie klimatu	P.1.1 Rozwijanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej P.1.2 Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej

Dbanie o środowisko	P.1.3 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie agroturystyki P.1.4 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie zagród edukacyjnych
Zachowanie krajobrazów i różnorodności biologicznej	P.1.1 Rozwijanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej P.1.2 Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej P.1.5 Tworzenie i rozwój infrastruktury turystycznej P.3.1 Zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego
Wsparcie wymiany pokoleń	P.2.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej P.2.2 Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze LSR P.2.3 Włączenie społeczne ludzi do 25 roku życia P.2.4 Wsparcie funkcjonowania osób ze szczególnymi potrzebami P.2.5 Tworzenie nowych lub rozwój istniejących placówek wsparcia dla dzieci i młodzieży
Dynamiczny rozwój obszarów wiejskich	P.1.1 Rozwijanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej P.1.2 Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej P.1.3 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie agroturystyki P.1.4 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie zagród edukacyjnych P.1.5 Tworzenie i rozwój infrastruktury turystycznej P.3.5 Rozwój infrastruktury kultury
Ochrona jakości żywności i zdrowia	P.1.6 Tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów dostaw żywności
Promowanie transferu wiedzy i innowacyjności	P.3.2 Wsparcie organizacji pozarządowych działających w sferze kultury P.3.3 Rozwój organizacji NGO zajmujących się zachowaniem lokalnego dziedzictwa P.3.4 Organizacja wydarzeń i przedsięwzięć mających na celu wykorzystanie lokalnego potencjału

Źródło: Opracowanie własne

Realizacja celów Wspólnej Polityki Rolnej odbywa się na podstawie Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027. Lokalną Strategię Rozwoju Stowarzyszenia LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” przygotowano w ramach interwencji I.13.1. – LEADER/Rozwój Kierowany przez Społeczność (RLKS). Stanowi ona odpowiedź na dziewięć potrzeb obszarów wiejskich: 1. dywersyfikacja dochodów gospodarstw rolnych; 2. włączenie osób z grup w niekorzystnej sytuacji; 3. stymulowanie rozwoju lokalnego przez innowacje, cyfryzację i wykorzystanie potencjału endogennego; 4. zaangażowanie młodych w życie lokalne; 5. rozwój wiedzy i umiejętności; 6. poprawa dostępu do infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej; 7. poprawa dostępu do usług komercyjnych; 8. rozwój form współpracy na obszarach wiejskich; 9. rozwój przedsiębiorczości.

Potrzeby obszaru Stowarzyszenia LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” są spójne z potrzebami, na które odpowiedź ma być interwencja LEADER. W konsekwencji PS WPR i LSR posiadają wspólne cele. Poniższa

tabela prezentuje zakresy operacji, które są możliwe do realizacji w ramach podejścia LEADER zestawione z przedsięwzięciami LSR.

Tabela 21 Zakresy wsparcia LEADER, a przedsięwzięcia w LSR

Zakresy wsparcia I.13.1. – LEADER	Przedsięwzięcia LSR
1. Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki w szczególności poprzez: <ul style="list-style-type: none"> a. podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne, b. rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej 	P.1.1 Rozwijanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej P.1.2 Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej
2. Rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych w szczególności w zakresie tworzenia lub rozwoju: <ul style="list-style-type: none"> a. gospodarstw agroturystycznych, b. zagród edukacyjnych, c. gospodarstw opiekuńczych 	P.1.3 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie agroturystyki P.1.4 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie zagród edukacyjnych
3. Rozwój współpracy poprzez tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów żywnościowych	P.1.6 Tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów dostaw żywności
4. Poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych oraz operacji w zakresach wymienionych punktach 1 – 3	P.2.3 Włączenie społeczne ludzi do 25 roku życia P.2.5 Tworzenie nowych lub rozwój istniejących placówek wsparcia dla dzieci i młodzieży P.3.4 Organizacja wydarzeń i przedsięwzięć mających na celu wykorzystanie lokalnego potencjału P.3.5 Rozwój infrastruktury kultury
5. Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi	Brak powiązania
6. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej	P.1.5 Tworzenie i rozwój infrastruktury turystycznej P.2.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej P.2.2 Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze LSR
7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji lub przedsiębiorczości, a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych.	P.3.1 Zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego P.3.2 Wsparcie organizacji pozarządowych działających w sferze kultury P.3.3 Rozwój organizacji NGO zajmujących się zachowaniem lokalnego dziedzictwa
8. Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji.	P.2.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej P.2.2 Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze LSR P.2.3 Włączenie społeczne ludzi do 25 roku życia P.2.4 Wsparcie funkcjonowania osób ze szczególnymi potrzebami

	P.2.5 Tworzenie nowych lub rozwój istniejących placówek wsparcia dla dzieci i młodzieży
9. Ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi.	P.3.1 Zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego P.3.2 Wsparcie organizacji pozarządowych działających w sferze kultury P.3.3 Rozwój organizacji NGO zajmujących się zachowaniem lokalnego dziedzictwa P.3.4 Organizacja wydarzeń i przedsięwzięć mających na celu wykorzystanie lokalnego potencjału

Źródło: *Opracowanie własne*

Wysoki stopień spójności Lokalnej Strategii Rozwoju znajduje także potwierdzenie w fakcie, iż zaplanowane przedsięwzięcia pozwolą na osiągnięcie zawartych w Planie Strategicznym WPR następujących wskaźników rezultatu:

- R.10 - Lepsza organizacja łańcucha dostaw: odsetek gospodarstw rolnych uczestniczących w grupach producentów, organizacjach producentów, lokalnych rynkach, krótkich łańcuchach dostaw i systemach jakości wspieranych w ramach WPR;
- R.37 - Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy wspierane w ramach projektów WPR;
- R.41 - Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR;
- R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego

Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenia LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” wspierana jest także przez Europejski Fundusz Społeczny PLUS (EFS+) i Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR). W tym aspekcie należy zwrócić uwagę na Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r., w którym wskazane zostały wspierane cele polityki w ramach EFRR, EFS+, Funduszu Spójności i EFMRA. Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenia LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” przewiduje działania, które wpisują się w te zamierzenia. Poniższa tabela przedstawia powiązania między celami wskazanymi w rozporządzeniu 2021/1060 i przedsięwzięciami zaplanowanymi w Lokalnej Strategii Rozwoju.

Tabela 22 Cele polityki w ramach EFRR, EFS+, Funduszu Spójności i EFMRA, a wybrane przedsięwzięcia w LSR

Cele polityki w ramach EFRR, EFS+, Fundusz Spójności i EFMRA	Wybrane przedsięwzięcia w LSR
a) Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki wspieraniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej oraz regionalnej łączności cyfrowej	P.1.1 Rozwijanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej P.1.2 Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej P.1.6 Tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów dostaw żywności
b) Bardziej przyjazna dla środowiska, niskoemisyjna i przechodząca w kierunku gospodarki zeroemisyjnej oraz odporna Europa dzięki promowaniu czystej i sprawiedliwej transformacji energetycznej, zielonych i niebieskich inwestycji, gospodarki o obiegu zamkniętym, łagodzenia zmian	P.1.3 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie agroturystyki P.1.4 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie zagród edukacyjnych

klimatu i przystosowania się do nich, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem, oraz zrównoważonej mobilności miejskiej	
c) Lepiej połączona Europa dzięki zwiększeniu mobilności	Brak powiązania.
d) Europa o silniejszym wymiarze społecznym, bardziej sprzyjająca włączeniu społecznemu i wdrażająca Europejski filar praw socjalnych	P.2.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej P.2.2 Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze LSR P.2.3 Włączenie społeczne ludzi do 25 roku życia P.2.4 Wsparcie funkcjonowania osób ze szczególnymi potrzebami P.2.5 Tworzenie nowych lub rozwój istniejących placówek wsparcia dla dzieci i młodzieży
e) Europa bliższa obywatelom dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju wszystkich rodzajów terytoriów i inicjatyw lokalnych.	P.3.1 Zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego P.3.2 Wsparcie organizacji pozarządowych działających w sferze kultury P.3.3 Rozwój organizacji NGO zajmujących się zachowaniem lokalnego dziedzictwa P.3.4 Organizacja wydarzeń i przedsięwzięć mających na celu wykorzystanie lokalnego potencjału

Źródło: Opracowanie własne

Lokalna Strategia Rozwoju „Przyjazna Ziemia Limanowska” wykazuje też wysoki poziom zgodności ze strategią „Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021-2027”. W ramach realizacji LSR przygotowano cztery przedsięwzięcia, które wpisują się w cele szczegółowe FEM – z EFRR realizowane będą przedsięwzięcia 1.5 Tworzenie i rozwój infrastruktury turystycznej i 3.5 Rozwój infrastruktury kultury, a z EFS+ realizowane będą dwa przedsięwzięcia: 2.4 Wsparcie funkcjonowania osób ze szczególnymi potrzebami; 2.5 Tworzenie nowych lub rozwój istniejących placówek wsparcia dla dzieci i młodzieży. O zgodności Lokalnej Strategii Rozwoju z FEM świadczy także fakt, że zaplanowane w jej ramach przedsięwzięcia przyczyniają się do osiągnięcia następujących wskaźników rezultatu zawartych w tym drugim dokumencie:

- Wskaźniki rezultatu EFRR: RCR 77 - liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem;
- Wskaźniki rezultatu EFS+: PLKCR02. Liczba utworzonych miejsc świadczenia usług w społeczności lokalnej; PLKCR03. Liczba podmiotów, które rozszerzyły ofertę wsparcia lub podniosły jakość oferowanych usług; PLKCR04.

Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” stanowi pod wieloma względami uzupełnienie realizacji działań na obszarze LGD. W konsekwencji na poziomie regionalnym LSR jest zgodna ze **Strategią Rozwoju Województwa Małopolskiego „Małopolska 2030”**, której cel ogólny brzmi: *Małopolska regionem zrównoważonego rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i terytorialnym*. Cele LSR są zgodne z tym dokumentem w wielu obszarach. Wymienić tu można takie kierunki działania, jak m.in. rozwój oferty sprzyjającej aktywizacji i integracji społecznej; poprawa jakości istniejącej oraz budowa nowej infrastruktury; ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego; rozwój zrównoważonej turystyki regionalnej; wsparcie produktów regionalnych wysokiej jakości; wsparcie i rozwój miejsc aktywnego spędzania czasu; rozwijanie kapitału społecznego dzięki wzmocnieniu organizacji pozarządowych i świadomości obywatelskiej mieszkańców; wspomaganie lokalnych inicjatyw i form twórczego uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych; rozwój usług środowiskowych wspierających funkcjonowanie rodziny; wsparcie działalności innowacyjnej przedsiębiorstw; tworzenie warunków do powstawania nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich. Zestawienie celów strategii „Małopolska 2030” z przedsięwzięciami LSR zaprezentowano w poniższej tabeli.

Tabela 23 Cele Strategii Rozwoju Województwa "Małopolska 2023", a przedsięwzięcia LSR

Cele Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego „Małopolska 2030”	Przedsięwzięcia LSR
Cel: Rozwój społecznie wrażliwy, sprzyjający rodzinie	P.2.3, P.2.4, P.2.5, P.3.1, P.3.2, P.3.3, P.3.4, P.3.5
Cel: Innowacyjna, konkurencyjna gospodarka	P.1.1, P.1.2, P.1.3, 1.4, P.1.5, P.2.1, P.2.2
Cel: System zarządzania strategicznego rozwojem dostosowany do wyzwań dekady 2020–2030	P.3.2, P.3.3
Cel: Zrównoważony i trwały rozwój oparty na endogenicznych potencjałach	P.1.1, P.1.2, P.1.3, P.2.3, P.2.4, P.3.1

Źródło: *Opracowanie własne*

Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” jest również spójna z działaniami na poziomie lokalnym. LSR w ten sposób ściśle nawiązuje do celów założonych w dokumentach gminnych. Zbieżność dotyczy między innymi kierunków interwencji w zakresie rozwoju zasobów ludzkich oraz wykorzystania tradycji i kultury w stymulowaniu nowych przedsięwzięć, w zakresie wyposażania w infrastrukturę czy w zakresie rozwijania przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Szczegółowe powiązanie zaprezentowano w poniższej tabeli.

Tabela 24 Powiązanie przedsięwzięć LSR z dokumentami strategicznymi gmin będących członkiem LGD

Nazwa dokumentu planistycznego	Cele dokumentów planistycznych	Przedsięwzięcia LSR
Strategia Rozwoju Gminy Limanowa Na Lata 2021-2030	CEL STRATEGICZNY I. WZROST ATRAKCYJNOŚCI GMINY JAKO MIEJSCA DO MIESZKANIA, PRACY I WYPOCZYNKU	P.1.1, P.1.2, P.1.5, P.2.1, P.2.2, P.2.3, P.2.4, P.3.4, P.3.5
	CEL STRATEGICZNY II. NOWA JAKOŚĆ EDUKACJI NA TERENIE GMINY LIMANOWA W CELU ZWIĘKSZENIA SKUTECZNOŚCI I SPRAWNOŚCI REALIZACJI ZADAŃ SAMORZĄDU Z ZAKRESU EDUKACJI	P.2.5
	CEL STRATEGICZNY III. WSPIERANIE PRZEDSIĘBIORCZOŚCI I AKTYWNOŚCI GOSPODARCZEJ	P.1.1, P.1.2, P.1.3, P.1.4
	CEL STRATEGICZNY IV - WZROST ATRAKCYJNOŚCI GMINY LIMANOWA POPRZECZ ROZWÓJ OFERTY CZASU WOLNEGO, WYKORZYSTANIE WALORÓW ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO I POTENCJAŁU DZIEDZICTWA PRZYRODNICZO- KULTUROWEGO	P.1.1, P.1.2, P.1.3, P.1.4, P.1.5, P.1.6, P.2.1, P.2.2, P.3.1, P.3.2, P.3.3, P.3.4, P.3.5

Gminny Program Rewitalizacji Dla Gminy Dobra Na Lata 2016-2023	CEL GŁÓWNY 1: AKTYWIZACJA GOSPODARCZA ORAZ ZAWODOWA MIESZKAŃCÓW	P.1.1, P.1.2, P.1.3, P.1.5, P.2.2, P.2.3, P.2.4, P.3.1
	CEL GŁÓWNY 2. TWORZENIE LOKALNYCH SIECI WSPIERAJĄCYCH ROZWÓJ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO	P.3.2, P.3.3, P.3.4
	CEL GŁÓWNY 3. POPRAWA WARUNKÓW ŻYCIA MIESZKAŃCÓW POPRZEC PODNIESIENIE JAKOŚCI I DOSTĘPNOŚCI PUBLICZNEJ INFRASTRUKTURY	P.2.1, P.3.5
Strategia Rozwoju Gminy Kamienica na lata 2016–2023	CEL 1. GMINA KAMIENICA NOWOCZESNYM I CHĘTNIE ODWIEDZANYM OBSZAREM TURYSTYCZNO-UZDROWISKOWYM	P.1.1, P.1.2, P.1.3, P.1.4, P.1.5, P.1.6, P.2.2, P.3.1, P.3.2, P.3.3, P.3.4, P.3.5
	CEL 2. WYSOKA JAKOŚĆ ŻYCIA NA OBSZARZE GMINY KAMIENICA	P.1.1, P.1.2, P.2.1, P.2.3, P.2.4, P.3.2, P.3.3
Strategia Rozwoju Gminy Laskowa na lata 2021-2030	CEL STRATEGICZNY: POPRAWA STANDARDU ŻYCIA MIESZKAŃCÓW GMINY	P.2.3, P.2.4, P.2.5, P.3.1, P.3.2, P.3.3, P.3.4, P.3.5
	CEL STRATEGICZNY: TWORZENIE ZRÓWNOWAŻONYCH WARUNKÓW DLA ROZWOJU GOSPODARCZEGO GMINY	P.1.1, P.1.2, P.1.3, P.1.4, P.1.5, P.2.1, P.2.2
Strategia Rozwoju Gminy Łukowica na lata 2016–2023	CEL STRATEGICZNY 1. ŁUKOWICA – FUNKCJONALNA PRZESTRZEŃ I PRZEDSIĘBIORCZY KAPITAŁ SPOŁECZNY	P.2.1, P.2.2, P.2.3, P.2.4, P.2.5, P.3.2, P.3.3, P.3.4, P.3.5
	CEL STRATEGICZNY 2. ŁUKOWICA – OFERTA TURYSTYCZNA BESKIDU WYSPOWEGO	P.1.1, P.1.2, P.1.3, P.1.4, P.1.5, P.1.6, P.3.1
Strategia Rozwoju Gminy Tymbark 2015-2022	CEL STRATEGICZNY NR 2. Poszerzenie oferty edukacyjnej, kulturalno – sportowej, zdrowotnej, społecznej i wzrost bezpieczeństwa publicznego	P.2.2, P.3.2, P.3.3
	CEL STRATEGICZNY NR 5. Określenie kierunków, inventaryzacja zasobów i rozbudowa bazy rekreacyjno –	P.1.1, P.1.2, P.1.5, P.2.2,

	turystycznej z uwzględnieniem możliwości współpracy z innymi podmiotami	P.3.1, P.3.3, P.3.4
--	---	---------------------

Źródło: Opracowanie własne

2. Komplementarność i synergia przedsięwzięć w LSR

Jednym z podstawowych przyjętych założeń LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” jest kompleksowość działań i zintegrowanie różnych narzędzi, metod, partnerów i form komunikacji. Cele LSR oraz planowane w ramach ich realizacji konkretne przedsięwzięcia są spójne, powiązane ze sobą i wzajemnie się uzupełniają. Są one odpowiedzią na szereg problemów wskazanych w trakcie konsultacji społecznych.

W ramach celu pierwszego **C.1 Przedsiębiorczy i turystyczny rozwój obszaru LSR** realizowanych będzie sześć przedsięwzięć. Zaplanowano działania, które posłużą wzmocnieniu przedsiębiorczości i turystyki. W ramach operacji będą rozwijane istniejące i podejmowane nowe działalności gospodarcze w branży turystycznej i okołoturystycznej (P.1.1, P.1.2). Zaplanowano także wsparcie pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych, w tym tworzenie nowych i rozwijanie istniejących gospodarstw agroturystycznych (P.1.3) oraz zagród edukacyjnych (P.1.4). Dodatkowo nacisk zostanie położony na tworzenie i rozwój infrastruktury turystycznej (P.1.5) oraz w odpowiedzi na potencjał w postaci lokalnych produktów - tworzenie i rozwój krótkich łańcuchów dostaw żywności (P.1.6). Należy więc podkreślić, że w ramach pierwszego celu zaplanowano kompleksowe działania służące zwiększeniu atrakcyjności obszaru w aspekcie turystycznym, z których jednak korzyści czerpać będą też sami mieszkańcy i to zarówno pod względem zapewnienia nowych miejsc pracy, jak i poprawy jakości życia.

W ramach celu drugiego **C.2 Poprawa jakości życia na obszarze LSR** realizowanych będzie pięć przedsięwzięć. Będą one skupione na poprawie jakości życia mieszkańców obszaru objętego LSR i odpowiadają ściśle na potrzeby jakie były zgłaszane w trakcie prac nad dokumentem strategicznym, w tym dotyczących niewystarczającej oferty spędzania wolnego czasu, wykluczenia społecznego osób młodych oraz konieczności wsparcia dzieci i młodzieży z ubogich rodzin i innych osób ze szczególnymi potrzebami. Zaplanowane działania dotyczyć będą poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej, w tym takich jak np. place zabaw, siłownie zewnętrzne czy boiska (P.2.1) oraz infrastruktury rekreacyjnej (P.2.2). Przygotowano też przedsięwzięcia służące włączeniu społecznemu osób młodych (P.2.3), wsparciu funkcjonowania osób ze szczególnymi potrzebami (P.2.4) oraz tworzeniu nowych lub rozwoju istniejących placówek wsparcia dla dzieci i młodzieży (P.2.5).

W ramach celu trzeciego **C.3 Poprawa dostępu do kultury i zachowania dziedzictwa lokalnego** realizowanych będzie pięć przedsięwzięć. Podstawą będzie rozwijanie wiedzy, umiejętności i zainteresowań na bazie dziedzictwa polskiej wsi i propagowania kultury, ale także rozszerzenie oferty spędzania wolnego czasu dla mieszkańców i wzrost atrakcyjności turystycznej obszaru. Zaplanowano więc inicjatywy z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego (P.3.1), wspieranie organizacji pozarządowych działających w sferze kultury (P.3.2) i NGO-sów zajmujących się zachowaniem dziedzictwa lokalnego i podnoszeniem jakości życia mieszkańców (P.3.3). W ramach celu zaplanowano też organizowanie wydarzeń i przedsięwzięć, które będą wykorzystywać lokalny potencjał (P.3.4) oraz rozwijanie infrastruktury kultury (P.3.5). Przedsięwzięcia trzeciego celu przysłużą się niewątpliwie pozostałym celom założonym w Lokalnej Strategii Rozwoju, co będzie odbywać się poprzez ukierunkowanie rozwoju lokalnego na poprawę jakości przestrzeni publicznej oraz aktywizowanie lokalnej społeczności i wzmocnianie potencjału do współpracy.

Zintegrowanie działań w Lokalnej Strategii Rozwoju przejawia się w kilku płaszczyznach i na różnych szczeblach uogólnienia. Należy zauważyć, że w LSR przewidziano przedsięwzięcia, które będą realizowane przez jednostki różnych sektorów z różnych gmin. Są to zarówno osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe oraz lokalni przedsiębiorcy. Dzięki temu możliwe będzie zwiększenie korzyści i dążenie do jak najwyższego stopnia osiągnięcia celów z uwzględnieniem wzajemnych powiązań gospodarczych czy społecznych. Należy także wspomnieć o zintegrowaniu wewnątrz danego sektora, a w tym przypadku jednym z przejawów będzie wymiana doświadczeń i dobrych praktyk płynąca z wdrożonych operacji i zrealizowanych działań. Tego rodzaju możliwość daje LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” w ramach zaplanowanych operacji własnych,

ale również wskazać tu trzeba pozytywną rolę konsultacji między podmiotami w danym sektorze. Dzięki kontaktom partnerskim podejmowane będą decyzje dotyczące m.in. lokalizacji i zakresów operacji, co znajduje przełożenie między innymi na lepsze wykorzystywanie nowych, wyremontowanych czy zagospodarowanych terenów i obiektów.

Komplementarność ma związek z zaangażowaniem szerokiego grona przedstawicieli społeczności lokalnej. Do grup docelowych zaliczają się: mieszkańcy, przedsiębiorcy, rolnicy i ich rodziny, jednostki samorządu terytorialnego, seniorzy, niepełnosprawni, organizacje pozarządowe, osoby młode do 25 roku życia, LGD, turyści. Tak szerokie zróżnicowanie aktorów znajduje przełożenie na bogaty zakres działań i spójność w poszczególnych obszarach tematycznych. Należy też wspomnieć o zintegrowaniu finansowym. Opracowana przez LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność ma charakter wielofunduszowy, co oznacza, że działania współfinansowane będą przez różne EFSI: Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejski Fundusz Społeczny PLUS (EFS+). Fundusze te połączono ze sobą w ramach LSR, co niewątpliwie sprzyja osiągnięciu efektu synergii.

Działania LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” dążą do zintegrowania rozwoju wielopłaszczyznowego. Oznacza to, iż łączą ze sobą funkcje środowiskowe, społeczne, kulturowe, gospodarcze i przestrzenne. Wszystkie te wymiary współzależą od siebie, zaś realizacja przedsięwzięć w ramach jednego wymiaru sprzyja osiągnięciu celów w innych wymiarach. Tworzenie i rozwijanie działalności gospodarczej branż turystycznych i okołoturystycznych wpłynie przykładowo na podniesienie atrakcyjności turystycznej regionu, ale również na zatrudnianie lokalnych mieszkańców. Zagrody edukacyjne, których powstanie i rozwój zaplanowano w przedsięwzięciu 1.4 są projektem, którego pozytywne rezultaty odnotuje zarówno lokalna społeczność, jak i przyjezdni turyści. Dzięki temu powstaną nowe miejsca pracy, zwiększy się atrakcyjność obszaru, a dodatkowo wzmocnieniu ulegnie poczucie przynależności do zamieszkiwanego obszaru. Przedsięwzięcia związane z infrastrukturą (P.2.1, P.2.2) wpłyną natomiast na wzrost atrakcyjności obszaru, co z kolei zwiększa szanse na popyt na usługi gospodarcze i tym samym rozwój tego sektora.

Należy też wspomnieć o integracji obszaru. Planowane przedsięwzięcia będą realizowane we wszystkich gminach obszaru objętego LSR. W konsekwencji z zaplanowanych inwestycji czy wydarzeń będą mogli korzystać wszyscy mieszkańcy obszaru LGD i odwiedzający region turyści. Dodatkowym aspektem jest to, iż dzięki działaniom dojdzie do promowania obszaru Lokalnej Grupy Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska”, co wpłynie na poszerzenie wiedzy na jego temat. Operacje w ramach LSR mogą też wpłynąć na ścisłą integrację mieszkańców, w tym poprzez ich udział w organizowanych wydarzeniach kulturalnych i aktywizacyjnych czy też zaangażowanie się w realizację projektów grantowych.

Realizowanie przedsięwzięć jest związane ściśle z wykorzystaniem zasobów obszaru, w tym przyrodniczych, kulturowych, historycznych, społecznych i ekonomicznych. Na podstawie zasobów historycznych i kulturowych przygotowane będą działania infrastrukturalne i dotyczące zachowania dziedzictwa kulturowego, zaś zasoby społeczne i ekonomiczne stanowiąc będą bazę do działań służących rozwojowi przedsiębiorczości czy budowania kapitału społecznego. Należy więc podkreślić, że obszar cechuje obecność wielu zasobów, co stanowi bardzo mocny potencjał i stanowi jednocześnie bardzo ważny czynnik rozwoju wszystkich gmin wchodzących w skład LGD. Dodatkowo podkreślić trzeba zintegrowanie samych branż działalności gospodarczej, w tym gospodarczej, gastronomicznej, produkcyjno-handlowej opartej na lokalnych zasobach. Warto także dodać, że w ramach przedsięwzięć dotyczących powstawania i rozwijania działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej wspierane będą operacje firm oferujących usługi w zakresie wypożyczania i dzierżawienia sprzętu rekreacyjnego i sportowego, firmy produkujące wyroby z drewna, działalności związane z organizowaniem i rezerwowaniem turystyki, działalności usługowe związane z zagospodarowaniem terenów zieleni, działalności twórcze związane z kulturą i rozrywką, działalności sportowe, rozrywkowe i rekreacyjne oraz działalności usługowe związane z poprawą kondycji fizycznej.

Można więc stwierdzić, wszystkie zaplanowane działania odpowiadają na zidentyfikowane w analizie SWOT potrzeby, a opracowane cele szczegółowe i przedsięwzięcia wzajemnie się uzupełniają, tworzą logiczne związki i są spójne.

3. Wartość dodana podejścia LEADER

W niniejszym rozdziale wskazano, iż podejście LEADER cechuje się dążeniem do łączenia różnych dziedzin gospodarki i współpracy różnych grup interesu. Korzyści interwencji LEADER dotyczą jednak szeregu innych aspektów. Wymienić tu można między innymi:

- realizowanie projektów wykraczających poza obszar jednostek administracyjnych gmin,
- brak dominującej roli sektora publicznego,
- wsparcie niektórych grup beneficjentów w sposób odmienny od innych instrumentów wsparcia.

Interwencja LEADER buduje także wartość dodaną. Wpływ na to ma szereg elementów podejścia. Warto podkreślić, że Lokalna Strategia Rozwoju „Przyjazna Ziemia Limanowska” zakłada bardzo szeroki zakres wsparcia obejmujący wzmacnianie przedsiębiorczości i turystyki, poprawę jakości życia mieszkańców czy szereg działań związanych z ochroną dziedzictwa lokalnego i poprawą dostępu do kultury. Podstawą do tego były diagnoza obszaru, konsultacje z mieszkańcami czy przygotowana analiza SWOT. Niezwykle ważne jest dopasowanie działań ściśle pod potrzeby mieszkańców. Dodatkowo zakres wsparcia wpisuje się w możliwości jakie oferuje interwencja LEADER. Skutkuje to wartością dodaną w postaci tworzenia sieci współpracy oraz angażowania i aktywizowania społeczności lokalnej.

Na wartość dodaną podejścia LEADER duży wpływ ma także wybór dostępnych źródeł finansowania. Zaplanowane cele i przedsięwzięcia realizowane będą z różnych Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych. W ramach EFRR realizowane będzie przedsięwzięcie 1.5 Tworzenie i rozwój infrastruktury turystycznej oraz przedsięwzięcie 3.5 Rozwój infrastruktury kultury. Z EFS+ realizowane będą dwa przedsięwzięcia: 2.4 Wsparcie funkcjonowania osób ze szczególnymi potrzebami; 2.5 Tworzenie nowych lub rozwój istniejących placówek wsparcia dla dzieci i młodzieży. Wszystkie pozostałe przedsięwzięcia realizowane będą w ramach EFRROW. Wielofunduszowość daje możliwość powiązania interwencji ze zdiagnozowanymi potrzebami i problemami obszaru LGD. Dzięki temu istnieje możliwość powiązania szans rozwojowych, ale również aktywizowania partnerstwa.

Należy także wspomnieć o samym przyjętym sposobie wdrażania, który nie jest przypadkowy, ale poparty analizami i dążeniem do zaangażowania już na wczesnym etapie jak największej liczby przedstawicieli społeczności lokalnej. Zaplanowano w konsekwencji odpowiedni system ogłaszania konkursów i pozostałych operacji. Istotnym elementem będzie przeprowadzenie projektów własnych, które mają posłużyć wytyczeniu kierunków kolejnych działań. Priorytetowo potraktowane zostaną również przedsięwzięcia służące włączeniu społecznemu, czego wartością dodaną ma być aktywizacja i integracja osób znajdujących się w niekorzystnym położeniu.

Ważnym aspektem jest też dobór dostępnych metod wdrażania w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju. Istotną funkcję odgrywać będą konkursy przeznaczone dla mieszkańców, przedsiębiorców, rolników i ich rodzin, których wartością dodaną będzie aktywizacja i integracja zaangażowanych podmiotów. Podobną rolę odegrają projekty grantowe, które jednak prócz tego pozwolą na włączenie dużej liczby lokalnych organizacji we wdrażanie LSR oraz dadzą możliwość lepszego dopasowania działań do potrzeb lokalnej społeczności, a bardzo istotną kwestią jest to, że przedstawiciele sami będą mogli decydować o szczegółach podejmowanych w ramach grantu inicjatyw. LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” będzie także realizowała dwie operacje własne, korzystając w ten sposób z wypracowanej renomy i zbudowanego kapitału społecznego, ale jednocześnie dzięki działaniom w ramach LSR jeszcze bardziej umocni swą pozycję jako koordynatora odpowiadającego za sieciowanie lokalnych partnerów. W ramach LSR zaplanowano też projekt partnerski, który da możliwość wymiany doświadczeń i wymiany dobrych praktyk oraz tym samym pogłębionej współpracy na rzecz rozwoju obszaru.

Wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju jest związane z działaniami, które mają odpowiednio zarządzać samym tym procesem. Zaplanowana sekwencja interwencji będzie uwzględniała narzędzia wspierające, w tym takie jak działania komunikacyjne prowadzone przez LGD. Istotną kwestią w tym przypadku jest przygotowany plan

komunikacji. Posłuży on między innymi informowaniu o rozpoczęciu realizacji LSR, planowanych działaniach i możliwościach dofinansowania czy ich zasadach oraz samej działalności LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska”. Istotne jest także utrzymywanie dobrego wizerunku i rozpoznawalności, ale również wzmacnianie wewnętrznego partnerstwa. Społeczność lokalna będzie miała więc możliwość zgłaszania własnych pomysłów i uwag oraz innych działań, które mają posłużyć szerokiemu włączeniu mieszkańców reprezentujących różne sektory i grupy interesów w proces wdrażania, monitoringu, ewaluacji LSR.

Interwencja LEADER pozwala więc na budowanie potencjału członków lokalnej społeczności i wypracowywanie wysokiego poziomu kapitału społecznego. Wartością dodaną w tym aspekcie jest między innymi integracja społeczna oraz wzmacnianie poczucia jedności i tożsamości, a także wspieranie lokalnych liderów i działaczy w organizacjach pozarządowych. Tego rodzaju elementy mogą odegrać kluczową rolę w przyszłości i wpłynąć pozytywnie na całokształt życia na obszarze objętym LSR.

Rozdział VI. Cele i wskaźniki

Wyznaczenie celów i wskaźników, niniejszej Lokalnej Strategii Rozwoju Kierowanej przez Społeczność, zostało poprzedzone zebraniem obszernego materiału empirycznego pozyskanego w czasie licznych i różnorodnych działań partycypacyjnych, które LGD podjęło w ostatnich miesiącach (szerszy opis metod partycypacyjnych znajduje się w rozdziale III). Zebrany materiał został poddany analizie przez Zespół Inicjatywny, co umożliwiło określenie zakresów tematycznych i działań jakie są niezbędne do przeprowadzenia na obszarze działania Stowarzyszenia. Na podstawie pozyskanego materiału empirycznego oraz pozyskanych danych zastanych, Zespół Inicjatywny, opracował, a następnie skonsultował z lokalną społecznością matrycę logiczną, która opisuje cele, przedsięwzięcia, sposoby realizacji, a także grupy docelowe poszczególnych działań. W ramach realizacji LSR, LGD planuje realizację wszystkich trzech celów w zakresie zgodnym z RLKS.

1. Powiązanie celów i przedsięwzięć z analizą SWOT

Odpowiadanie na potrzeby i wzmacnianie potencjału obszaru działania LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” będzie odbywało się poprzez realizację trzech celów oraz szesnastu przedsięwzięć. W ramach celu pierwszego C.1 Przedsiębiorczy i turystyczny rozwój obszaru LSR realizowanych będzie sześć przedsięwzięć, tj. P.1.1 Rozwijanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej; P.1.2 Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej; P.1.3 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie agroturystyki; P.1.4 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie zagród edukacyjnych; P.1.5 Tworzenie i rozwój infrastruktury turystycznej; P.1.6 Tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów dostaw żywności. W ramach celu drugiego C.2 Poprawa jakości życia na obszarze LSR realizowanych będzie pięć przedsięwzięć: P.2.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej; P.2.2 Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze LSR; P.2.3 Włączenie społeczne ludzi do 25 r.ż.; P.2.4 Wsparcie funkcjonowania osób ze szczególnymi potrzebami; P.2.5 Tworzenie nowych lub rozwój istniejących placówek wsparcia dla dzieci i młodzieży. W ramach ostatniego celu, C.3 Poprawa dostępu do kultury i zachowania dziedzictwa lokalnego realizowanych będzie pięć przedsięwzięć, tj. P.3.1 Zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego; P.3.2 Wsparcie organizacji pozarządowych działających w sferze kultury; P.3.3 Rozwój organizacji NGO zajmujących się zachowaniem lokalnego dziedzictwa; P.3.4 Organizacja wydarzeń i przedsięwzięć mających na celu wykorzystanie lokalnego potencjału; P.3.5 Rozwój infrastruktury kultury.

Każde powiązane z celem przedsięwzięcie znajduje uzasadnienie w matrycy logicznej analizy SWOT. Związek pomiędzy zaplanowanymi celami i przedsięwzięciami, a przedstawioną w rozdziale IV analizą SWOT obrazuje poniższa tabela.

Tabela 25. Powiązania przedsięwzięcie z analizą SWOT

Przedsięwzięcie	Uzasadnienie SWOT
P.1.1 Rozwijanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej	1, 2, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 17
P.1.2 Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej	1, 2, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 17
P.1.3 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie agroturystyki	1, 4, 7, 8
P.1.4 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie zagród edukacyjnych	1, 4, 7, 8
P.1.5 Tworzenie i rozwój infrastruktury turystycznej	1, 2, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 17
P.1.6 Tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów dostaw żywności	3, 4, 7, 9
P.2.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej	1, 5, 6, 7, 8, 10
P.2.2 Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze LSR	1, 5, 6, 10, 17
P.2.3 Włączenie społeczne ludzi do 25 roku życia	5, 6, 10, 12, 13, 16, 17
P.2.4 Wsparcie funkcjonowania osób ze szczególnymi potrzebami	5, 12, 15, 17, 18
P.2.5 Tworzenie nowych lub rozwój istniejących placówek wsparcia dla dzieci i młodzieży	5, 6, 12, 17
P.3.1 Zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego	2, 5, 6, 10, 11, 13, 17
P.3.2 Wsparcie organizacji pozarządowych działających w sferze kultury	5, 6, 10, 11, 17
P.3.3 Rozwój organizacji NGO zajmujących się zachowaniem lokalnego dziedzictwa	5, 6, 11, 13, 17
P.3.4 Organizacja wydarzeń i przedsięwzięć mających na celu wykorzystanie lokalnego potencjału	2, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13
P.3.5 Rozwój infrastruktury kultury	2, 5, 6, 7, 10, 11, 17

Źródło: Opracowanie własne

2. Finansowanie celów

Lokalna Grupa Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” leży w Województwie Małopolskim, co oznacza, że działania wynikające z niniejszej RLKS współfinansowane będą przez różne Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne (EFSI).

W ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) realizowane będzie przedsięwzięcie 1.5 Tworzenie i rozwój infrastruktury turystycznej oraz przedsięwzięcie 3.5 Rozwój infrastruktury kultury. Z Europejskiego Funduszu Społecznego PLUS (EFS+) realizowane będą dwa przedsięwzięcia tj. 2.4 Wsparcie funkcjonowania osób ze szczególnymi potrzebami; oraz przedsięwzięcie 2.5 Tworzenie nowych lub rozwój istniejących placówek wsparcia dla dzieci i młodzieży. Wszystkie pozostałe przedsięwzięcia realizowane będą w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

3. Szczegółowy opis celów i przedsięwzięć

C.1 Przedsiębiorczy i turystyczny rozwój obszaru LSR

Pierwszy opracowany przez Zespół Inicjatywny cel niniejszej Lokalnej Strategii Rozwoju Kierowanej Przez Społeczność opiera się na rozwoju obszaru działania LGD poprzez wzmacnianie przedsiębiorczości i turystyki. W ramach celu będą rozwijane istniejące i podejmowane nowe działalności gospodarcze, tworzona i rozwijana agroturystyka i zagrody edukacyjne, a także wspierany będzie tworzenie i rozwój krótkich łańcuchów dostaw

żywności. Duży nacisk kładziony jest na rozwój infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej, a także stosownej infrastruktury by wzbogacić ruch turystyczny na obszarze działania LGD.

Wskaźniki rezultatu PS WPR: W.1.1 Lepsza organizacja łańcuchów dostaw: Liczba gospodarstw/rolników; W.1.2 Wzrost gospodarczy i zatrudnienia na obszarach wiejskich: Liczba utworzonych miejsc pracy; W.1.3 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób.

Wskaźniki rezultatu EFRR: W.1.4 Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem

P.1.1 Rozwijanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej.

Pierwszym zaplanowanym przedsięwzięciem wynikającym z potrzeb lokalnej społeczności jest rozwijanie działalności gospodarczej działającej w branży turystycznej i okołoturystycznej. Podmioty z branży turystycznej i okołoturystycznej rozumiane będą poprzez ich identyfikację wg Schematu Identyfikacji PKD:

- przetwórstwo przemysłowe (sekcja C – Dział 10 - produkcja artykułów spożywczych)
- przetwórstwo przemysłowe (sekcja C – Dział 11 - produkcja napojów)
- produkcja pozostałych wyrobów z drewna; produkcja wyrobów z korka, słomy i materiałów używanych do wyplatania (sekcja C – klasa 16.29)
- działalność związaną z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (sekcja I);
- wypożyczenie i dzierżawa sprzętu rekreacyjnego i sportowego (sekcja N – klasa 77.21);
- działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane (sekcja N – dział 79);
- działalność usługowa związana z zagospodarowaniem terenów zieleni (sekcja N – grupa 81.3);
- pozaszkolne formy edukacji sportowej oraz zajęć sportowych i rekreacyjnych (sekcja P – klasa 85.51);
- działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją (sekcja R – klasa 90.93);
- Działalność muzeów (sekcja R – podklasa 91.02.Z)
- Działalność historycznych miejsc i budynków oraz podobnych atrakcji turystycznych (sekcja R – podklasa 91.03.Z)
- działalność usługowa związana z poprawą kondycji fizycznej (sekcja S – klasa 96.04)

Aby operacja wpisywała się w/w branży kod podstawowy wg schematu klasyfikacji PKD wskazany we wniosku/ biznesplanie musi wpisywać się w w/w sekcje/działy/grupy/ klasy PKD/kody PKD dotyczące działalności turystycznej i okołoturystycznej.

Takie działanie ma wzmocnić lokalne przedsiębiorstwa, aby w lepszy sposób odpowiadały na potrzeby zarówno lokalnych jak i przyjezdnych turystów. Rozwijanie działalności gospodarczej branż turystycznych i okołoturystycznych nie tylko podniesie atrakcyjność turystyczną regionu, ale wpłynie również pozytywnie na zatrudnianie lokalnych mieszkańców. Wspierane będą firmy działające w zakresie wypożyczania i dzierżawienia sprzętu rekreacyjnego i sportowego, firmy produkujące wyroby z drewna, działalności związane z organizowaniem i rezerwowaniem turystyki, działalności usługowe związane z zagospodarowaniem terenów zieleni, działalności twórcze związane z kulturą i rozrywką, działalności sportowe, rozrywkowe i rekreacyjne oraz działalności usługowe związane z poprawą kondycji fizycznej. Beneficjentem niniejszego przedsięwzięcia będą przedsiębiorcy z obszaru działania LGD.

Wskaźnik produktu: P.1.1.1 Liczba rozwiniętych istniejących przedsiębiorstw.

P.1.2 Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej.

Gminy członkowskie LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” charakteryzują się bogatymi walorami przyrodniczymi i różnorodnym dziedzictwem kulturowym. W połączeniu z dogodną lokalizacją Stowarzyszenia, stwarza to bardzo dobre warunki do przyciągnięcia turystów. Problemem regionu, na który zwrócili uwagę uczestnicy spotkań konsultacyjnych jest mała liczba podmiotów gospodarczych działających w branży turystycznej i okołoturystycznej.

W związku z powyższym przygotowano zaprezentowane przedsięwzięcie. Podmioty z branży turystycznej i okołoturystycznej rozumiane będą poprzez ich identyfikację wg Schematu Identyfikacji PKD:

- przetwórstwo przemysłowe (sekcja C – Dział 10 - produkcja artykułów spożywczych)
- przetwórstwo przemysłowe (sekcja C – Dział 11 - produkcja napojów)
- produkcja pozostałych wyrobów z drewna; produkcja wyrobów z korka, słomy i materiałów używanych do wyplatania (sekcja C – klasa 16.29)
- działalność związaną z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (sekcja I);
- wypożyczenie i dzierżawa sprzętu rekreacyjnego i sportowego (sekcja N – klasa 77.21);
- działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane (sekcja N – dział 79);
- działalność usługowa związana z zagospodarowaniem terenów zieleni (sekcja N – grupa 81.3);
- pozaszkolne formy edukacji sportowej oraz zajęć sportowych i rekreacyjnych (sekcja P – klasa 85.51);
- działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją (sekcja R – klasa 90.93);
- Działalność muzeów (sekcja R – podklasa 91.02.Z)
- Działalność historycznych miejsc i budynków oraz podobnych atrakcji turystycznych (sekcja R – podklasa 91.03.Z)
- działalność usługowa związana z poprawą kondycji fizycznej (sekcja S – klasa 96.04)

Aby operacja wpisywała się w/w branży kod podstawowy wg schematu klasyfikacji PKD wskazany we wniosku/ biznesplanie musi wpisywać się w w/w sekcje/działy/grupy/ klasy PKD/kody PKD dotyczące działalności turystycznej i okołoturystycznej.

Beneficjentem niniejszego przedsięwzięcia będą osoby fizyczne z obszaru działania LGD.

Wskaźnik produktu: P.1.2.1 Liczba utworzonych przedsiębiorstw.

P.1.3 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie agroturystyki

W ramach przeprowadzonej analizy potrzeb rozwojowych planuje się na obszarze działania LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” wsparcie pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych, a przede wszystkim tworzenie nowych i rozwijaniu istniejących gospodarstw agroturystycznych. Zdaniem lokalnej społeczności, która wzięła udział w badaniach partycypacyjnych, agroturystyka łączy ze sobą funkcję gospodarstw rolnych, charakterystycznych dla polskiej wsi z innowacyjnym pomysłem prowadzenia gospodarstwa rolnego zarówno dla lokalnej społeczności, jak i przyjezdnych turystów. Beneficjentem niniejszego przedsięwzięcia będą osoby fizyczne oraz rolnicy i ich rodziny.

Wskaźnik produktu: P.1.3.1 Liczba utworzonych lub rozwiniętych gospodarstw agroturystycznych.

P.1.4 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie zagród edukacyjnych

W ramach przeprowadzonej analizy potrzeb rozwojowych planuje się na obszarze działania LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” wsparcie pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych, a przede wszystkim tworzenie nowych i rozwijaniu istniejących zagród edukacyjnych. Zdaniem lokalnej społeczności, która wzięła udział w badaniach partycypacyjnych, zagrody edukacyjne łączą ze sobą funkcję gospodarstw rolnych, charakterystycznych dla polskiej wsi z innowacyjnym pomysłem prowadzenia edukacyjnego gospodarstwa rolnego zarówno dla lokalnej społeczności, jak i przyjezdnych turystów. Beneficjentem niniejszego przedsięwzięcia będą osoby fizyczne oraz rolnicy i ich rodziny.

Wskaźnik produktu: P.1.4.1 Liczba utworzonych lub rozwiniętych zagród edukacyjnych

P.1.5 Tworzenie i rozwój infrastruktury turystycznej.

Zdaniem lokalnej społeczności, która wzięła udział w działaniach partycypacyjnych przeprowadzonych przez LGD, poza tworzeniem nowych przedsiębiorstw i rozwijaniem tych istniejących w branży turystycznej i okołoturystycznej należy również przedsięwziąć działania zmierzające do tworzenia i rozwijania infrastruktury turystycznej. Zdaniem

mieszkańców dopiero połączenie tych trzech przedsięwzięć daje szansę na uatrakcyjnienie regionu w aspekcie turystycznym. Beneficjentem niniejszego będą jednostki samorządu terytorialnego.

Wskaźnik produktu: P.1.5.1 Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem.

P.1.6 Tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów dostaw żywności.

Obszar działania Stowarzyszenia posiada bogatą markę lokalną w skład, której wchodzi lokalne produkty, bardzo atrakcyjne dla przyjezdnych turystów. Zdaniem mieszkańców potencjał lokalnych produktów nie jest wykorzystywany w pełni, dlatego należy wzmocnić rozwijanie krótkich łańcuchów żywności. W rezultacie wzrośnie liczba i różnorodność lokalnych produktów, a także pojawią się nowe miejsca pracy dla lokalnej społeczności. Beneficjentem niniejszego przedsięwzięcia będą osoby fizyczne oraz rolnicy i ich rodziny.

Wskaźnik produktu: P.1.6.1 Liczba utworzonych lub rozwiniętych krótkich łańcuchów dostaw żywności.

C.2 Poprawa jakości życia na obszarze LSR

Kolejny cel niniejszej Strategii skupia się na poprawie jakości życia wszystkich mieszkańców obszaru działania LGD. Dążenie do osiągnięcia tego celu skupiać się będzie między innymi na poprawie dostępu do małej infrastruktury publicznej, wsparciu usług społecznych i zdrowotnych, a także na włączeniu społecznym ludzi młodych do 25 roku życia. Zaprezentowane działania odpowiadają w pełni na zgłoszone przez mieszkańców obszaru potrzeby, by w sposób realny wpłynąć na poprawę jakości ich życia.

Wskaźniki rezultatu PS WPR: W.2.1 Łączenie obszarów wiejskich w Europie: liczba osób; W.2.2 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób.

Wskaźniki rezultatu EFS+: W.2.3 Liczba utworzonych miejsc świadczenia usług w społeczności lokalnej; W.2.4 Liczba podmiotów, które rozszerzyły ofertę wsparcia lub podniosły jakość oferowanych usług;

P.2.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej

Pierwsze przedsięwzięcie celu drugiego skupia się na poprawie dostępu do małej infrastruktury publicznej. Zdaniem lokalnej społeczności, która wzięła udział w działaniach partycypacyjnych, należy zwiększyć poziom dostępności do obiektów tego rodzaju, gdyż na obszarze działania LGD zdiagnozowano takie, które wymagają działań inwestycyjnych oraz takie, które na obszarze LGD w ogóle nie występują. Kluczowym elementem niniejszego przedsięwzięcia jest z pewnością dostępność, ponieważ działanie to skierowane będzie między innymi do osób z niepełnosprawnościami, a więc często osób, z problemami w poruszaniu się. Beneficjentem niniejszego przedsięwzięcia będą jednostki samorządu terytorialnego.

Wskaźnik produktu: P.2.1.1 Liczba obiektów objętych wsparciem.

P.2.2 Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze LSR

Zdaniem uczestników podejmowanych przez LGD działań partycypacyjnych, na obszarze działania Stowarzyszenia należy przedsięwziąć kroki zmierzające do rozwoju infrastruktury rekreacyjnej. Realizacja takiego założenia przyczyni się do zwiększenia oferty spędzania czasu wolnego dla lokalnej społeczności, co wpłynie pozytywnie na ich poziom i jakość życia. Beneficjentem niniejszego przedsięwzięcia będą organizacje pozarządowe.

Wskaźnik produktu: P.2.2.1 Liczba obiektów objętych wsparciem

P.2.3 Włączenie społeczne ludzi do 25 roku życia.

Zdaniem lokalnej społeczności należy przedsięwziąć działania zmierzające do włączenia społecznego ludzi młodych do 25 roku życia, którzy zostali zdiagnozowane jako zagrożone wykluczeniem społecznym. Działania zmierzające

do niwelacji tego zagrożenia wpłynął również pozytywnie na budowanie poczucia więzi zarówno ze społecznością lokalną jak i z miejscem zamieszkania. W ramach przedsięwzięcia zaplanowano działania polegające na organizacji konkursów, zajęć, warsztatów, wyjazdów itp. Beneficjentem niniejszego przedsięwzięcia będzie Lokalna Grupa Działania.

Wskaźnik produktu: P.2.3.1 Liczba operacji włączenia społecznego skierowanych do osób do 25 r.ż.

P.2.4 Wsparcie funkcjonowania osób ze szczególnymi potrzebami.

W ramach działań zmierzających do realizacji niniejszego przedsięwzięcia rozwijane będą wypożyczalnie sprzętu rehabilitacyjnego. Zdaniem lokalnej społeczności, pomoc społeczna na obszarze działania LGD jest bardzo dobrze rozwinięta, jednakże brakuje wsparcia zarówno dla firm wypożyczających sprzęt rehabilitacyjny, jak i dla mieszkańców, którzy tego sprzętu potrzebują by powrócić do zdrowia. Beneficjentem niniejszego przedsięwzięcia będą jednostki samorządu terytorialnego.

Wskaźnik produktu: P.2.4.1 Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie.

P.2.5 Tworzenie nowych lub rozwój istniejących placówek wsparcia dla dzieci i młodzieży

Zgodnie ze wskazaniami lokalnej społeczności, które pojawiły się w czasie licznie przeprowadzonych różnorodnych działaniach partycypacyjnych, należy tworzyć nowe i rozwijać istniejące placówki wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży. Działanie to ma na celu nie tylko wzbogacić ofertę spędzania czasu wolnego wśród dzieci i młodzieży, ale również ma odpowiedzieć na realną potrzebę wsparcia dzieci i młodzieży z bardziej ubogich rodzin. Takie działania nie tylko zwiększą integrację wśród rówieśników, zmniejszą możliwość wykluczenia społecznego wśród najmłodszych, ale także pozwolą utrzymać trend wzrostowy liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym. Beneficjentem niniejszego przedsięwzięcia będą jednostki samorządu terytorialnego.

Wskaźnik produktu: P.2.5.1 Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie.

C.3 Poprawa dostępu do kultury i zachowania dziedzictwa lokalnego

Ostatni cel skupia się na poprawie dostępu do kultury i zachowaniu dziedzictwa lokalnego. Realizacja tego celu skupiać się będzie po pierwsze na ochronie dziedzictwa polskiej wsi znajdującego się na obszarze działania LGD, która oprócz wartości turystycznej, posiada również wartość symboliczną. Na uwagę zasługuje również fakt, że dziedzictwo regionu stwarza dany obszar wyjątkowym, co wspiera budowanie procesów wspólnotowych. Również istotne w realizacji ostatniego celu LSR jest rozwój infrastruktury kultury, czyli poszerzanie i udoskonalanie miejsc związanych z propagowaniem kultury, a więc rozwijanie wiedzy, umiejętności i zainteresowań.

Wskaźniki rezultatu PS WPR: W.3.1 Łączenie obszarów wiejskich w Europie: liczba osób, W.3.3 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób

Wskaźniki rezultatu EFRR: W.3.2 Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem

P.3.1 Zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego

Obszar działania LGD charakteryzuje się bogatym dziedzictwem kulturowym, które wzmacnia poczucie wspólnotowości mieszkańców obszaru. Zdaniem uczestników spotkań konsultacyjnych należy przedsięwziąć działania zmierzające do zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego, które poza wspomnianym wzmacnianiem poczucia wspólnotowości stanowi ciekawą atrakcję turystyczną. W ramach przedsięwzięcia zaplanowano działania polegające na organizacji konkursów, zajęć, warsztatów, wyjazdów itp.. Beneficjentem niniejszego przedsięwzięcia będzie Lokalna Grupa Działania.

Wskaźnik produktu: P.3.1.1 Liczba inicjatyw z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego

P.3.2 Wsparcie organizacji pozarządowych działających w sferze kultury

Na obszarze działania LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” występuje szereg aktywnie działających organizacji pozarządowych, które swoim działaniem podnoszą jakość życia lokalnej społeczności. Zdaniem mieszkańców gmin członkowskich warto przedsięwziąć działania zmierzające do wspierania lokalnych NGO, które dzięki wsparciu będą w stanie skuteczniej i intensywniej realizować swoje cele statutowe, a co za tym idzie wspierać lokalną społeczność w sferze kultury czy podnosić jakość życia mieszkańców. W ramach przedsięwzięcia zaplanowano wsparcie dla grantobiorców w zakresie zakupu instrumentów muzycznych, strojów regionalnych i wyposażenia w celu kultywowania dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Beneficjentem niniejszego przedsięwzięcia będą organizacje pozarządowe.

Wskaźnik produktu: P.3.2.1 Liczba organizacji objętych wsparciem

P.3.3 Rozwój organizacji NGO zajmujących się zachowaniem lokalnego dziedzictwa

Na obszarze działania LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” występuje szereg aktywnie działających organizacji pozarządowych, które swoim działaniem podnoszą jakość życia lokalnej społeczności. Zdaniem mieszkańców gmin członkowskich warto przedsięwziąć działania zmierzające do wspierania lokalnych NGO, które dzięki wsparciu będą w stanie skuteczniej i intensywniej realizować swoje cele statutowe, a co za tym idzie wspierać lokalną społeczność w aspekcie zachowania lokalnego dziedzictwa czy w aspekcie podnoszenia jakości życia mieszkańców. Beneficjentem niniejszego przedsięwzięcia będą organizacje pozarządowe.

Wskaźnik produktu: P.3.3.1 Liczba operacji mających na celu rozwój NGO realizowanych w partnerstwie

P.3.4 Organizacja wydarzeń i przedsięwzięć mających na celu wykorzystanie lokalnego potencjału

Obszar działania LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” charakteryzuje się bogatym potencjałem, zarówno krajobrazowym, kulturalnym jak i historycznym. Zdaniem lokalnej społeczności należy podejmować działania w postaci organizowania wydarzeń i przedsięwzięć, które będą wykorzystywać lokalny potencjał. Tak ukierunkowane działania nie tylko mają szansę na promowanie lokalnych zasobów wśród turystów, ale również wśród lokalnej społeczności, która często nie zna otaczających ją walorów. Beneficjentem niniejszego przedsięwzięcia będą organizacje pozarządowe.

Wskaźnik produktu: P.3.4.1 Liczba operacji mających na celu organizację wydarzeń lub przedsięwzięć realizowanych w formie projektu partnerskiego

P.3.5 Rozwój infrastruktury kultury

Ostatnim przedsięwzięciem zaprojektowanym przez Zespół Inicjatywny jest rozwijanie infrastruktury kultury, co realnie wpłynie na powiększenie oferty spędzania czasu wolnego dla mieszkańców obszaru działania Stowarzyszenia. Co więcej rozwijanie infrastruktury kultury podniesie atrakcyjność turystyczną regionu. Beneficjentem niniejszego przedsięwzięcia będą jednostki samorządu terytorialnego.

Wskaźnik produktu: P.3.5.1 Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem.

4. Wskaźniki przypisane do celów i przedsięwzięć

Zespół Inicjatywny Lokalnej Grupy Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” opracował cele i przedsięwzięcia, które będą realizowane w ramach niniejszej strategii. Dzięki umiejętnemu doborowi wskaźników, odpowiadają one założonym celom, a Stowarzyszenie będzie miało możliwość nadzorowania procesu wdrażania niniejszego dokumentu w założonym przez siebie czasie i na założonym poziomie. Określenie wskaźników miało miejsce na każdym poziomie interwencji poprzez dostosowanie ich do wskazanego zakresu. Przedstawione cele i przedsięwzięcia, Zespół Inicjatywny, starał się sformułować w takim sposób, by były one zrozumiałe dla lokalnej społeczności, co jest elementem transparentnej działalności LGD.

W ramach zaprezentowanych w powyższej części rozdziału celów, zostały dobrane wskaźniki rezultatu z zamkniętego katalogu wskaźników określonych zarówno dla funduszu PS WPR, EFRR jak i EFS+. Natomiast wskaźniki produktu dla PS WPR zostały opracowane przez Zespół Inicjatywny, a wskaźniki produktu dla EFRR i

EFS+ zostały dobrane z zamkniętego katalogu zaprezentowanego dla Województwa Małopolskiego. Z punktu widzenia ostatecznej realizacji LSR niezwykle istotne będą wskaźniki produktu, których realizację LGD będzie stymulowało poprzez ogłaszanie naborów tematycznych ze szczególnym uwzględnieniem informacji kierowanej do grup docelowych takich jak osoby młode do 25 r.ż., seniorów oraz osób w niekorzystnej sytuacji. Dzięki szerokiemu doświadczeniu LGD, która brała udział we wdrażaniu dwóch poprzednich LSR możliwe było dobranie takich wskaźników rezultatu i produktu, które zagwarantują rzetelną i odpowiadającą na potrzeby lokalnej społeczności strategię.

5. Sposób i częstotliwość pomiaru oraz uaktualnianie danych.

Ze względu na to, że metodologia obliczania wskaźników w ramach LEADER oraz częstotliwość ich monitorowania muszą być spójne z innymi zakresami wsparcia realizowanymi w ramach Planu Strategicznego WPR, zaplanowano wartości docelowe wskaźników rezultatu dla każdego roku wdrażania LSR, gdyż wszystkie wskaźniki rezultatu w ramach Planu Strategicznego WPR są planowane w podziale na lata. Taka też została ustalona częstotliwość pomiaru wskaźników rezultatu i produktu, co jest spójne z założeniami procedury monitoringu i ewaluacji.

Sposób liczenia wskaźników produktu i rezultatu obrazuje poniższy schemat:

Stan początkowy wskaźnika + stan poziomu realizacji w danym roku oraz lata poprzednie w okresie 2024-2027 +
stan poziomu realizacji w danym roku oraz lata poprzednie w okresie 2028 – 2029.

W przypadku wskaźników rezultatu, daną operację uwzględnia się w planowanej/osiągniętej wartości wskaźnika po zrealizowaniu pierwszej płatności (z wyłączeniem płatności zaliczkowych / wyprzedzających). Wyjątkiem jest wskaźnik R.37 - nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR, który wlicza się w momencie zakończenia danej operacji. Taki sam system przyjmuje się dla liczenia wskaźników produktu, zachowując zasadę odpowiednio dla nowozatrudnionych osób.

Zrealizowane wskaźniki będą sumowane i porównywane z planowanym do osiągnięcia poziomem, co pozwoli na określenie stopnia realizacji określanych przez nie przedsięwzięć i celów. Kontrola poziomu realizacji wskaźników będzie odbywała się na bieżąco tuż po zrealizowaniu operacji poprzez liczne narzędzia w tym: sprawozdania beneficjentów, listy obecności, dane własne, dokumentację ukazującą zmianę (remont, przebudowa itp.), protokoły odbioru, potwierdzenia zatrudnienia, porozumienia z użytkownikami, badania ankietowe, etc.

6. Stan początkowy i docelowy wskaźników oraz sposoby ich ustalania.

Wartość początkowa wskaźników w przypadkach pomijających stan „0” (charakter statyczny) została określona w oparciu o dostępne dane statystyczne, w tym pozyskane z przeprowadzanych badań oraz z danych ujętych w GUS. Liczba wskaźników jest wystarczająca do realizacji LSR.

Wartość docelowa została określona na podstawie algorytmu liczby zakładanych działań w stosunku do oszacowanych uśrednionych kwot wyliczonych na bazie danych historycznych, doświadczenia z wdrażania poprzedniej LSR oraz charakteru przedsięwzięcia, przy jednoczesnym wzięciu pod uwagę wagi danego działania na rzecz rozwoju obszaru (wynikającej z analizy SWOT i pozostałych konsultacji społecznych).

7. Innowacyjność w przedsięwzięciach realizowanych w ramach LSR

Jedną z cech opracowanej logiki interwencji jest innowacyjność. W zaprezentowanych przedsięwzięciach znajdują się takie, w ramach których oceniane będzie innowacyjne podejście. Oprócz tego, przewiduje się, że w ramach realizacji innych przedsięwzięć wzrost kapitału społecznego i ludzkiego przyczyni się do zwiększenia kreatywności wnioskodawców i innowacyjności w dedykowanych naborach. W ramach celu C.1 Przedsiębiorczy i turystyczny rozwój obszaru LSR, przewidziano przedsięwzięcie P.1.1 i P.1.2, które nastawione są na tworzenie nowych i rozwijanie istniejących innowacyjnych przedsiębiorstw w zakresie turystycznym i okołoturystycznym. Dzięki tworzeniu nowych innowacyjnych firm rośnie prawdopodobieństwo, że będą one w stanie lepiej odpowiedzieć na zmieniające się potrzeby potencjalnych klientów. Również innowacyjne rozwiązania pozwolą

firmom lepiej utrzymać się na konkurencyjnym rynku. Także przedsięwzięcie ukierunkowane na rozwijanie istniejących przedsiębiorstw dzięki swej innowacyjności ma umożliwić lokalnym przedsiębiorstwom lepsze odpowiedzenie na rosnące i zmieniające się potrzeby klientów co pozwoli im dłużej utrzymać się na rynku.

8. Działania na rzecz aktywizacji ludzi młodych, seniorów i osób w niekorzystnej sytuacji

Każde z powyżej przedstawionych przedsięwzięć skierowane będzie do konkretnej grupy docelowej, które zostały wskazane przez mieszkańców obszaru działania Stowarzyszenia w czasie prowadzonych przez LGD licznych działań partycypacyjnych (szerszy opis w rozdziale IV).

Wśród przedsięwzięć skierowanych bezpośrednio do osób młodych do 25 r.ż. wymienić należy przedsięwzięcie P.2.3, w procesie realizacji, którego osoby młode będą włączane do życia społecznego odbywającego się na obszarze LGD. Działanie to ma przede wszystkim zapobiec wykluczeniu społecznemu osób młodych. Należy zwrócić uwagę, że działania skierowane do osób młodych to nie tylko wskazane powyżej przedsięwzięcie, ale także wszystkie działania skierowane do wszystkich mieszkańców obszaru działania LGD.

Kolejną grupą docelową są seniorzy, do których kierowane jest przedsięwzięcie P.2.1, w ramach którego podejmowane będą działania zmierzające do poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej. Należy zwrócić uwagę, że działania skierowane do seniorów to nie tylko wskazane powyżej przedsięwzięcie, ale także pozostałe działania skierowane do wszystkich mieszkańców obszaru działania LGD.

Osoby z niepełnosprawnościami zostały określone jako grupa w niekorzystnej sytuacji, dlatego również do nich skierowane są przedsięwzięcia niniejszej strategii. Wśród nich znajduje się przedsięwzięcie P.2.4, w ramach którego wspierane będzie funkcjonowanie osób ze szczególnymi potrzebami poprzez wspieranie wypożyczalni sprzętu rehabilitacyjnego, tak by lokalna społeczność miała łatwiejszy dostęp do specjalistycznego sprzętu, który pozwoli im dojść do zdrowia. Należy zwrócić uwagę, że działania skierowane do osób z niepełnosprawnościami to nie tylko wskazane powyżej przedsięwzięcie, ale także działania skierowane do wszystkich mieszkańców obszaru działania LGD.

Kolejną grupą określoną jako osoby w niekorzystnej sytuacji są kobiety. Do nich również skierowane są przedsięwzięcia w niniejszej Strategii w ramach których, premiowane będą wnioski przez nie składane. Przedsięwzięcie P.1.2 zakłada podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej. Przedsięwzięcie ma na celu wzmocnić udział kobiet w lokalnym rynku pracy. Również wśród kierowanych m. in. dla kobiet przedsięwzięć wskazać należy przedsięwzięcie P.1.3 i P.1.4, które zakłada tworzenie i rozwijanie pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w postaci gospodarstw agroturystycznych i zagród edukacyjnych. Działania te również mają wzmocnić rolę kobiet na lokalnym rynku pracy.

Wśród zaplanowanych przedsięwzięć znajdują się przedsięwzięcia P.1.3; P.1.4 oraz P.1.6, które skierowane są do rolników i ich rodzin, którzy również stanowią grupę osób w niekorzystnej sytuacji. Wśród zaplanowanych działań znajdują się takie, które ukierunkowane są na wspieranie pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych w zakresie tworzenia i rozwijania gospodarstw agroturystycznych. Zdaniem społeczności lokalnej warto inwestować w tego rodzaju działania, ponieważ podnoszą one wartość turystyczną regionu. Warto również zwrócić uwagę na edukacyjną stronę zagród edukacyjnych, które dostarczają przyjezdnym turystom, zwłaszcza tym z większych miast, możliwość zapoznania się z funkcjonowaniem gospodarstwa rolnego w postaci uprawy roślin czy dbania o zwierzęta gospodarskie. Zagrody edukacyjne prowadzą również formy warsztatowe z charakterystycznych dla regionu aspektów jak np. rękodzielnictwo czy wytwarzanie produktów regionalnych. Przedsięwzięcie P.1.6 ukierunkowane jest na tworzenie lub rozwijanie krótkich łańcuchów dostaw, co zdaniem uczestników spotkań konsultacyjnych, jest niewykorzystanym potencjałem regionu. Lokalne produkty cieszą się popularnością wśród przyjezdnym turystów i taki potencjał można wykorzystać za pomocą dystrybuowania lokalnych produktów na szerszą skalę.

Ostatnią, najszerszą, grupę odbiorców stanowią wszyscy mieszkańcy obszaru działania LGD. Wśród zaplanowanych dla nich działań wymienić należy P.1.1, P.1.2, P.1.3, P.1.4, P.1.5, P.1.6, P.2.1, P.2.2, P.2.4, P.3.1 P.3.4 i P.3.5. Na uwagę zasługuje fakt, że skierowane do każdej grupy odbiorców działania charakteryzują się komplementarnością i wielością, by w jak najskuteczniejszy sposób zwiększyć poziom życia lokalnej społeczności.

9. Harmonogram osiągnięcia poszczególnych wskaźników w planie działania

Szczegółowy harmonogram osiągnięcia poszczególnych wskaźników w planie działania został opisany w rozdziale VIII. Warto jednak zwrócić uwagę, że osiągnięcie poszczególnych wskaźników zostało zaplanowane w ten sposób, aby realizować zakładane kamienie milowe w obowiązujących terminach. Powiązanie planu działania z planem finansowym gwarantuje całościowe i bezpieczne zrealizowanie planowanego budżetu.

Harmonogram został zaplanowany w sposób komplementarny i jest nastawiony na osiągnięcie wartości dodanej i synergii, o czym szczegółowo można przeczytać w rozdziale V. Poszczególne nabory zostały zaplanowane tak, aby działania realizowane w ramach jednego przedsięwzięcia mogły zostać wykorzystane na kolejnych etapach, przekładając się tym samym na realizację kluczowych celów LSR.

Rozdział VII. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

1. Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD

LGD działa jako stowarzyszenie posiadające osobowość prawną. LGD, oprócz organów wymaganych na podstawie art. 11 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach, jest obowiązana posiadać organ, do którego właściwości należy wybór operacji, które będą wspierane w ramach realizacji LSR oraz ustalenie kwoty wsparcia. W przypadku LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” organem tym jest Rada LGD. Jest ona wybierana przez Walne Zebranie Członków.

Wewnętrzna organizacja pracy LGD oraz sposób wyboru i oceny operacji zgodny jest zapisami Ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności. Opisane poniżej, ogólne założenia dotyczące sposobu wyboru i oceny operacji znajdują odzwierciedlenie w następujących dokumentach:

- Procedura wyboru i oceny operacji w ramach LSR
- Regulamin organu decyzyjnego (Rady LGD).
- Kryteria wyboru operacji wraz z procedurą ustalania kryteriów
- Procedura wyboru i oceny grantobiorców
- Kryteria wyboru grantobiorców w ramach projektów grantowych, wraz z procedurą ustalania lub zmiany tych kryteriów.

Dokumenty te dostępne są na stronie internetowej LGD. Członkowie Stowarzyszenia oraz mieszkańcy obszaru LSR mogą zgłaszać swoje uwagi i propozycje zmian w tych dokumentach za pomocą formularzy kontaktowych i fiszek z pomysłami (więcej informacji na ten temat w Rozdziale III oraz w planie komunikacji). Wnioskodawcy przygotowujący propozycje operacji powinni zawsze zapoznawać się z zapisami LSR oraz aktualnymi procedurami i kryteriami wyboru operacji lub grantobiorców obowiązującymi dla naboru, w ramach którego składany będzie wniosek.

LSR realizowana jest na podstawie umowy ramowej zawartej pomiędzy LGD a Zarządem Województwa. Umowa ramowa określa między innymi zasady realizacji LSR, w tym zasady dokonywania wyboru operacji realizowanych przed podmioty inne niż LGD oraz zasady dokonywania wyboru grantobiorców w ramach projektów grantowych. Wymienione powyżej procedury i kryteria wyboru zostaną przez LGD przekazane do zatwierdzenia do Zarządu Województwa w terminie do 60 dni od zawarcia umowy ramowej.

Wsparcie na wdrażanie LSR udzielane jest podmiotom na realizację operacji wybranych przez LGD. Warunkiem otrzymania wsparcia jest złożenie wniosku zgodnego z regulaminem naboru wniosku o wsparcie. Wdrażanie LSR może także być realizowane poprzez projekty grantowe. W tego typu projektach LGD jest beneficjentem wsparcia, który następnie udziela wsparcia (przyznaje granty) innym podmiotom na realizację zadań w ramach projektu grantowego. Poniżej w pierwszej kolejności omówione zostaną wybrane elementy procesu

wyboru operacji przez LGD. Następnie podane zostaną podstawowe informacje na temat realizacji projektów grantowych, w tym sposób ustalania procedur i kryteriów wyboru grantobiorców.

2. Nabory wniosków o wsparcie w ramach wdrażania LSR

LGD podaje do publicznej wiadomości na swojej stronie internetowej uzgodniony z zarządem województwa harmonogram naborów wniosków o wsparcie na kolejny rok. Harmonogram może zostać zaktualizowany w uzgodnieniu z zarządem województwa.

Wniosek o wsparcie na operacje realizowane przez podmioty inne niż LGD składa się w terminie wskazanym w ogłoszeniu o naborze wniosków o wsparcie. Ogłoszenie o naborze podawane jest do publicznej wiadomości. Ogłoszenie jest zamieszczane co najmniej na stronie internetowej LGD. Zawiera ono informacje m.in. o podmiotach uprawnionych do ubiegania się o wsparcie, terminie i miejscu składania wniosków o wsparcie oraz miejscu publikacji regulaminu naboru.

LGD w uzgodnieniu z zarządem województwa przyjmuje regulamin naboru wniosków. Regulamin określa m.in. kryteria wyboru operacji. LGD dokonuje wyborów operacji, które są objęte wnioskami o wsparcie złożonymi zgodnie z wymogami opisanymi w ogłoszeniu o naborze wniosków o wsparcie. LGD może wezwać wnioskodawcę do złożenia wyjaśnień lub dokumentów niezbędnych do oceny wniosku o wsparcie.

LGD przekazuje wnioskodawcy informację o wyniku oceny spełnienia warunków udzielenia wsparcia na wdrażanie LSR lub wyniku wyboru wniosków o wsparcie wraz z uzasadnieniem oceny i podaniem liczby punktów otrzymanych przez operację. LGD umieszcza na swojej stronie internetowej listę operacji spełniających warunki udzielenia wsparcia na wdrażanie LSR oraz listę operacji wybranych. Ta druga lista zawiera informację o operacjach, które mieszczą się w limicie środków przeznaczonych na udzielenie wsparcia na wdrażanie LSR w ramach danego naboru wniosków. Wnioskodawcy przysługuje prawo wniesienia protestu od wyników oceny spełnienia warunków udzielania wsparcia, wyniku oceny spełnienia kryteriów wyboru operacji lub wyniku wyboru operacji. Protest może być wniesiony w ciągu 7 dni od dnia doręczenia informacji o wyniku oceny spełnienia warunków udzielenia wsparcia na wdrażanie LSR lub wyniku wyboru wniosków o wsparcie. Protest jest wnoszony za pośrednictwem LGD i rozpatrywany przez zarząd województwa. O wniesionym proteście LGD informuje niezwłocznie zarząd województwa w terminie 7 dni od dnia wniesienia protestu. LGD w terminie 14 dni od dnia otrzymania protestu weryfikuje wyniki dokonanej przez siebie oceny operacji. Weryfikacja ta może skutkować zmianą podjętego wcześniej rozstrzygnięcia lub skierowaniem do zarządu województwa protestu wraz ze swoim stanowiskiem o braku podstaw do zmiany podjętego rozstrzygnięcia. Zarząd województwa rozpatruje protest, weryfikując prawidłowość oceny operacji oraz przekazuje wnioskodawcy informację o wyniku rozpatrzenia jego protestu. W przypadku nieuwzględnienia protestu, negatywnego wyniku ponownej oceny operacji lub pozostawienia protestu bez rozpatrzenia wnioskodawca może w tym zakresie wnieść skargę do sądu administracyjnego

Po dokonaniu przez LGD wyboru operacji zarząd województwa dokonuje ostatecznej weryfikacji kwalifikowalności i udziela wsparcia na wdrażanie LSR lub odmawia jego udzielenia.

Kluczowe zadania organów LGD oraz biura LGD związane z wyborem i oceną operacji zostały wyszczególnione w poniższej tabeli:

Tabela 26. Kluczowe zadania organów LGD

Organ LGD	Kluczowe zadania organów LGD
Biuro LGD	<ul style="list-style-type: none">• Zamieszczenie na stronie LGD ogłoszenia o konkursie o udzieleniu wsparcia na realizację LSR• Przyjmowanie wniosków o udzielenie wsparcia.• Przekazywanie wnioskodawcom informacji w sprawie uzupełnień i/lub wyjaśnień wniosków.• Przekazywanie wnioskodawcom informacji o wynikach oceny i wynikach wyboru wniosków.• Przyjmowanie protestów składanych przez wnioskodawców.• Informowanie Zarządu województwa oraz członków Rady LGD o wniesionym proteście.

	<ul style="list-style-type: none"> • Informowanie wnioskodawców o uwzględnieniu protestu lub przekazywanie protestu Zarządowi województwa. • Zamieszczanie na stronie internetowej informacji o wynikach oceny wniosków oraz listy wybranych wniosków.
Zarząd LGD	<ul style="list-style-type: none"> • Ustanawianie i zmienia procedur wyboru operacji. • Ustanawianie i zmienia kryteriów wyboru operacji. • Rozpatrywanie propozycji zmian procedur i/lub kryteriów wyboru operacji zgłaszanych przez członków LGD lub mieszkańców obszaru LSR • Wdrażanie rekomendacji dotyczących zmian procedur i/lub kryteriów wyboru formułowanych w czasie ewaluacji wewnętrznej.
Rada LGD	<ul style="list-style-type: none"> • Ocena wniosków. • Kontrola zachowania parytetów w składzie Rady podczas dokonywania wyboru wniosków. • Wybór wniosków. • Weryfikacja oceny wniosków pod wpływem wniesionych protestów lub sformułowanie stanowiska dotyczące braku podstaw do zmiany podjętego rozstrzygnięcia .

Źródło: Opracowanie własne

3. Realizacja projektów grantowych

LGD może uzyskać wsparcie na realizację projektów grantowych. Projektem grantowym jest operacja, w której LGD udziela grantów na realizację zadań służących osiągnięciu celu tej operacji przez grantobiorców. Grantobiorcą jest podmiot publiczny albo prywatny wybrany w drodze otwartego konkursu ogłoszonego przez LGD w ramach realizacji projektu grantowego. Grantem są środki finansowe programu, które LGD powierzyła grantobiorcy na podstawie umowy na realizację zadań służących osiągnięciu celu projektu grantowego. Minimalny zakres zapisów umowy dotyczącej powierzenia środków finansowych określone są w Ustawie z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności.

LGD odpowiedzialne jest za przygotowanie i przekazanie zarządowi województwa procedur wyboru i oceny grantobiorców uwzględniających kryteria wyboru grantobiorców w ramach projektów grantowych, wraz z procedurą ustalania lub zmiany tych kryteriów. Procedury wyboru są zatwierdzane przez zarząd województwa.

Zadania organów i biura LGD w czasie realizacji projektów grantowych wykraczają poza zadania opisane w tabeli dotyczącej procedur udzielania wsparcia na realizację LSR. Z punktu widzenia grantobiorców istotną różnicą jest to, że środki na realizację grantu powierza im LGD, które jest odpowiedzialne za podpisanie umów oraz rozliczenie realizacji umów z grantobiorcami. Inna istotna różnica związana jest z tym, że działania podejmowane w ramach grantu muszą pozwalać na osiąganie celów projektu grantowego. Środki na realizację grantów mogą być zatem przyznane tylko na działania, które w pełni wpisują się w założenia projektu grantowego. Powinny one być zgodne z zapisami z LSR oraz wymogami określonymi w ogłoszeniu o naborze grantów.

Decyzja o wyborze projektów grantowych jako sposobu realizacji LSR poparta została wynikami diagnozy potrzeb obszaru. Głównym argumentem za ich uwzględnieniem w strategii jest dążenie do włączenia jak największej liczby lokalnych organizacji we wdrażanie LSR. Sprzyjać to będzie rozwijaniu partnerstwa na obszarze LSR. Projekty grantowe pozwolą również zwiększyć komplementarność przedsięwzięć w ramach poszczególnych celów. Ten sposób realizacji LSR pozwoli również na lepsze dopasowanie działań do potrzeb lokalnej społeczności, której przedstawiciele sami będą decydować o szczegółach inicjatyw podejmowanych w ramach grantu. Jest to szczególnie istotne w przypadku działań dotyczących osób w niekorzystnej sytuacji, ochrony lokalnych zasobów oraz innowacyjności.

4. Realizacja operacji własnych

LGD planuje realizację operacji własnej. W ramach realizacji operacji własnej LGD musi zapewnić spełnienie przez nie podstawowych warunków przyznania pomocy oraz zasad konkurencyjności względem operacji planowanych przez innych wnioskodawców. W związku z tym, ten typ operacji stanowi nieodłączną część

planowanych do realizacji w ramach LSR przedsięwzięć, a tym samym wniosek o przyznanie pomocy na operacje własne składany będzie w ramach naboru ogłaszanego przez LGD. Tym samym wniosek o przyznanie pomocy złożony w ramach naboru przez LGD będzie podlegać ocenie przez organ właściwy do wyboru operacji. Ponadto, oprócz spełnienia podstawowych warunków przyznania pomocy operacja własna LGD jest uzasadniona w szczególności sposobem nie tylko w kontekście realizacji LSR, ale także jej realizacji przez LGD, a nie inny podmiot. Jej realizacja ma przynosić korzyść nie tylko LGD jako beneficjentowi pomocy, ale całej społeczności lokalnej, dlatego powinna realizować cele publiczne oraz niekomercyjne. Przedsięwzięcie P.2.3 ma na celu włączenie społeczne ludzi do 25 roku życia. Z kolei przedsięwzięcie P.3.1 ukierunkowane jest na zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego obszaru działania LGD. W związku z tym, że Stowarzyszenie LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” w minionych okresach programowania realizowało podobne działania, nabrało wiedzy i doświadczenia zarówno pod względem merytorycznym jak i organizacyjnym do realizacji takiego zadania. Ponadto, należy zaznaczyć, że naczelnym celem tej operacji jest skierowanie działań do szerokiego grona mieszkańców LGD. W związku z tym wybór organizacji, która działa od ponad dekady na całym obszarze objętym wsparciem i jest rozpoznawalnym i zaufanym podmiotem tak w dla przedsiębiorców, jak i dla mieszkańców i podmiotów NGO i JST jest racjonalny. LGD na przestrzeni lat wypracowało renomę oraz kapitał społeczny, który niewątpliwie stanowi wartość dodaną z realizacji podejścia LEADER w poprzednich perspektywach, a który może zachęcić do udziału i pobudzić do współpracy interesariuszy w tym okresie programowania.

5. Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru

Kryteria wyboru operacji w ramach wdrażania LSR oraz kryteria wyboru grantobiorców ustanawia Zarząd LGD. W przypadku każdego naboru wniosków, kryteria te są elementem jego regulaminu, który jest uzgadniany z Zarządem Województwa. Kryteria muszą być sformułowane w taki sposób, by ukierunkowywały przyznawane wsparcie na zdiagnozowane potrzeby społeczności. Informacje na temat potrzeb oraz celów i przedsięwzięć LSR zostały w rozbudowanej formie opisane w Rozdziałach IV i VI. W poniższej tabeli zawarto skrót najistotniejszych informacji.

Tabela 27. Kryteria uwzględniające zdiagnozowane potrzeby

Cel LSR	Przedsięwzięcia	Zdiagnozowane potrzeby, które należy uwzględnić w kryteriach wyboru
Cel 1. Przedsiębiorczy i turystyczny rozwój obszaru LGD	P.1.1 Rozwijanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej	<ul style="list-style-type: none"> realizacja operacji dotyczących branż opisanych w Rozdziale VI realizacja operacji innowacyjnych
	P.1.2 Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej	<ul style="list-style-type: none"> realizacja operacji dotyczących branż opisanych w Rozdziale VI promowanie tworzenia miejsc pracy dla osób w niekorzystnej sytuacji: kobiet realizacja operacji innowacyjnych
	P.1.3 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie agroturystyki	<ul style="list-style-type: none"> uwzględnienie aspektu ochrony lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych promowanie tworzenia miejsc pracy dla osób w niekorzystnej sytuacji: kobiet uwzględnienie racjonalnego gospodarowania zasobami lub ograniczeń presji na środowisko realizacja operacji przez rolników i ich rodzin

	P.1.4 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie zagród edukacyjnych	<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie aspektu ochrony lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych • promowanie tworzenia miejsc pracy dla osób w niekorzystnej sytuacji: kobiet • uwzględnienie racjonalnego gospodarowania zasobami lub ograniczeń presji na środowisko • realizacja operacji przez rolników i ich rodzin
	P.1.5 Tworzenie i rozwój infrastruktury turystycznej	<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie aspektu ochrony lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych • premiowanie projektów uwzględniających potrzeby osób z niepełnosprawnościami
	P.1.6 Tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów dostaw żywności	<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie aspektu ochrony lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych • uwzględnienie racjonalnego gospodarowania zasobami lub ograniczeń presji na środowisko • realizacja operacji przez rolników i ich rodzin
Cel 2. Poprawa jakości życia na obszarze LSR	P.2.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej	<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie aspektu ochrony lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych • uwzględnienie potrzeb osób w wieku senioralnym
	P.2.2 Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze LSR	<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie aspektu ochrony lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych
	P.2.3 Włączenie społeczne ludzi do 25 r.ż.	<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie aspektu ochrony lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych • realizacja operacji dotyczących potrzeb osób do 25 r.ż.
	P.2.4 Wsparcie funkcjonowania osób ze szczególnymi potrzebami	<ul style="list-style-type: none"> • realizacja operacji dotyczących potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami: osoby z niepełnosprawnościami
	P.2.5 Tworzenie nowych lub rozwój istniejących placówek wsparcia dla dzieci i młodzieży	<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie potrzeb osób młodych • premiowanie osób z niepełnosprawnościami
Cel 3. Poprawa dostępu do kultury i zachowania dziedzictwa lokalnego	P.3.1 Zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego	<ul style="list-style-type: none"> • realizacja operacji dotyczących zasobów kulturowych
	P.3.2 Wsparcie organizacji pozarządowych działających w sferze kultury	<ul style="list-style-type: none"> • realizacja operacji w partnerstwie • realizacja operacji dotyczących zasobów kulturowych
	P.3.3 Rozwój organizacji NGO zajmujących się zachowaniem lokalnego dziedzictwa	<ul style="list-style-type: none"> • realizacja projektów partnerskich • realizacja operacji dotyczących zasobów kulturowych

	P.3.4 Organizacja wydarzeń i przedsięwzięć mających na celu wykorzystanie lokalnego potencjału	<ul style="list-style-type: none"> • promowanie operacji realizowanych w partnerstwie • uwzględnienie aspektu ochrony lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych
	P.3.5 Rozwój infrastruktury kultury	<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie aspektu ochrony lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych • premiowanie projektów uwzględniających potrzeby osób z niepełnosprawnościami

Źródło: Opracowanie własne

Dodatkowe aspekty, które muszą zostać uwzględnione przy ustanawianiu lub zmianie kryteriów wyboru:

1. Kryteria wyboru w projektach finansowanych z programu EFS+ i EFRR muszą być zgodne z kryteriami ustanowionymi dla właściwego programu w odniesieniu do danego typu projektu.
2. Cele i przedsięwzięcia w LSR zostały oparte na diagnozie potrzeb mieszkańców i opracowane w taki sposób by wspierały realizację inicjatywy „Nowy Europejski Bauhaus” zapoczątkowanej przez Komisję Europejską. LGD oświadcza, że kryteria wyboru będą formułowane w taki sposób, by promowane były projekty wpisujące się w NEB.
3. Cele i przedsięwzięcia w LSR zostały oparte na diagnozie potrzeb mieszkańców i opracowane w taki sposób by wspierały realizację zasad horyzontalnych opisanych w rozdziale III. LGD oświadcza, że kryteria wyboru będą formułowane w taki sposób, by promowane były projekty wpisujące się w te zasady.
4. Zmiany kryteriów wyboru nie mogą prowadzić do utraty komplementarności przedsięwzięć opisanych w Rozdziale V.
5. Procesy ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru muszą być prowadzone w sposób transparentny.

Decyzje o zmianie kryteriów wyboru operacji lub kryteriów wyboru grantobiorców podejmuje Zarząd LGD. Zmiany mogą być dokonywane z inicjatywy Zarządu, na podstawie wniosków zgłoszonych przez członków LGD bądź mieszkańców obszaru lub na podstawie wyników ewaluacji wewnętrznej. Zarząd odpowiedzialny jest za monitorowanie obowiązujących kryteriów wyboru operacji pod kątem ich zgodności z obowiązującymi regulacjami oraz wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.

6. Sposób uwzględnienia w kryteriach wyboru innowacyjności i partnerstwa na obszarze LSR

Treści zawarte w tym podrozdziale są uzupełnieniem ogólnych wytycznych, które Zarząd LGD musi uwzględnić ustanawiając lub zmieniając kryteria wyboru. Wyjaśnienia te pomocne będą w czasie oceny operacji. Z tego względu wnioskodawcy przygotowujący propozycje operacji w ramach wdrażania LSR powinni zwrócić szczególną uwagę na kwestie innowacyjności oraz partnerstwa z innymi podmiotami. W przypadku wielu przedsięwzięć uwzględnienie tych aspektów w przygotowywanych propozycjach operacji znacząco zwiększy szanse na uzyskanie wsparcia. Realizacja operacji innowacyjnych oraz uwzględniających partnerstwo przyczyni się do zwiększenia wartości dodanej podejścia LEADER (więcej informacji na ten temat w Rozdziale V).

Definicja innowacyjności

Z przeprowadzonej diagnozy potrzeb wynika, że rozwiązanie problemów obszaru LGD oraz wykorzystanie jego szans rozwojowych wymaga stosowania innowacyjnych rozwiązań w zakresie przedsiębiorczości. Przez innowacyjność rozumie się zmianę mającą na celu wdrożenie nowego na obszarze objętym LSR lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych (kontekst lokalny).

Zmiany generowane w ramach realizacji innowacyjnych operacji mogą cechować się zróżnicowanym poziomem oryginalności. W czasie naborów wniosków będą szczególnie promowane operacje, które prowadzić będą

do wdrożenia autorskich, kreatywnych rozwiązań. Z tego względu kryteria wyboru muszą różnicować oceny operacji w zależności od stopnia oryginalności stosowanych rozwiązań zgodnie ze wskazówkami zawartymi w poniższej tabeli.

Tabela 28. Kryterium innowacyjności

Stopień oryginalności rozwiązań	Uszczegółowienie kryterium
Kreatywne	Rozwiązania, które dotyczą nowych produktów, usług, procesów lub sposobów organizacji. Rozwiązania te muszą powstać w wyniku autorskiego pomysłu wnioskodawcy. Definicja innowacji odnosi się do nowych rozwiązań na obszarze LSR, ale w ograniczony sposób stosuje się do rozwiązań oryginalnych. Wymóg zastosowania autorskiego rozwiązania implikuje, że powinno być ono unikatowe nie tylko na obszarze LSR, ponieważ w innym przypadku oznaczałoby to zastosowanie innowacji imitującej.
Imitujące	Rozwiązania imitujące są wzorowane na wcześniej powstałych produktach, usługach, procesach lub sposobach organizacji. W szczególności odnosi się to do rozwiązań, które są nowe na obszarze LSR, ale wcześniej były stosowane poza nim. Innowacyjność takich kopiowanych od podmiotów spoza obszaru LSR rozwiązań powinna polegać na tym, że zostaną one osadzone w lokalnym kontekście. Oznacza to ich implementacje na obszarze LSR, w której wykorzystane zostaną lokalne zasoby przyrodnicze, historyczne, kulturowe czy społeczne.
Pozorne	Innowacje pozorne to drobne zmiany, które nie mają znaczącego wpływu na tworzenie nowych produktów, usług, procesów lub sposobów organizacji.

Źródło: Opracowanie na podstawie zał.5 do Regulaminu Konkursu Wybór Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność

Innowacyjność przedsięwzięć w ramach wdrażania LSR jest ich znaczącym aspektem zwiększającym wartość dodaną podejścia LEADER. Z tego punktu widzenia, niekorzystną byłaby sytuacja, w której praktyka stosowania kryterium innowacyjności doprowadziłaby do premiowania innowacji pozornych. Kryteria wyboru powinny jasno wskazywać, że obowiązek udowodnienia innowacyjności rozwiązania spoczywa na wnioskodawcy. Powinny być wskazane informacje, które należy zawrzeć we wniosku by możliwe było przyznanie punktów przypisanych do określonego poziomu innowacyjności.

Kryterium innowacyjności powinno w dużym stopniu różnicować oceny operacji i propozycji grantów. Należy przewidywać, że maksymalną liczbę punktów za zastosowanie rozwiązania kreatywnego będzie otrzymywać stosunkowo niewielka grupa wnioskodawców, którzy będą w stanie udowodnić nowatorskość swojego rozwiązania w opisie planowanych działań we wniosku o przyznanie pomocy finansowej. Powszechniejszą praktyką będzie z pewnością stosowanie innowacji imitujących. W ich przypadku wnioskodawca musi jednak udowodnić wykorzystanie w czasie ich wdrażania na obszarze LSR lokalnych zasobów. Innymi słowy, oryginalność tych rozwiązań musi polegać na tym, że w odróżnieniu od swoich pierwowzorów wykorzystują zasoby charakterystyczne dla obszaru LSR i to decyduje o ich oryginalności.

Tworzenie propozycji innowacyjnych rozwiązań będzie dużym wyzwaniem dla wnioskodawców. LGD zaplanowała działania informacyjne, edukacyjne oraz animacyjne, które ułatwią przeprowadzenie tego procesu. Działania te zostały uwzględnione w planie komunikacji. W LSR zaplanowano także metody wdrażania innowacji, które zostały wpisane w strukturę celów i przedsięwzięć. W ramach Celu C.1 przewidziano konkursy na podejmowanie oraz rozwój działalności gospodarczej, w których premiowane będą operacje innowacyjne, które nie tylko będą w stanie konkurować na trudnym rynku lokalnym, ale także będą w sposób nowoczesny realizować zdiagnozowane szanse i potrzeby mieszkańców. Plan wdrażania innowacji został wpisany w strukturę matrycy logicznej LSR oraz powiązany z nią harmonogram realizacji strategii. Jest to rozwiązanie kompleksowe, które zwiększa komplementarność przedsięwzięć oraz powoduje, że powstające innowacje będą precyzyjnie odpowiadać na zdiagnozowane potrzeby społeczności.

Innowacyjne rozwiązania mogą być stosowane w operacjach dotyczących wprowadzania np. nowych produktów lub usług przez przedsiębiorców. Innowacyjność będzie szczególnie istotnym kryterium w czasie oceny następujących przedsięwzięć:

- P.1.1 Rozwijanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej
- P.1.2 Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej

Innowacyjność w ramach przedsięwzięć przypisanych do pierwszego celu może skupiać się na nowatorskich sposobach zaspokajania potrzeb osób młodych lub w wieku senioralnym. Dodatkowo, wnioskodawcy mogą w sposób nowatorski wykorzystać lokalne zasoby w swoim nowo otwartym lub rozwiniętym przedsiębiorstwie. Jest to szczególnie ważne, gdyż w ramach wdrażania LSR będą wspierane branże, które na obszarze działania LGD są najczęściej występującymi, a mieszkańcy w minionych okresach programowania najczęściej sięgali po środki właśnie w ramach tych branż. Tym samym, można uznać, że dalszy ich rozwój będzie wymuszał innowacyjność i specjalizację regionalną, co w dłuższej perspektywie może dać wartość dodaną w postaci doświadczonych i wykwalifikowanych specjalistów w skali ponadregionalnej. Powyższe stwierdzenia powinny być jednak traktowane przez wnioskodawców i członków organu decyzyjnego LGD jako wskazówki. Sama natura procesu innowacyjnego powoduje, że nowatorskie rozwiązania mogą pojawić się w nieoczekiwanych miejscach, dlatego każda operacja oferuje możliwość ich tworzenia. Z tego względu należy oczekiwać, że operacje będą zawierać innowacje wykraczające poza te sugestie, które mają jedynie ukierunkować sposób myślenia o wdrażaniu innowacji na obszarze LSR.

Premiowanie współpracy z innymi podmiotami

Ważnym celem LGD jest rozwój partnerstwa na obszarze swojego działania. Wartość dodana takich operacji polega na ich potencjale do generowania kapitału społecznego, czyli relacji społecznych, zdolności do współdziałania oraz zwiększania poziomu zaufania społecznego.

Podobnie, jak w przypadku innowacyjności, budowanie partnerstwa będzie inicjowane przez działania szkoleniowe, animacyjne i doradcze, które są uwzględnione w planie komunikacji. (więcej informacji na ten temat w Rozdziale III). Analogicznie, przewidziano także przedsięwzięcia, w ramach których partnerstwo będzie mogło się urzeczywistnić. Możliwe będzie realizowanie operacji w partnerstwie oraz projektów partnerskich. Operacje w partnerstwie to projekty realizowane wspólnie przez partnerów z obszaru LSR, natomiast projekty partnerskie dotyczą współpracy krajowej podmiotów spoza obszaru działania LGD.

Co do zasady operacje w partnerstwie i projekty partnerskie będą mogły być przeprowadzane w dedykowanych przedsięwzięciach jako sposób realizacji LSR. Ich przeprowadzanie wymaga wcześniejszego podpisania umowy partnerskiej, która określa zadania każdego z partnerów. Umowa partnerska jest załącznikiem do wniosku o przyznanie wsparcia. Wymagane jest w niej wskazanie partnera koordynującego, który będzie reprezentował pozostałych partnerów podczas wyboru operacji przez LGD oraz postępowania w sprawie przyznania pomocy prowadzonego przez Samorząd Województwa. Rekomenduje się też, żeby umowa partnerska zawierała ustalenia dotyczące wniesienia zabezpieczenia wspólnej realizacji przyszłej umowy o przyznanie pomocy. Należy zwrócić uwagę, że poziom dofinansowania dla poszczególnych beneficjentów może się różnić w zależności od ich typów (np. może być niższy dla podmiotów publicznych). Partnerzy z obszaru jednego LGD składają jeden, wspólny wniosek o przyznanie wsparcia na realizację operacji w partnerstwie.

Współpraca z partnerami z obszaru działania LGD oraz spoza obszaru wdrażania LSR LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska” powinna przynieść następujące korzyści:

- Profesjonalizacja organizacji pozarządowych z obszaru LSR dzięki wzbogaceniu operacji partnerskich o działania związane z koordynacją prac różnych podmiotów, które nie występują w standardowych operacjach,
- Wymiana wiedzy z partnerami, która będzie zwiększać potencjał do tworzenia innowacji,
- Zwiększanie potencjału do wspólnego pozyskiwania środków na realizację kolejnych operacji,
- Zwiększanie rozpoznawalności LGD,

Rozdział VIII. Plan działania

LGD opracowało plan działania umożliwiającą w pełni i bezpiecznie (z zachowaniem odpowiednich terminów osiągnięcia kamieni milowych) wykorzystać cały zaplanowany budżet. Warto zwrócić uwagę, że cele i przedsięwzięcia są realizowane w sposób komplementarny, co można zobrazować na przykładzie działań infrastrukturalnych. Po pierwsze uznano, że ze względu na stale rosnące ceny realizacji tego typu operacji należy te przedsięwzięcia realizować priorytetowo. Po drugie, działania infrastrukturalne będą mogły być z powodzeniem wykorzystywane do realizacji pozostałych przedsięwzięć, co obrazuje komplementarny i synergiczny efekt wdrażania LSR. W 2024 roku zaplanowano także nabory dotyczące przedsięwzięć skierowanych do grup szczególnie istotnych we wdrażaniu LSR. Wdrażanie operacji w tym zakresie powinno rozpocząć się możliwie wcześnie po pierwsze ze względu na pilne zdiagnozowane potrzeby wsparcia w tym zakresie, po drugie przewiduje się, że realizowane w ramach tych przedsięwzięć projekty będą mogły być realizowane w formule dwuletniej, dlatego ich rozpoczęcie musi być zaplanowane odpowiednio wcześnie. W 2025 roku przewidziano przede wszystkim nabory na działania związane z szeroko rozumianym rozwojem gospodarczym. Zakłada się, że poprzez wcześniej rozpoczęte działania infrastrukturalne, obszar zyska na atrakcyjności turystycznej, co przedsiębiorcy oraz rolnicy będą mogli już wykorzystać w swoich planowanych przedsięwzięciach. Z drugiej strony, nowe i rozwijane działalności gospodarcze, zagrody edukacyjne i agroturystyki będą mogły wykorzystać zwiększone zainteresowanie obszarem LGD i wzmocnić efekt poprzez oferowanie usług z branży turystycznej i okołoturystycznej. To samo dotyczy także tworzenia lub rozwoju krótkich łańcuchów dostaw żywności. Dzięki zawiązanej współpracy w tym zakresie, turysta uzyska dostęp do wcześniej trudnodostępnych i różnej jakości produktów wytwarzanych i/lub przetwarzanych lokalnie, a które stanowią dodatkową atrakcję dla przyjezdnych. Wśród naborów z zakresu gospodarki zaplanowanych na 2025 rok warto także zwrócić uwagę na zaplanowane w II kwartale wsparcie dla organizacji pozarządowych. Jest to o tyle istotne, że LGD w sposób systematyczny, przez cały okres wdrażania LSR będzie dążył do tego, aby aktywizować społeczeństwo obywatelskie i zachęcać NGO do stałej współpracy z LGD i rozwoju organizacji. W związku z tym, w każdym roku zaplanowano przedsięwzięcia skierowane właśnie do III sektora, który stanowi fundament rozwoju aktywności w społecznościach lokalnych. Dodatkowo, należy zwrócić uwagę, że wszystkie nabory zaplanowane na 2026 rok dotyczą działań, które można określić mianem „miękkich”. Są to działania ukierunkowane na włączenie społeczne, aktywizację, integrację i edukację, które przyczyniają się wprost do kształtowania postaw obywatelskich. Nabory na tego typu działania skoncentrowano w 2026 roku, aby beneficjenci i grupy docelowe realizowanych operacji mogli w pełni skorzystać z wypracowanych efektów wdrażania strategii w latach poprzednich, w tym z infrastruktury i usług, które niewątpliwie mogą stać się bazą i inspiracją do realizacji operacji odpowiadających na zmieniające się w czasie potrzeby i oczekiwania mieszkańców.

Tabela 29 Planowane terminy naborów w ramach poszczególnych przedsięwzięć

Termin naboru Przedsięwzięcie	2024				2025				2026			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
P.1.5 Tworzenie i rozwój infrastruktury turystycznej												
P.3.5 Rozwój infrastruktury kultury												
P.2.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej												
P.2.2 Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze LSR												

P.2.4 Wsparcie funkcjonowania osób ze szczególnymi potrzebami													
P.2.5 Tworzenie nowych lub rozwój placówek wsparcia dla dzieci i młodzieży													
P.1.1 Rozwijanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej													
P.1.2 Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej													
P.3.2 Wsparcie organizacji pozarządowych działających w sferze kultury													
P.1.3 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie agroturystyki													
P.1.4 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie zagród edukacyjnych													
P.1.6 Tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów dostaw żywności													
P.3.3 Rozwój organizacji NGO zajmujących się zachowaniem lokalnego dziedzictwa													
P.3.4 Organizacja wydarzeń i przedsięwzięć mających na celu wykorzystanie lokalnego potencjału													
P.2.3 Włączenie społeczne ludzi do 25 r.ż.													
P.3.1 Zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego													

Źródło: Opracowanie własne

Finalnie, tak przygotowany plan organizacji naborów na poszczególne przedsięwzięcia jest spójny z przyjętym planem finansowym, który zakłada osiągnięcie założonych kamieni milowych na poziomie:

1. do 30 czerwca 2026 r. wsparcie na wdrażanie LSR w ramach PS WPR zostanie udzielone w wysokości 40% wartości określonej w § 5 ust. 2 pkt 1 umowy o warunkach i sposobie realizacji strategii
2. do 31 grudnia 2027 r. wsparcie na wdrażanie LSR w ramach PS WPR zostanie udzielone w wysokości 80% wartości określonej w § 5 ust. 2 pkt 1 umowy;
3. do 31 grudnia 2026 r. wsparcie na wdrażanie LSR w ramach programu regionalnego zostanie udzielone w wysokości odpowiadającej 80% wartości określonych w § 5 ust. 2 pkt 2;
4. do 31 grudnia 2028 r. wsparcie na wdrażanie LSR w ramach programu regionalnego zostanie udzielone w wysokości odpowiadającej 100% wartości określonych w § 5 ust. 2 pkt 2.

Planowane terminy naborów wniosków w ramach poszczególnych przedsięwzięć:

- ✓ P 1.1 Rozwijanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej - I kwartał 2025 r.
- ✓ P 1.2 Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej - I kwartał 2025 r.
- ✓ P 1.3 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie agroturystyki - III kwartał 2025 r.
- ✓ P 1.4 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie zagród edukacyjnych - III kwartał 2025 r.
- ✓ P 1.5 Tworzenie i rozwój infrastruktury turystycznej – II kwartał 2024 r.

- ✓ P 1.6 Tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów dostaw żywności - III kwartał 2025 r.
- ✓ P 2.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej - III kwartał 2024 r.
- ✓ P 2.2 Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze LSR - III kwartał 2024 r.
- ✓ P 2.3 Włączenie społeczne ludzi do 25 r.ż. - II kwartał 2026 r.
- ✓ P 2.4 Wsparcie funkcjonowania osób ze szczególnymi potrzebami - IV kwartał 2024 r.
- ✓ P 2.5 Tworzenie nowych lub rozwój placówek wsparcia dla dzieci i młodzież - IV kwartał 2024 r.
- ✓ P 3.1 Zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego - II kwartał 2026 r.
- ✓ P 3.2 Wsparcie organizacji pozarządowych działających w sferze kultury - II kwartał 2025 r.
- ✓ P 3.3 Rozwój organizacji NGO zajmujących się zachowaniem lokalnego dziedzictwa - I kwartał 2026 r.
- ✓ P 3.4 Organizacja wydarzeń i przedsięwzięć mających na celu wykorzystanie lokalnego potencjału - I kwartał 2026 r.
- ✓ P 3.5 Rozwój infrastruktury kultury - II kwartał 2024 r.

Źródła finansowania działalności LGD

Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Przyjazna Ziemia Limanowska” będzie finansowana bezpośrednio w ramach następujących EFSI:

1. Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW),
2. Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+),
3. Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR).

Warto wskazać na powiązania poszczególnych źródeł finansowania z celami LSR. Poniższa tabela przedstawia sytuację zarówno na poziomie celów jak i konkretnych przedsięwzięć.

Powiązanie planu działania i źródeł finansowania jest w sposób bezpośredni powiązane z celami i przedsięwzięciami. Jak zostało to wskazane w rozdziale VIII, wszystkie zakładane wskaźniki są skorelowane z kwotami gwarantującymi osiągnięcie poszczególnych kamieni milowych zarówno dla programów regionalnych jak i dla PS WPR.

Tabela 30. Tabela powiązań źródeł finansowania z celami LSR

Cel	Źródła finansowania
C.1 Przedsiębiorczy i turystyczny rozwój obszaru LSR	EFROW (P.1.1; P.1.2; P.1.3; P.1.4; P.1.6) EFRR (P.1.5)
C.2 Poprawa jakości życia na obszarze LSR	EFROW (P.2.1; P.2.2; P.2.3) EFS+ (P.2.4; P.2.5)
C.3 Poprawa dostępu do kultury i zachowania dziedzictwa lokalnego	EFROW (P.3.1; P.3.2; P.3.3; P.3.4) EFRR (P.3.5)

Źródło: Opracowanie własne

LGD deklaruje dywersyfikację źródeł finansowania LSR. W ramach dodatkowych źródeł finansowania przedsięwzięć LGD planuje pozyskać środki w ramach:

1. „Mecenat Małopolski” – konkurs organizowany przez Zarząd Województwa Małopolskiego. W ramach konkursu zgłoszone przez LGD zostaną zadania wzbogacające ofertę obszaru działania LGD, poprzez realizację działań kulturalnych, animacyjnych, artystycznych oraz chroniących dziedzictwo kulturalne Małopolski, takich jak koncerty, wystawy, festiwale, przeglądy czy konkursy.
2. „Małopolska Gościnna” – konkurs organizowany przez Zarząd Województwa Małopolskiego. W ramach konkursu zgłoszone przez LGD zostaną zadania w dziedzinie turystyki, odpowiadające celom „Programu współpracy z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego”. W ramach zadań LGD zamierza wzmocnić działania mające na celu podniesienie konkurencyjności oferty turystycznej regionu.

W ramach pierwszego z wymienionych konkursów, zgłoszone zadania będą komplementarne wobec celu 2, przedsięwzięcia P.2.1 Tworzenie i rozwój infrastruktury dla społeczeństwa oraz P.2.2. Tworzenie lub wsparcie obiektów kulturalnych lub turystycznych. Działania mające na celu wzmocnienie działalności kulturalnej i aktywizację mieszkańców wokół lokalnych tradycji i folkloru mają przede wszystkim przełożyć się na wzmocnienie więzi społecznych i krzewienie lokalnego dziedzictwa, co zostało wskazane w diagnozie jako jedno z ważnych zadań w integracji społecznej i potrzeby wsparcia dla lokalnych NGO. Komplementarność zgłoszonych w konkursie zadań względem przewidzianych w LSR polega na ich uzupełnieniu i wzmocnieniu. W ramach „Mecenatu Małopolski” przewiduje się działania integracyjne i aktywizujące z wykorzystaniem infrastruktury wspartej lub stworzonej w ramach przedsięwzięć przewidzianych do realizacji w ramach LSR.

W ramach drugiego z wymienionych konkursów, zgłoszone zadania będą komplementarne wobec celu 2, przedsięwzięcia P.2.2 Tworzenie lub wsparcie obiektów kulturalnych lub turystycznych. Wsparcie podmioty będą działać na rzecz mieszkańców obszaru LGD, jednak ich potencjał jest dużo szerszy i umożliwi przygotowanie atrakcyjnej oferty także dla odwiedzających ten obszar turystów. W związku z tym, aby w pełni wykorzystać działania realizowane w ramach LSR, LGD podejmie starania na rzecz pozyskania środków w ramach których zostanie opracowana ciekawa oferta turystyczna z wykorzystaniem utworzonych lub wspartych obiektów turystycznych w ramach wdrażania LSR. Wsparcie turystyki na obszarze działania LGD jest o tyle istotne, że jako potencjalny kierunek rozwoju tego obszaru pojawiało się ramach prowadzonej diagnozy społecznej.

Rozdział X. Monitoring i ewaluacja

Wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju jest przedsięwzięciem na które składa się wiele czynników endo- jak i egzogennych. Wśród tych pierwszych należy wskazać na czynniki na poziomie organizacji: jej członków, pracowników oraz przedstawicieli poszczególnych organów, jak i na poziomie obszaru na którym jest wdrażana, gdzie mieszkańcy podejmują różne aktywności, a instytucje realizują swoje cele. Dodatkowo, pojawiają się także czynniki zewnętrzne (egzogenne), które mają wpływ na funkcjonowanie LGD, wdrażanie LSR jak i na mieszkańców. To wszystko sprawia, że proces wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju jest skomplikowany i wymaga stałej uwagi pod kątem samej realizacji dokumentu strategicznego, organizacji wdrażającej, jak i zmian, jakie zachodzą na obszarze interwencji. Właśnie dlatego systematyczne zbieranie danych dotyczących m.in. stosowania metod rozwiązywania opisanych w strategii problemów, czy oczekiwanych rezultatów ich stosowania, a także ich analiza i wyciąganie wniosków jest ważna w dążeniu do skutecznej realizacji założonych celów strategicznych.

1. Zakres monitoringu i ewaluacji

Opracowanie systemu ewaluacji i monitorowania postępów realizacji LSR było jednym z elementów działań partycypacyjnych w trakcie przygotowywania dokumentu strategicznego. Głównym narzędziem partycypacyjnym w tym wymiarze była praca Zespołu Inicjatywnego ds. opracowania strategii. Efektem podjętych działań opracowano główne założenia systemu. Ustalono, że system monitoringu i ewaluacji powinien gwarantować możliwość partycypacji w zaplanowanych działaniach mieszkańców obszaru wdrażania strategii, ze szczególnym uwzględnieniem osób wyróżnionych w strategii jako znajdujących się w niekorzystnej sytuacji, a także osób młodych i seniorów. W związku z tym działania w zakresie monitoringu i ewaluacji zostały ściśle powiązane planem komunikacyjnym oraz jednym z celów partycypacji określonym w rozdz. 3. – „Budowanie silnej marki LGD”. Szereg środków komunikacji, które zostaną wykorzystane w kontaktach z mieszkańcami będzie zarazem odgrywać istotną rolę w monitorowaniu i ewaluacji efektów działalności LGD (np. badania ankietowe, spotkania refleksyjne, stosowane fiszki/formularze, case study).

Drugim głównym założeniem dotyczącym systemu monitoringu i ewaluacji wypracowanym w ramach działań partycypacyjnych jest uwzględnienie w zakresie prowadzonych analiz zagadnień przekrojowych. Są to zagadnienia, które w szczególny sposób przyczyniają się zarówno do rozwoju lokalnego, ale także budowania rezyliencji – zdolności do adaptacji społeczeństwa do dynamicznie zachodzących przemian. Jest nimi innowacyjność, cyfryzacja, ochrona środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatu, zmiany demograficzne ze szczególnym uwzględnieniem starzenia się społeczeństwa oraz wyludniania obszaru oraz partnerstwa w realizacji LSR, w szczególności poprzez wspólną realizację przedsięwzięć i projektów.

Realizacja monitoringu i ewaluacji będzie zgodna z obowiązującymi dokumentami urzędowymi. W ramach procesu monitoringu i ewaluacji zbierane będą dane dotyczące realizacji wszystkich programów z których LGD finansuje wdrażane operacje, wskazanych w rozdziale II. Prowadzone monitoring i ewaluacja będą zgodne z przyjętymi przez Polskie Towarzystwo Ewaluacyjne (PTE) dobrymi standardami i praktykami w zakresie stosowania monitoringu i ewaluacji.

Standardy ewaluacji zostały wypracowane w ramach projektu „Wspólnie tworzymy standardy ewaluacji w Polsce” przez PTE i są efektem wspólnej pracy szerokich środowisk zajmujących się ewaluacją: przedstawicieli administracji publicznej i organizacji pozarządowych, pracowników firm realizujących badania ewaluacyjne, instytucji naukowych i niezależnych konsultantów. Standardy te powstały w wyniku doświadczeń zebranych przede wszystkim w procesie ewaluowania projektów finansowanych ze środków publicznych. Spośród 16 wymienionych zasad opisanych w standardach, szczególnie istotne w realizacji monitoringu i ewaluacji wdrażania LSR są:

1. Precyzyjne określenie celu, przedmiotu i zakresu badania
2. Zapewnienie trafności i rzetelności badań ewaluacyjnych
3. Dbanie o partycypacyjność i jakość współpracy w procesie ewaluacji
4. Konsultowanie wniosków i rekomendacji
5. Wykorzystanie rekomendacji

Głównym zadaniem prowadzonego monitoringu i ewaluacji jest analiza następujących elementów:

- **partycypacyjny** – dotyczy głównie zagadnienia inkluzywności i włączenia społecznego we wdrażanie LSR i funkcjonowanie LGD, ze szczególnym uwzględnieniem osób w niekorzystnej sytuacji, osób młodych i w wieku senioralnym;
- **komunikacyjny** – dotyczy głównie realizacji planu komunikacyjnego oraz świadczonego doradztwa i innych działań LGD mających na celu rozpowszechnianie/udzielanie informacji ze szczególnym uwzględnieniem adekwatności i efektywności działań komunikacyjnych skierowanych do grup w niekorzystnej sytuacji, osób młodych oraz w wieku senioralnym;
- **przedmiotowy** – dotyczy realizacji celów i przedsięwzięć odpowiadających na zdiagnozowane potrzeby i wyzwania, a także wskaźników realizacji LSR;
- **finansowy** – dotyczy realizacji planu finansowego LGD oraz wskaźników finansowych realizacji LSR (np. kamieni milowych);
- **organizacyjny** – dotyczy m.in. realizacji zapisów regulaminów, statutu, procedur, kryteriów, organizacji naborów, dokonywanych zmian w LSR, pracy członków, biura i organów LGD;
- **przekrojowy** – dotyczy zagadnień przekrojowych programu LEADER (innowacyjność, cyfryzacja, ochrona środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatu, zmiany demograficzne ze szczególnym uwzględnieniem starzenia się społeczeństwa oraz wyludniania obszaru, partnerstwa w realizacji LSR, w szczególności poprzez wspólną realizację przedsięwzięć i projektów) oraz wartości dodanej prowadzonych działań.

2. Podmiot odpowiedzialny za przeprowadzenie monitoringu i ewaluacji

Zarząd podejmuje decyzję o wyznaczeniu pracownika odpowiedzialnego za prowadzenie monitoringu i ewaluacji i/lub o powołaniu zespołu ds. monitoringu i ewaluacji oraz nawiązania współpracy z ekspertami zewnętrznymi w celu wsparcia procesu monitoringu i ewaluacji (np. w zakresie przygotowania narzędzi gromadzenia danych na etapie monitoringu, czy przeprowadzenia badania ewaluacyjnego, moderowania warsztatów, przygotowywania czytelnych zestawień gromadzonych danych, etc.). Należy jednak zauważyć, że o ile podmiotem odpowiedzialnym za koordynację działań, gromadzenie danych, ich agregację i przygotowywanie zestawień rocznych będzie wyznaczony przez Zarząd podmiot i/lub osoba, to w całym procesie udział będą brali również inni interesariusze, w tym: przedstawiciele organów LGD, pozostali pracownicy biura LGD, członkowie LGD, a także beneficjenci i mieszkańcy obszaru LGD reprezentujący różne grupy interesu oraz osoby w niekorzystnej sytuacji wraz z przedstawicielami ludzi młodych i seniorów. Udział będzie zapewniony dzięki zróżnicowanym metodom zbierania danych w procesie monitoringu i ewaluacji.

Tabela 31. Wykonawcy poszczególnych zadań monitoringu i ewaluacji

Zadanie	Wykonawca
Monitoring	Zarząd/ osoba wyznaczona przez Zarząd/ zespół ds. monitoringu i ewaluacji / możliwa współpraca z podmiotami zewnętrznymi; przy ścisłej współpracy ze społecznością lokalną
Ewaluacja ex-ante	
Ewaluacja mid-term	Podmiot zewnętrzny przy ścisłej współpracy z Zarządem/ osobą wyznaczoną przez Zarząd/ zespołem ds. monitoringu i ewaluacji i społecznością lokalną
Ewaluacja ex-post	
Ewaluacja wewnętrzna	Zarząd/ osoba wyznaczona przez Zarząd/ zespół ds. monitoringu i ewaluacji / możliwa współpraca z podmiotami zewnętrznymi; przy ścisłej współpracy ze społecznością lokalną

Źródło: *Opracowanie własne*

3. Czas realizacji monitoringu i ewaluacji oraz okres pomiaru

Monitoring realizowany poprzez opisane poniżej metody to działanie bieżące, wynikające z obowiązków gromadzenia danych. W jego ramach dane zbierane będą w sposób ciągły przez cały okres wdrażania LSR. Dodatkowo, w ramach udostępnienia możliwości włączenia się w monitoring przez społeczność lokalną, dane będą docierały do biura poprzez wypełniane fiszki, formularze i ankiety znajdujące się na stronie Internetowej LGD oraz w biurze. Ich analiza będzie znajdowała odzwierciedlenie w bieżących decyzjach Zarządu. Warto wskazać, że zgodnie z ogólnymi zasadami dotyczącymi metodologii obliczania wartości wskaźników opisanymi w załączniku nr 3 do Regulaminu konkursu na wybór LSR, zaplanowano wartości docelowe wskaźników docelowych dla każdego roku wdrażania LSR. Ich obliczanie i gromadzenie będzie przedmiotem również bieżącej pracy w zakresie monitoringu.

Proces ewaluacji należy podzielić na trzy etapy. Wyróżnia się w tym zakresie ewaluację ex-ante, mid-term oraz ex-post. Przyjęta procedura zakłada realizację ewaluacji zgodnie z założeniami rekomendowanymi przez Polskie Towarzystwo Ewaluacyjne we wszystkich trzech etapach. Ewaluacja ex-ante została przeprowadzona w roku opracowania lokalnej strategii rozwoju (2023 r.) i dotyczyła okresu przygotowywania dokumentu strategicznego wraz z odniesieniem do wdrażania LSR w perspektywie UE 2014-2020, natomiast ewaluacja mid-term została zaplanowana na lata 2025/2026 i będzie dotyczyła okresu od momentu podpisania umowy ramowej przez LGD na wdrażanie LSR 2023-2027 do daty rozpoczęcia prowadzenia badań. Dokładny rok realizacji badania będzie uzależniony od daty zawarcia umowy ramowej z LGD na wdrażanie LSR na lata 2023-2027. Ewaluacja mid-term powinna zostać przeprowadzona w połowie okresu wdrażania interwencji. Ewaluacja ex-post będzie realizowana w latach 2028/2029 i będzie dotyczyła całego okresu wdrażania od momentu podpisania umowy ramowej na realizację LSR 2023-2027 do momentu rozpoczęcia realizacji badań. Decyzja o dokładnym roku realizacji ewaluacji zostanie podjęta analogicznie do terminu realizacji ewaluacji mid-term oraz z uwzględnieniem odpowiednich wytycznych ministerialnych w tej kwestii.

Dodatkowo w ramach ewaluacji cyklicznie odbywać się będą warsztaty refleksyjne na początku każdego roku wdrażania LSR i będą stanowiły podsumowanie działań roku poprzedniego.

Tabela 32. Czas i okres pomiaru monitoringu i ewaluacji

Zadanie	Czas i okres pomiaru
Monitoring	<ul style="list-style-type: none"> Na bieżąco w ramach bieżącej pracy biura oraz nieregularnie, adekwatnie do wypełniania narzędzi partycypacyjnych (fiszki, formularze, ankiety) przez mieszkańców. Opracowanie corocznych sprawozdań na początku każdego roku uwzględniając dane za rok poprzedni wdrażania LSR
Ewaluacja ex-ante	<ul style="list-style-type: none"> W roku 2023 r.

	<ul style="list-style-type: none"> • Przed rozpoczęciem okresu wdrażania LSR uwzględniając dane przygotowane i powstałe w ramach pisanie LSR
Ewaluacja mid-term	<ul style="list-style-type: none"> • Ocena dokonana po upływie połowy czasu przewidzianego na wdrożenie LSR • W latach 2025/2026 za okres od momentu podpisania umowy ramowej na wdrażanie LSR do rozpoczęcia badań ewaluacyjnych
Ewaluacja ex-post	<ul style="list-style-type: none"> • Ocena dokonana po upływie całego czasu przewidzianego na wdrożenie LSR • W latach 2028/2029 za okres od momentu podpisania umowy ramowej na wdrażanie LSR do rozpoczęcia badań ewaluacyjnych
Ewaluacja wewnętrzna	<ul style="list-style-type: none"> • Na początku każdego roku w okresie wdrażania LSR uwzględniając dane za rok poprzedni wdrażania LSR

Źródło: Opracowanie własne

4. Sposób wykorzystania danych monitoringu i ewaluacji

Pozyskane w ramach monitoringu i ewaluacji dane będą poddawane kilkustopniowej analizie. Dane monitoringowe będą analizowane przez osobę lub zespół, który będzie do tego wyznaczony wśród pracowników LGD. Zbierane i analizowane dane będą dyskutowane podczas bieżących spotkań zarówno przez pracowników biura jak i Zarząd oraz – w przypadku powołania zespołu – zespół ds. monitoringu i ewaluacji. W dalszej kolejności, dane będą przedstawiane na warsztatach refleksyjnych, gdzie będą poddane dyskusji w szerszym gronie zaproszonych uczestników dzięki czemu zapewniony zostanie udział szerokiego zakresu zainteresowanych osób w działaniach monitoringu i ewaluacji. Ostatecznie, dane z monitoringu będą stanowiły istotny wkład do ewaluacji, w ramach której na podstawie danych z monitoringu, wzbogaconych o informacje pochodzące z badań ewaluacyjnych, zewnętrzny podmiot wraz z pracownikami i przedstawicielami organów LGD będzie przygotowywał raport z prowadzonego badania wraz z rekomendacjami do zastosowania wypracowanych wniosków. Wyniki badań ewaluacyjnych będą cyklicznie (w wyznaczonych latach) i będą stanowiły także wkład do dyskusji podczas spotkań Zarządu i – jeśli zostanie powołany – zespołu ds. monitoringu i ewaluacji oraz warsztatów refleksyjnych.

Ważnym aspektem sposobu wykorzystania danych z monitoringu i ewaluacji jest tworzenie dokumentów podsumowujących. LGD jest zobowiązane do przedstawienia instytucji zarządzającej (IŻ) corocznego sprawozdania ze swojej działalności. Systematyczne i zaplanowane gromadzenie danych monitoringowych i z ewaluacji niewątpliwie ułatwi przygotowanie niezbędnych opracowań w tym zakresie. W przypadku ewaluacji, raport z jej wykonania będzie dodatkowo dostępny na stronie internetowej LGD, dlatego wszyscy zainteresowani będą mogli się z nim zapoznać i zgłosić swoją opinię (zarówno osobiście w biurze, jak i za pomocą formularza zgłoszeniowego). Należy zatem zwrócić uwagę, że procedury kontroli i oceny efektów wdrażania LSR zostały zaplanowane w taki sposób, by w jak największym stopniu angażować mieszkańców obszaru LGD. Ich ścisłe powiązanie z planem komunikacyjnym powoduje, że wartością dodaną realizacji planu monitoringu i ewaluacji będzie aktywizacja członków społeczności lokalnej.

Zebrane w ten sposób informacje stanowią zatem podstawę do opisu stanu wdrażania LSR i działania LGD, a także do wprowadzania niezbędnych zmian w tych zakresach. Wyniki prowadzonych analiz będą miały realny wpływ na podejmowane przez Zarząd decyzje we wszystkich opisanych wymiarach działania LGD, czyli partycypacyjnym, komunikacyjnym, przedmiotowym, finansowym, organizacyjnym i przekrojowym. Należy szczególnie zaznaczyć, że w całym procesie znaczący udział mają mieszkańcy obszaru działania LGD, którzy na każdym etapie prowadzenia monitoringu i ewaluacji mają możliwość zgłaszania swoich uwag, wniosków i komentarzy, dzięki czemu mają realny wpływ na zmiany strategii, jej wdrażanie i działalność samego Stowarzyszenia. Sposoby angażowania się społeczności lokalnej w omawiany proces dotyczy gromadzenia danych (zgłaszanie fiszek/formularzy, udział w warsztatach refleksyjnych, udział w badaniach ankietowych) jak i ich analizy (udział w warsztatach refleksyjnych, włączenie się w działalność powołanych zespołów, zgłaszanie fiszek/formularzy dotyczących np. zmian LSR, raportów ewaluacyjnych dostępnych na stronie LGD).

Wychodząc z założenia, że wyniki prowadzonych badań powinny być dostępne dla osób zainteresowanych i prezentowane w sposób zrozumiały i przystępny, efekty realizacji monitoringu i ewaluacji będą udostępniane

kanałami elektronicznymi przez LGD w formie graficznych podsumowań najważniejszych danych i wniosków. Dzięki temu osoby reprezentujące różne grupy społeczne będą mogły z łatwością zapoznać się z podsumowaniami pracy LGD i wdrażania LSR. Oprócz corocznych zestawień również raporty ewaluacyjne będą opracowywane w ten sposób, aby zachęcały do zapoznania się z nimi.

5. Udział osób w niekorzystnej sytuacji w procesie monitoringu i ewaluacji

Cały proces monitoringu i ewaluacji został zaplanowany w ten sposób, aby umożliwić społeczności lokalnej włączenie się zarówno na etapie gromadzenia danych jak i ich analizy i wdrożenia rekomendacji. Dzieje się to poprzez wykorzystanie szeregu metod i technik w tym, fiszek i formularzy zgłoszeń, badań ankietowych, organizacji warsztatów refleksyjnych oraz publikacji corocznych i cyklicznych raportów ewaluacyjnych. Należy również zwrócić uwagę, że proces ewaluacji jest powiązany z planem komunikacji i planem partycypacji, w których zwraca się szczególną uwagę na współpracę z osobami w niekorzystnej sytuacji, w tym osoby w wieku senioralnym i osoby młode. Poprzez realizację szeregu działań informacyjnych skierowanych do tych grup, osoby w niekorzystnej sytuacji będą poinformowani i zachęceni do włączenia się w omawiany proces badawczy, analityczny i wdrożeniowy. Wśród działań uwzględnionych w planie komunikacyjnym wymienić należy:

1. Profil na portalu Facebook
2. Prowadzenie strony Internetowej
3. Broszura informacyjna
4. Plakaty w siedzibach Urzędów Gmin, Ośrodkach Pomocy Społecznej,
5. Spotkania z przedstawicielami organizacji pozarządowych i grup nieformalnych z obszaru LGD działających na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji, w tym osób w wieku senioralnym

Dodatkowo, w ramach zarówno monitoringu jak i ewaluacji przewidziano dedykowane narzędzia, dzięki którym opinie osób w niekorzystnej sytuacji będą zbierane i analizowane. W ramach monitoringu jest to dedykowana ankieta, która zostanie zamieszczona na stronie LGD, natomiast w ramach ewaluacji, informacje na ich temat będą zbierane podczas warsztatów refleksyjnych, ankiet, a także w ramach dedykowanych badań – case study dotyczących realizacji projektów skierowanych do osób w niekorzystnej sytuacji, w tym seniorów oraz młodzieży.

Ustanowiony sposób sprawdzania czy komunikacja z osobami z grup w niekorzystnej sytuacji jest efektywna i adekwatna zakłada prowadzenie badań na poziomie monitoringu oraz ewaluacji, w tym z wykorzystaniem ankiet, udziału w warsztatach refleksyjnych, przeprowadzenia case study. Dzięki temu, LGD na bieżąco będzie gromadziło informacje na temat tego, czy przekazywane informacje są zrozumiałe oraz czy zakładane cele komunikacyjne są osiąmane poprzez zastosowanie określonych form i treści.

6. Monitoring

Głównym przedmiotem monitoringu jest wdrażanie lokalnej strategii rozwoju przez LGD. W ramach tak zdefiniowanego zakresu, monitoring rozumiany jako systematyczne zbieranie i analizowanie informacji na temat funkcjonowania LGD oraz stanu realizacji wdrażania LSR. Monitoring wymaga pozyskiwania informacji zwrotnych od mieszkańców obszaru LGD oraz bieżącego gromadzenia danych opisujących podejmowane w Stowarzyszeniu działalności dotyczące tak organizacji, jak i samego wdrażania LSR.

Dane niezbędne do prowadzenia monitoringu pochodzą z różnych źródeł i pozyskiwane są z wykorzystaniem przygotowanych do tego narzędzi badawczych (ankiety, formularze/fiszki zgłoszeniowe) udostępnianych dla grup docelowych w formie elektronicznej i/lub drukowanej oraz rejestrów/zestawień podejmowanych działań (np. dotyczących prowadzonego doradztwa, czy poziomu osiągania wskaźników). Dzięki temu zapewniony zostanie udział mieszkańców obszaru LGD w działaniu monitorującym wdrażanie LSR. Wśród źródeł pozyskiwania danych wymienić należy:

- Dane własne LGD (rejestry danych, fiszki/formularze zgłoszeń, sprawozdania beneficjentów, listy obecności, dokumentacja powstała w wyniku realizacji operacji)
- Badania ankietowe:
 - Ankiety oceny doradztwa

- Ankiety wśród mieszkańców obszaru LGD z uwzględnieniem grup w niekorzystnej sytuacji, ludzi młodych i seniorów
- Ankiety wśród beneficjentów

Triangulacja źródeł danych pozwoli na gromadzenie informacji na temat szerokiego spektrum wdrażania LSR i funkcjonowania LGD.

Monitoring będzie prowadzony na bieżąco w całym okresie wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju. Dane dotyczące bieżącej działalności np. pomiar wartości wskaźników, ocena prowadzonego doradztwa, rejestr organizowanych naborów) będą zbierane ciągle w okresie wdrażania LSR, natomiast dane dotyczące beneficjentów, czy mieszkańców ze szczególnym uwzględnieniem osób w niekorzystnej sytuacji, seniorów i osoby młode do 25 r.ż. będą gromadzone wraz z udostępnianymi fiskalami/formularzami zgłoszeń). Szczegółowe elementy monitoringu zostały opisane w tabeli poniżej.

Tabela 33. Elementy podlegające monitoringowi

Wymiar	Elementy podlegające monitoringowi	Źródła danych
partycypacyjny	<ul style="list-style-type: none"> Realizacja założeń planu partycypacji zapisanego w rozdz. 3 LSR 	<ul style="list-style-type: none"> Dane własne LGD Badania ankietowe
komunikacyjny	<ul style="list-style-type: none"> Realizacja założeń planu komunikacyjnego Realizacja doradztwa przez LGD Adekwatność i efektywność komunikacji z osobami w niekorzystnej sytuacji, w tym seniorami i osobami młodymi 	<ul style="list-style-type: none"> Dane własne LGD Badania ankietowe
przedmiotowy	<ul style="list-style-type: none"> Realizacja założeń planu działania 	<ul style="list-style-type: none"> Dane własne LGD Badania ankietowe
finansowy	<ul style="list-style-type: none"> Realizacja założeń planu finansowego 	<ul style="list-style-type: none"> Dane własne LGD
organizacyjny	<ul style="list-style-type: none"> Praca biur i organów LGD Realizacja założeń planu działania Realizacja zmian w LSR 	<ul style="list-style-type: none"> Dane własne LGD Badania ankietowe
przekrojowy	Realizacja działań z zakresu: <ul style="list-style-type: none"> cyfryzacji; ochrony klimatu i przeciwdziałaniu negatywnym skutkom zmian klimatycznych; innowacji; partnerstwa we wdrażaniu LSR; działań na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji oraz osób do 25 r.ż. i seniorów. 	<ul style="list-style-type: none"> Dane własne LGD Badania ankietowe

Źródło: Opracowanie własne

7. Ewaluacja

Ewaluacja rozumiana jako badanie mające na celu doskonalenie efektywności pracy LGD i wdrażania LSR w taki sposób aby najlepiej wykorzystywać środki i zasoby jakimi dysponuje stowarzyszenie ma pomagać w zarządzaniu wdrażaniem na różnych jego etapach i dostarczać wiedzy, która jest niezbędna do podejmowania właściwych decyzji. Ewaluacja oznacza zatem opartą na faktach, systematyczną refleksję nad sensem działania LGD i posługuje się określonymi kryteriami:

1. Trafność: stopień, w jakim przyjęte cele, przedsięwzięcia i sposób funkcjonowania LGD odpowiadają zidentyfikowanym problemom w obszarze objętym realizacją LSR i realnym potrzebom odbiorców działań
2. Spójność: stopień spójności LSR z innymi dokumentami programowymi i strategiami obejmującymi obszar realizacji LSR
3. Efektywność: stosunek poniesionych nakładów (zasobów finansowych, ludzkich, czasu) do uzyskanych wyników i rezultatów
4. Skuteczność: stopień osiągnięcia zdefiniowanych celów i przedsięwzięć
5. Użyteczność: stopień zaspokojenia potrzeb odbiorców działań w wyniku osiągnięcia rezultatów operacji
6. Trwałość: ocena możliwości i stopnia utrzymania się efektów i wpływu działań po zakończeniu ich realizacji
7. Komplementarność: ocena powiązania i uzupełniania się działań realizowanych w toku wdrażania LSR z innymi programami realizowanymi na terenie obszaru objętego LSR (komplementarność zewnętrzna), jak również ocena uzupełniania się działań realizowanych w toku wdrażania LSR pomiędzy sobą (komplementarność wewnętrzna).

Badanie pomaga diagnozować istniejące deficyty i rozumieć rzeczywistość społeczną, w której realizowana jest interwencja, aby w razie potrzeby elastycznie reagować i modyfikować cele i sposoby działania. Warto także zauważyć, że do skutecznego wdrażania LSR, potrzebni są partnerzy, którzy w różnych aspektach będą włączać się w działania Stowarzyszenia i w samo wdrażanie LSR. Aby ich pozyskać niezbędne jest budowanie kultury zaufania, współpracy, inkluzywności i transparentności działań LGD. Ewaluacja dostarcza dowodów na pozytywne oddziaływanie LGD i wdrażania LSR na społeczność lokalną i tym samym pomaga w dokumentowaniu, potwierdzaniu i promowaniu osiągnięć zachęcając tym samym do większego zaangażowania się przez mieszkańców w cały proces.

W zakresie ewaluacji niezbędna będzie ocena zbieranych w ramach monitoringu danych, a także danych zbieranych specjalnie na rzecz dokonywanego badania. Dane niezbędne do prowadzenia ewaluacji pochodzą zatem tak z wcześniej opisanych źródeł dotyczących bezpośrednio monitoringu, ale również z prowadzonych działań specjalnie na rzecz ewaluacji, z wykorzystaniem przygotowanych do tego narzędzi badawczych (ankiety, scenariusz wywiadu, studium przypadku) dostępnych dla grup docelowych w formie bezpośredniej, elektronicznej i/lub drukowanej. Dzięki temu zapewniony zostanie udział mieszkańców obszaru LGD w działania oceniające wdrażanie LSR, w tym ze szczególnym uwzględnieniem osób w niekorzystnej sytuacji. Wśród źródeł pozyskiwania danych wymienić należy:

- Dane zbierane w ramach prowadzonego monitoringu
- Dane pochodzące z ogólnodostępnych statystyk publicznych, m.in. BDL, Monitor Rozwoju Lokalnego, Vademecum Samorządowca, dane gromadzone przez samorządy i opracowania zewnętrzne
- Dane wywołane z wykorzystaniem technik:
 - Ankieta wśród mieszkańców obszaru LGD z uwzględnieniem grup w niekorzystnej sytuacji, ludzi młodych i seniorów
 - Ankieta wśród beneficjentów
 - Wywiad indywidualny lub grupowy (IDI/FGI) z przedstawicielami organów LGD oraz pracowników biura
 - Case study projektów skierowanych do osób w niekorzystnej sytuacji, w tym osób młodych i w wieku senioralnym

Ewaluacja prowadzona będzie na trzech etapach działania LGD w okresie programowania 2023-2027, tj. przed rozpoczęciem realizacji strategii (ex-ante), po upływie połowy zakładanego czasu na wdrażanie LSR (mid-term) oraz na zakończenie okresu wdrażania LSR (ex-post). Dodatkowo, przewiduje się coroczne warsztaty refleksyjne, w ramach ewaluacji wewnętrznej, podczas których różne grupy interesariuszy będą dyskutować i wypracowywać rekomendacje dotyczące działań LGD.

Przygotowanie danych do ewaluacji będzie odbywało się poprzez gromadzenie zestawień i sprawozdań wykorzystywanych przy monitoringu, a także danych ze statystyk publicznych. Dodatkowo, będą zbierane dane

wywołane specjalnie na potrzeby ewaluacji, co ma wzmocnić zaangażowanie różnych stron i mieszkańców w proces oceny LGD i wdrażania LSR.

Szczegółowe elementy ewaluacji zostały opisane w tabeli poniżej.

Tabela 34 Elementy podlegające ewaluacji

Wymiar	Elementy podlegające ewaluacji	Źródła danych
partycypacyjny	<ul style="list-style-type: none"> Realizacja założeń planu partycypacji zapisanego w rozdz. 3 LSR 	<ul style="list-style-type: none"> Dane monitoringowe Badania ankietowe wśród mieszkańców z uwzględnieniem grup w niekorzystnej sytuacji, ludzi młodych i seniorów Badania ankietowe wśród beneficjentów Badania IDI/FGI Warsztaty refleksyjne
komunikacyjny	<ul style="list-style-type: none"> Realizacja założeń planu komunikacyjnego Realizacja doradztwa przez LGD Adekwatność i efektywność komunikacji z osobami w niekorzystnej sytuacji, w tym seniorami i osobami młodymi 	<ul style="list-style-type: none"> Dane monitoringowe Badania ankietowe wśród mieszkańców Badania ankietowe wśród beneficjentów Badania IDI/FGI Warsztaty refleksyjne
przedmiotowy	<ul style="list-style-type: none"> Realizacja założeń planu działania 	<ul style="list-style-type: none"> Dane monitoringowe Dane z ogólnodostępnych statystyk publicznych Badania ankietowe wśród mieszkańców Badania ankietowe wśród beneficjentów Badania IDI/FGI Warsztaty refleksyjne
finansowy	<ul style="list-style-type: none"> Realizacja założeń planu finansowego 	<ul style="list-style-type: none"> Dane monitoringowe Warsztaty refleksyjne Badania IDI/FGI
organizacyjny	<ul style="list-style-type: none"> Praca biura i organów LGD Realizacja założeń planu działania Realizacja zmian w LSR 	<ul style="list-style-type: none"> Dane monitoringowe Badania ankietowe wśród mieszkańców Badania ankietowe wśród beneficjentów Badania IDI/FGI Warsztaty refleksyjne
przekrojowy	Realizacja działań z zakresu: <ul style="list-style-type: none"> cyfryzacji; ochrony klimatu i przeciwdziałaniu negatywnym skutkom zmian klimatycznych; innowacji; 	<ul style="list-style-type: none"> Dane monitoringowe Dane z ogólnodostępnych statystyk publicznych Badania ankietowe wśród mieszkańców Badania ankietowe wśród beneficjentów Badania IDI/FGI Warsztaty refleksyjne Case study

	<ul style="list-style-type: none"> • partnerstwa we wdrażaniu LSR; • działań na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji oraz osób do 25 r.ż. i seniorów. 	
--	--	--

Źródło: Opracowanie własne

Wykaz wykorzystanej literatury

- Raport z ewaluacji zewnętrznej Lokalnej Strategii Rozwoju Kierowanego przez Społeczność na lata 2014-2022 Stowarzyszenia LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska”
- Lokalna Strategia Rozwoju Kierowanego przez Społeczność na lata 2014-2022 Stowarzyszenia LGD „Przyjazna Ziemia Limanowska”
- Bank Danych Lokalnych
- Monitor Rozwoju Lokalnego
- Departament Finansów Samorządu Terytorialnego Ministerstwa Finansów
- Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027
- Strategia Rozwoju Województwa "Małopolska 2030"
- Strategie Rozwoju gmin wchodzących objętych działaniem LGD
- Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021-2027
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030
- Baza Przedsiębiorstw Społecznych
- Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody Generalnej Dyrekcji Ochrony Przyrody
- Schemat Klasyfikacji PKD

Załączniki do LSR

Formularz 1 Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcie	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
C.1 Przedsiębiorczy i turystyczny rozwój obszaru LSR			
675 000 EUR	P.1.1 Rozwijanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej	Mieszkańcy obszaru LGD, przedsiębiorcy	Konkurs
150 000 EUR	P.1.2 Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej	Mieszkańcy obszaru LGD, osoby fizyczne, kobiety	Konkurs
75 000 EUR	P.1.3 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie agroturystyki	Mieszkańcy obszaru LGD, rolnicy i ich rodziny, kobiety	Konkurs
150 000 EUR	P.1.4 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie zagród edukacyjnych	Mieszkańcy obszaru LGD, rolnicy i ich rodziny, kobiety	Konkurs
1 686 691 EUR	P.1.5 Tworzenie i rozwój infrastruktury turystycznej	JST, Mieszkańcy obszaru LGD, turyści	Konkurs

87 500 EUR	P.1.6 Tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów dostaw żywności	Mieszkańcy obszaru LGD, rolnicy i ich rodziny	Konkurs
C.2 Poprawa jakości życia na obszarze LSR			
1 000 000 EUR	P.2.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej	JST, seniorzy, mieszkańcy obszaru LGD	Konkurs
327 500 EUR	P.2.2 Rozwój infrastruktury rekreacyjnej na obszarze LSR	NGO, mieszkańcy obszaru LGD	Konkurs
50 000 EUR	P.2.3 Włączenie społeczne ludzi do 25 r.ż.	LGD, osoby do 25 r.ż.	Operacja własna
192 514 EUR	P.2.4 Wsparcie funkcjonowania osób ze szczególnymi potrzebami	Mieszkańcy obszaru LGD, jednostki podległe JST, osoby z niepełnosprawnościami	Konkurs
750 000 EUR	P.2.5 Tworzenie nowych lub rozwój istniejących placówek wsparcia dla dzieci i młodzieży	NGO, osoby do 18 r.ż.	Konkurs
C.3 Poprawa dostępu do kultury i zachowania dziedzictwa lokalnego			
50 000 EUR	P.3.1 Zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego	LGD, Mieszkańcy obszaru LGD	Operacja własna
125 000 EUR	P.3.2 Wsparcie organizacji pozarządowych działających w sferze kultury	NGO	Projekt grantowy
30 000 EUR	P.3.3 Rozwój organizacji NGO zajmujących się zachowaniem lokalnego dziedzictwa	NGO	Operacje realizowane w partnerstwie
30 000 EUR	P.3.4 Organizacja wydarzeń i przedsięwzięć mających na celu wykorzystanie lokalnego potencjału	NGO, mieszkańcy obszaru LGD,	Projekt partnerski
364 667 EUR	P.3.5 Rozwój infrastruktury kultury	JST, Mieszkańcy obszaru LGD	Konkurs

Źródło: Opracowanie własne

CEL		lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program		
			Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco			
C.1.		Przedsiębiorcy i turystyczny rozwój obszaru LSR															
P.1.1 Rozwijanie działalności w gospodarstwach i branży turystycznej i okółoturystycznej	P.1.1.1 Liczba rozwiniętych istniejących przedsiębiorstw	0	0	0	0	0	0	9	100	0	100	0	100	0	100	PS WPR	
	P.1.2.1 Liczba utworzonych nowych przedsiębiorstw	0	0	0	0	0	0	4	100	0	100	0	100	0	100	PS WPR	
P.1.2 Podejmowanie działalności w gospodarstwach i branży turystycznej i okółoturystycznej	P.1.3.1 Liczba utworzonych lub rozwiniętych gospodarstw agroturystycznych	0	0	0	0	0	0	2	100	0	100	0	100	0	100	PS WPR	
	P.1.3 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie agroturystyki																

P.1.4 Tworzenie lub rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw w zakresie zagród edukacyjnych	0	0	0	0	0	0	0	4	100	0	100	0	100	PS WPR
P.1.5 Tworzenie i rozwój infrastruktury turystycznej	0	0	0	0	0	8	100	0	100	0	100	0	100	FEW
P.1.6 Tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów dostaw żywności	0	0	0	0	0	0	0	1	100	0	100	0	100	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.1(P.1.6)	0	X	0	X	0	0	X	5	X	0	X	0	X	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.2(P.1.1; P.1.2)	0	X	0	X	0	0	X	13	X	0	X	0	-	PS WPR

[illegible]

Wskaźnik rezultatu W.2.4(P.2.4; P.2.5)	W.2.4 Liczba podmiotów, które rozszerzyły ofertę wsparcia lub podniosły jakość oferowanych usług	0		0		3		0		0		0		0		0		FEW
C.3	Poprawa dostępu do kultury i zachowania dziedzictwa lokalnego																	
P.3.1 Zachowanie lokalnego dziedzictwa	P.3.1.1 Liczba inicjatyw z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	50	1	100	PS WPR
P.3.2 Wsparcie organizacji działających w sferze kultury	P.3.2.1 Liczba organizacji objętych wsparciem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	20	100	0	0	100	PS WPR
P.3.3 Rozwój zachowaniem zajmujących się organizacji NGO lokalnego dziedzictwa	P.3.3.1 Liczba operacji mających na celu rozwój NGO realizowanych w partnerstwie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	100	0	100	PS WPR

P.3.4 Organizacja wydarzeń i przedsięwzięć mających na celu wykorzystanie lokalnego potencjału	P.3.4.1 Liczba operacji mających na celu organizację wydarzeń lub przedsięwzięć realizowanych w formie projektu partnerskiego	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	100	0	100	PS WPR
	P.3.5.1 Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem.	0	0	0	0	0	2	100	0	100	0	100	0	100	FEW
Wskaźnik rezultatu W.3.1(P.3.1; P.3.2; P.3.3; P.3.4)	W.3.1 Łączenie obszarów wiejskich w Europie: liczba osób	0	-	0	-	0	0	-	200	-	300	-	100	-	PS WPR
	W.3.2 Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem	0	-	0	-	100	-	-	200	-	200	-	200	-	FEW
Wskaźnik rezultatu W.3.3(P.3.1; P.3.2; P.3.3; P.3.4)	W.3.3 Promowanie włączenia	0	-	0	-	0	0	-	200	-	300	-	100	-	FEW

społecznego: liczba osób									
-----------------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Źródło: Opracowanie własne

Formularz 3 Budżet LSR

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem (EUR)
	PS WPR	EFRR*	EFS+*	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	2 750 000,00	2 051 358,00	942 514,00	5 743 872,00
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	612 500,00	166 324,00	166 324,00	945 148,00
Razem	3 362 500,00	2 217 682,00	1 108 838,00	6 689 020,00
<p>* Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW.</p> <p>** W wierszu odpowiadającemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.</p>				

Źródło: Opracowanie własne

